

STRATEGIJA PREMA MLADIMA OPĆINE KLJUČ 2022–2027.

Ključ, august 2022.

SADRŽAJ

Uvodna riječ načelnika	5
Koordinaciono tijelo i radne grupe	6
1. UVOD	9
1.1. Politike prema mladima u EU-u	9
1.2. Politike prema mladima u Bosni i Hercegovini	10
1.3. Mladi u općini Ključ	12
2. METODOLOGIJA	17
2.1. Proces izrade dokumenta	17
2.2. Pravni okvir za donošenje strateških dokumenata	18
3. SWOT analiza	19
4. ANALIZA POLOŽAJA I POTREBA MLADIH U OPĆINI KLJUČ	21
4.1. Obrazovanje i nauka mladih	21
4.1.1. Uvod	21
4.1.2. Pravni okvir	22
4.1.3. Institucionalni okvir	22
4.1.4. Finansijski okvir	24
4.1.5. Analiza problema i potreba	24
5.2. Rad, zapošljavanje i samozapošljavanje mladih	29
5.2.1. Uvod	29
5.2.2. Pravni okvir	30
5.2.3. Institucionalni okvir	30
5.2.4. Finansijski okvir	33
5.2.5. Analiza problema i potreba mladih	33
6.3. Socijalna briga mladih	41
6.3.1. Uvod	41
6.3.2. Pravni okvir	41
6.3.3. Institucionalni okvir	42
6.3.4. Analiza problema i potreba mladih	44
7.4. Zdravstvena zaštita mladih	50
7.4.1. Uvod	50
7.4.2. Pravni okvir	50
7.4.3. Institucionalni okvir	51
7.4.4. Analiza problema i potreba mladih	54

8.5.	Kultura i sport	59
8.5.1.	Uvod	59
8.5.2.	Pravni okvir	59
8.5.3.	Institucionalni okvir	60
8.5.4.	Finansijski okvir	63
8.5.5.	Analiza problema i potreba mladih	63
9.6.	Aktivizam mladih (učešće, volontiranje, mobilnost i informiranje)	69
9.6.1.	Uvod	69
9.6.2.	Pravni okvir	69
9.6.3.	Institucionalni okvir	70
9.6.4.	Finansijski okvir	73
9.6.5.	Analiza problema i potreba	73
	AKCIONI PLAN 2022–2027. I PLANIRANI GODIŠNJI TROŠKOVI	83
10.	RODNA ANALIZA	105
10.1.	Zašto radimo rodnu analizu?	105
10.2.	Stanje ravnopravnosti spolova u općini Ključ	105
10.3.	Postojanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova	106
10.4.	Rad, zapošljavanje i samozapošljavanje	106
10.5.	Obrazovanje i nauka	107
10.6.	Socijalna zaštita i zdravstvo	108
10.7.	Javni život i donošenje odluka	109
10.8.	Sigurnost: Sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici	109
10.9.	Akcioni plan	109
11.	MEHANIZMI ZA PROVEDBU STRATEGIJE PREMA MLADIMA	112
11.1.	Monitoring i evaluacija	112
12.	Literatura	116

Popis tabela

Tabela 1: Broj stanovnika u općini Ključ	12
Tabela 2: Demografske karakteristike uzorka	12
Tabela 3: Udio mladih u ukupnom stanovništvu kantona.....	13
Tabela 4: Popis osnovnih i srednjih obrazovnih ustanova i broja učenika	21
Tabela 5: Stambeni status	45

Popis grafika

Grafik 1: Prekid školovanja	25
Grafik 2: Pohađanje kurseva.....	26
Grafik 3: Praktična nastava u obrazovanju	27
Grafik 4: Radni status	35
Grafik 5: Zaposlenost u struci	36
Grafik 6: Pokretanje vlastitog biznisa	37
Grafik 7: Poznavanje vladinih programa za zapošljavanje.....	38
Grafik 8: Zainteresiranost za odlazak iz države	47
Grafik 9: Sistematski pregled	54
Grafik 10: Ginekološki pregled	56
Grafik 11: Interes za kulturu i umjetnost.....	64
Grafik 12: Zadovoljstvo podrškom medija i lokalne vlasti prema kulturnim i sportskim sadržajima.....	65
Grafik 13: Utjecaj pojedinca na promjene u društvu	74
Grafik 14: Mogućnost volonterskog rada	75
Grafik 15: Slobodno vrijeme	76
Grafik 16: Korištenje društvenih mreža.....	78
Grafik 17: Utjecaj mladih na donošenje odluka	79
Grafik 18: Izlaznost na prethodne izbore	80
Grafik 19: Članstvo u organizacijama	81

Uvodna riječ načelnika

Strategija prema mladima Općine Ključ za period 2022–2027. predstavlja dokument koji se bavi problematikom populacije mladih na području naše lokalne zajednice, te obezbjeđuje unapređenje položaja mladih i rješavanje njihovih problema.

Bosna i Hercegovina je država koja nema definisanu strategiju prema mladima, niti formirana funkcionalna omladinska tijela na državnom nivou. Nažalost, ne postoji cjelovita strategija za razvoj mladih te se oni osjećaju na margini društva. Takva osjećanja su ovu populaciju dovela u stanje apatije koje je okarakterizirano nedostatkom njihovog angažmana u društvu, političkom životu, sportu, kulturi i organizacijama civilnog društva, a jedna od posljedica je i napuštanje države u sve većem broju.

Imajući i vidu takav nepovoljan položaj mladih, općenito u BiH društvu, veliku stopu nezaposlenosti, neadekvatan obrazovni sistem, velik broj mladih koji napuštaju zemlju, slabu uključenost i participaciju mladih u društvu, prijeko je potrebno u saradnji sa mladima inicirati kreiranje strategije prema mladima u cilju poboljšanja njihovog položaja te obezbjeđenja njihove značajnije uloge u procesu odlučivanja u oblasti zapošljavanja mladih, obrazovanju, zdravlju, zaštiti okoline, stambenom zbrinjavanju, organizaciji slobodnog vremena mladih i sportskih aktivnosti, kulture, medija, mladih sa posebnim potrebama, manjina i drugih ugroženih grupa mladih, maloljetnih delikvenata, kao i druga prioritetna područja koja treba utvrditi. Investiranje u mlade je veoma važan korak koji vodi ka razvoju, stabilnosti i prosperitetu države, te aktivnom učešću mladih u donošenju odluka na lokalnom i ostalim nivoima.

Potrebno je formirati funkcionalna tijela nadležna za provođenje strategije prema mladima u cilju poboljšanja položaja mladih te funkcionalnu institucionaliziranu politiku prema mladima.

Ova Strategija prema mladima na području općine Ključ obezbjeđuje unapređenje položaja mladih, kao i rješavanje njihovih problema.

Izradom Strategije prema mladima Općine Ključ za period 2022–2027. godine, ciljano i sistemski pristupili smo rješavanju potreba i problema mladih.

Kreirali smo dokument koji u sebi sadrži podatke o problemima i potrebama mladih i koji će ponuditi mjere za poboljšanje statusa mladih. Programi i mjere koji se donose ovim dokumentom imaju za cilj da pruže bolje uslove za život mladim ljudima.

NAČELNIK

OPĆINE KLJUČ

Nedžad Zukanović, prof.

Koordinaciono tijelo i radne grupe

Za potrebe izrade Strategije prema mladima Općine Ključ 2022–2027. imenovani su Koordinaciono tijelo i radne grupe.

Koordinaciono tijelo čine:

Azra Kujundžić, glavna koordinatorica
Emina Draganović, koordinatorica Radne grupe za obrazovanje
Fikret Bajrić, koordinator Radne grupe za zapošljavanje
Adnan Hamedović, koordinator Radne grupe za socijalnu brigu
Eldar Zukić, koordinator Radne grupe za zdravstvo
Adis Egrlić, koordinator Radne grupe za slobodno vrijeme, kulturu i sport
Anel Hotić, koordinator Radne grupe za aktivno učešće mladih u društvu
Zehra Čajić, koordinatorica Radne grupe za informisanje

Radne grupe

Radna grupa za oblast obrazovanja

1. Emina Draganović, koordinatorica (JU MSŠ „Profesor Omer Filipović“ Ključ)
2. Jasna Zečević, članica (JU OŠ „Ključ“)
3. Emina Velić, članica (predsjedavajuća Općinskog vijeća Ključ)
4. Suad Karat, član (JU MSŠ „Profesor Omer Filipović“ Ključ)

Radna grupa za oblast zapošljavanja

1. Fikret Bajrić, koordinator (Biro za zapošljavanje Ključ)
2. Armin Čahut, član (Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu)
3. Jasmin Čehajić, član (općinski vijećnik)
4. Almir Džafić, član (Vijeće mladih Općine Ključ)

Radna grupa za socijalnu brigu

1. Adnan Hamedović, koordinator (Centar za socijalni rad Ključ)
2. Mirela Pudić, članica (Crveni križ općine Ključ)
3. Eldina Draganović, članica (općinska vijećnica – Komisija za obrazovanje, kulturu, sport i mlade Općinskog vijeća)
4. Lejla Filipović, članica (Centar za socijalni rad Ključ)
5. Anel Čarkić, član (općinski vijećnik).

Radna grupa za zdravstvo

1. Eldar Zukić, koordinator (Dom zdravlja Ključ)
2. Elma Hadžić, članica (Centar za mentalno zdravlje Ključ)
3. Habir Kardašević, član (Veterinarska stanica Ključ, vijećnik)
4. Amina Čajić, članica (Vijeće mladih Općine Ključ)

Radna grupa za slobodno vrijeme (kultura i sport)

1. Adis Egrlić, koordinator (Centar za kulturu Ključ)
2. Amir Medić, član (Centar za kulturu Ključ)
3. Denis Silajdžić, član (Planinarsko društvo Ključ)
4. Alen Šehić, član (KUD „Naša mladost“ Ključ)

5. Azhar Sejarić, član (općinski vijećnik)

Radna grupa za aktivno učešće mladih u društvu

1. Anel Hotić, koordinator (Vijeće mladih Općine Ključ)
2. Mediha Karadža, članica (koordinatorica za mjesne zajednice)
3. Medina Hotić, članica (Vijeće mladih Općine Ključ)
4. Dženan Mehmedović, član (općinski vijećnik)

Radna grupa za informisanje

1. Zehra Čajić, koordinatorica (Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatosti)
2. Selma Babović, članica (Radio Ključ)
3. Alena Maslić, članica (općinska vijećnica – Komisija za obrazovanje, kulturu, sport i mlade Općinskog vijeća)
4. Zlata Pajić, članica (općinska vijećnica)

Zadatak Koordinacionog tijela i radnih grupa bio je upoznavanje s analizom trenutnog stanja i položaja mladih kroz rad službi, institucija i organizacija iz kojih dolaze članovi te na osnovu urađenog istraživanja i analize o potrebama i problemima mladih općine Ključ, koje je radio Institut za razvoj mladih KULT, a u cilju zajedničkog predlaganja projekata i mjera za unapređenje položaja mladih, koji su osnova za izradu Strategije prema mladima Općine Ključ za period 2022–2027. godine.

Osobe predložene u radne grupe, u ime Općine Ključ, posjeduju iskustvo i znanje iz oblasti radne grupe kojom će rukovoditi, te je to bio ključni i osnovni kriterij za njihovo imenovanje.

1. UVOD

1.1. Politike prema mladima u EU-u

Evropska unija od 2002. godine provodi ciljanu saradnju u kontekstu politika prema mladima EU-a, a na osnovu načela učešća i ravnopravnog pristupa mogućnostima. Ova saradnja je potakla političke i zakonodavne promjene u državama članicama, ali i značajno doprinijela izgradnji kapaciteta omladinskih organizacija. Do danas Evropska unija je predložila i usvojila dva strateška dokumenta za mlade.

U Rezoluciji¹ Vijeća Evropske unije i predstavnika vlada država članica, a u okviru za evropsku saradnju u području mladih prepoznaje se da mladi:

- imaju posebnu ulogu u društvu i suočavaju se s posebnim izazovima;
- trebaju Strategiju za mlade za razdoblje 2019–2027. god. EU-a;
- trebaju jasno definirane ciljeve za mlade.

Strategija prema mladima za razdoblje 2019–2027. EU-a predstavlja strateški dokument u kojem su sadržane smjernice svim učesnicima u oblasti mladih, što uključuje prvenstveno vlade država članica, određene agencije i institucije, te organizacije civilnog društva, regionalne i lokalne jedinice samouprave, ali i sve ostale koji se bave radom za mlade i s mladima, te one koji u svom radu obuhvataju na neki način oblast od interesa za mlade. Dokument sadrži važne smjernice i ciljeve koje nastoji ostvariti, te se prvenstveno oslanja na saradnju, zajedničku koordinaciju i sinergiju navedenih donosilaca i provodilaca odluka koje uključuju mlade. Strategija prema mladima EU-a promovira učešće mladih ljudi u demokratskom životu i treba se provoditi u državama članicama EU-a na osnovu 11 evropskih ciljeva za mlade. Organizacije civilnog društva kao direktna poveznica mladih s EU-om imaju veliku ulogu i odgovornost za provođenje i ostvarivanje ciljeva Strategije te je od ključne važnosti podrška koju učesnici mogu međusobno osigurati kako bi se 11 ciljeva Strategije provelo u skladu sa Strategijom.

Pored Strategije prema mladima EU-a, važno je spomenuti još dva dokumenta koja pružaju poticaj i daju prijedloge za unapređenje okruženja u kojem mladi žive i djeluju. To su:

- Rezolucija o Strategiji omladinskog sektora Vijeća Evrope do 2030. god., usvojena u januaru 2020. godine, a koja pruža poticaj jačanju, priznavanju i daljem razvoju politika i praksi u području rada s mladima i predstavlja okvir unutar kojeg će se provoditi sljedećih pet dvogodišnjih programa Mladi za demokratiju. Strategija je zasnovana na osnovnim vrijednostima Vijeća Evrope: demokratiji, ljudskim pravima i vladavini zakona, te je dizajnirana da bude dovoljno općenita kako njene političke orijentacije ne bi brzo zastarjele. Istovremeno, Strategija pruža više informacija o omladinskom sektoru Vijeća Evrope, kao i o viziji, misiji, tematskim prioritetima i očekivanim ishodima Strategije;
- Evropska povelja o učešću mladih na lokalnom i regionalnom nivou je dokument koji sadrži preporuke mladim ljudima, omladinskim radnicima, organizacijama i lokalnim vlastima za promoviranje i poticanje lokalnog učešća mladih ljudi širom Evrope. Ovim dokumentom promoviraju se instrumenti za učešće mladih, i to: obuka mladih za učešće, informiranje, promoviranje učešća mladih putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, promoviranje učešća mladih u medijima, poticanje mladih da se bave

¹ Rezolucija Vijeća Evropske unije i predstavnika vlada država članica, koji su se sastali unutar Vijeća, o okviru za evropsku suradnju u području mladih: strategija Evropske unije za mlade za razdoblje 2019.–2027. (C 465-1, 2018.)

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=ES#d1e32-18-1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=ES#d1e32-18-1) (pristupljeno: 2. 2. 2022).

volonterskim radom i da posvećuju svoje vrijeme aktivnostima za razvoj zajednice, pružanje podrške projektima i inicijativama mladih, promoviranje omladinskih organizacija, učešće mladih ljudi u nevladinim organizacijama i političkim partijama.

Na nivou Evropske unije djeluje nekoliko organizacija koje su prepoznate kao krovne omladinske organizacije i koje u svoj rad uključuju omladinske organizacije ili organizacije za mlade iz država članica, ali i pod posebnim uvjetima organizacije koje dolaze iz država koje još uvijek nisu pristupile Evropskoj uniji. Na tom tragu možemo govoriti o Evropskom forumu mladih² (European Youth Forum), koji broji preko 100 organizacija članica, uglavnom nacionalnih krovnih organizacija za mlade. Članice ovog foruma su i krovne organizacije za mlade iz regije zapadnog Balkana, a koje dolaze iz država koje nisu članice EU-a, kao što su Srbija i Sjeverna Makedonija.

Dokumenti kreirani na nivou EU-a utječu i na kreiranja pravnog okvira u zemljama zapadnog Balkana, gdje je vrlo vidljiv napredak susjednih država poput Republike Srbije, koja ima uređen Zakon o mladima kao i Nacionalnu strategiju za mlade za period 2015–2025. Ovi dokumenti uređuju oblasti od važnosti za mlade te daju preporuke za provedbu mehanizama koji idu u pravcu poboljšanja položaja mladih. U susjednoj Republici Crnoj Gori usvojen je Zakon o mladima, dok je Strategija za mlade istekla 2021.

1.2. Politike prema mladima u Bosni i Hercegovini

U pravnom sistemu Bosne i Hercegovine ne postoji zakonska regulativa koja se bavi pitanjima mladih na državnom nivou, iako su pitanja mladih pod nadležnošću Ministarstva civilnih poslova BiH.

Ustav BiH predviđa da je entitetima data u nadležnost briga o mladima na području djelovanja njihovih institucija, taksativnim navođenjem nadležnosti institucija BiH i klauzulom koja navodi da ovlaštenja koja Ustavom BiH nisu izričito dodijeljena institucijama BiH pripadaju entitetima.

Danas na teritoriji BiH imamo tri zakona koja reguliraju prava mladih, i to [Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine](#)³ (u daljem tekstu: Zakon o mladima FBiH), [Zakon o omladinskom organizovanju Republike Srpske](#)⁴ (u daljem tekstu: Zakon o omladinskom organizovanju RS-a) te [Zakon o mladima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine](#)⁵ (u daljem tekstu: Zakon o mladima BD BiH). Sva tri zakona, pored toga što naglašavaju važnost poštovanja ljudskih i građanskih prava mladih, definiraju dodatna prava za mlade u društvu. Mladi imaju pravo na podršku i unapređivanje svog razvoja bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Zakon o mladima FBiH odgovornost pružanja podrške mladima delegira svim nivoima vlasti u Federaciji BiH, prije svega kroz definiranje, usvajanje i provođenje strategija prema mladima. Članom 12 Zakona propisano je da je općinski/gradski, kao i kantonalni nivo vlasti dužan odrediti službenika/icu za pitanja mladih, odnosno odjel pri nadležnom ministarstvu. Usto, Zakon je propisao obavezu općinskom odnosno gradskom nivou vlasti da samostalno osigura minimum mjera na planu rada s mladima i omladinskih aktivnosti, te mehanizme i kapacitete koji uključuju:

- osiguranje prikladnog prostora za mlade te osiguranje plaćanja troškova njegovog održavanja;
- osiguranje budžetske stavke koja se tiče pitanja mladih, kao dijela ukupnog budžeta općine;
- određivanje nadležne općinske službe za pitanja mladih;

² European Youth Forum, <https://www.youthforum.org/> (pristupljeno: 2. 2. 2022).

³ Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, 36/10).

⁴ Zakon o omladinskom organizovanju Republike Srpske (Službeni glasnik RS, 98/04, 119/08, 1/12).

⁵ Zakon o mladima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, 18/17).

- osiguranje godišnjih grantova za projekte za mlade;
- osnivanje komisija za mlade pri općinskom vijeću kao stalnog radnog tijela;
- uspostavljanje stručnog radnog tijela za izradu, ažuriranje i praćenje provođenja lokalnih strategija prema mladima;
- istraživanje ili podršku istraživanju u cilju donošenja strategija prema mladima;
- pružanje sveopće podrške radu općinskog vijeća mladih.

Zakonom o mladima FBiH jasno je definirano da mladi imaju pravo biti pravovremeno i istinito informirani o svim pitanjima koja su od interesa za njih, te da svi nivoi vlasti u Federaciji BiH trebaju, u skladu sa svojim nadležnostima, održati javne rasprave i konsultacije uz učešće predstavnika vijeća mladih u procesu usvajanja određene sektorske politike prema mladima, programa djelovanja za mlade, strategije prema mladima i dijelova budžeta koji se tiču pitanja mladih. Usto, nadležna općinska/gradska služba vodi spisak omladinskih udruženja na teritoriji općine/grada, ali i neformalnih grupa koje žele predlagati projekte za mlade.

Oblast mladih u jedinicama lokalne samouprave u FBiH dodatno je uređena i [Zakonom o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine](#)⁶ (u daljem tekstu: Zakon o principima lokalne samouprave FBiH), a utvrđene su i nadležnosti općina u Federaciji BiH bez bilo kakvih razlika i izuzetaka, barem formalno. Zakonom o principima lokalne samouprave FBiH razrađena su rješenja o lokalnoj samoupravi sadržana u Evropskoj povelji o lokalnoj samoupravi i Ustavu FBiH. Članom 3 Zakona o principima lokalne samouprave FBiH definirano je da je lokalna samouprava u Federaciji BiH organizirana i ostvaruje se u općinama i gradovima kao jedinicama lokalne samouprave, a izvršavaju je organi jedinica lokalne samouprave i građani, u skladu s Ustavom, zakonima i statutom jedinice lokalne samouprave. U članu 8 taksativno su navedene, između ostalih, i sljedeće nadležnosti, a koje se direktno ili indirektno tiču pitanja mladih:

1. osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu s Ustavom;
2. donošenje budžeta jedinice lokalne samouprave;
3. donošenje programa i planova razvoja jedinice i stvaranje uvjeta za privredni razvoj i zapošljavanje;
4. utvrđivanje i provođenje politike uređenja prostora i zaštite čovjekove okoline;
5. utvrđivanje i provođenje stambene politike i donošenje programa stambene i druge izgradnje;
6. organiziranje i unapređenje lokalnog javnog prijevoza;
7. utvrđivanje politike predškolskog obrazovanja, unapređenje mreže ustanova te upravljanje i finansiranje javnih ustanova predškolskog obrazovanja (osnivanje predškolskih obrazovno-odgojnih ustanova, dječijih vrtića/obdaništa);
8. osnivanje, upravljanje, finansiranje i unapređenje ustanova osnovnog obrazovanja;
9. osnivanje, upravljanje, unapređenje i finansiranje ustanova i izgradnja objekata za zadovoljavanje potreba stanovništva u oblasti kulture i sporta (centri za kulturu općina, razni sportski klubovi i dr.);
10. ocjenjivanje rada ustanova i kvaliteta usluga u djelatnosti zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, kulture i sporta te osiguranje finansijskih sredstava za unapređenje njihovog rada i kvaliteta usluga u skladu s potrebama stanovništva i mogućnostima jedinice;
11. poduzimanje mjera za osiguranje higijene i zdravlja;
12. osiguravanje uvjeta rada lokalnih radijskih i televizijskih stanica u skladu sa zakonom.

⁶ Zakon o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 49/2006).

1.3. Mladi u općini Ključ

Općina Ključ je smještena u sjeverozapadnom dijelu BiH, na samom jugoistoku Unsko-sanskog kantona. Površina općine iznosi 358 km², gustina naseljenosti u 2017. godini je 45, a u 2019. 44 stanovnika/km². Općina Ključ graniči s Bosanskim Petrovcem, koji je povezuje s Bihaćem, sa Sanskim Mostom u pravcu prema Prijedoru, s Ribnikom na putnom pravcu za Banju Luku i Mrkonjić-Grad i dalje u Sarajevo. Općinu sačinjava 41 naseljeno mjesto organizirano u 10 mjesnih zajednica.

Prema zvaničnim podacima Agencije za statistiku BiH, općina Ključ ima 16.744 stanovnika (49,96% muškaraca i 50,04% žena), s gustom naseljenosti od 47 stanovnika/km², što je manje od prosjeka Unsko-sanskog kantona (65,52) i Federacije BiH (84,8).

Tabela 1: Broj stanovnika u općini Ključ

	UKUPNO STANOVNIŠTVO	M	Ž	15–19	20–24	25–30	15–30	%	UKUPNO ISPITANIH	M	Ž
Općina Ključ	16.744	8.365	8.379	1.256	1.156	1.492	3.904	23%	360	50,3%	49,7%
		49,9%	51,1%	32,2%	29,6%	38,2%					

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Mlade osobe čine gotovo četvrtinu stanovništva općine Ključ, odnosno 23%. Podjela mladih osoba na petogodišnje kategorije pokazuje da kategoriji od 25 do 30 godina pripada najveći dio mlade populacije, tj. njih 38,2%. Zatim slijedi kategorija od 15 do 19 godina. Ukupno je 360 osoba ušlo u uzorak od populacije mladih osoba koja iznosi 3.904. Prema spolnoj strukturi ispitanih, muškarci čine malo više od polovine, odnosno 50,3%.

Analiza rezultata pokazuje da, kada je u pitanju bračni status, najviše je neoženjenih/neudatih mladih, tj. 78,9%, dok je udatih/oženjenih 13,6%. Radni status kao jedan od ekonomskih pokazatelja statusa mladih prikazuje da je 44,7% mladih u Ključu nezaposleno, dok je postotak zaposlenih na puno radno vrijeme manji i iznosi 40,6%.

Tabela 2: Demografske karakteristike uzorka

	Broj ispitanika	Cijeli uzorak	Gradsko	Vangradsko
Spol	Muškarci	50,3%	33,7%	66,3%
	Žene	49,7%	27,9%	72,1%
Bračni status	Neudata/neoženjen, ne živate s partnerom	78,9%	31,7%	68,3%
	Razvedena/razveden	0,8%	0%	100%
	Udata/oženjen	13,6%	28,6%	71,4%
	Zajednički život. Niste u braku, ali živate s partnerom	1,7%	33,3%	66,7%
	Formalno u braku, ali živate odvojeno prema izboru	0,6%	50%	50%

	Ne želi odgovoriti	4,4%	25%	75%
Radni status	Nezaposlen	44,7%	28%	72%
	Povremeno zaposlen – freelancer	2,5%	33,3%	66,7%
	Pripravnik/stažist/specijalizant	2,8%	30%	70%
	Samozaposlen	1,9%	71,4%	28,6%
	Volonter	2,7%	20%	80%
	Zaposlen na puno radno vrijeme	40,6%	32,2%	67,8%
	Zaposlen na pola radnog vremena	1,7%	66,7%	33,3%
	Ne želi odgovoriti	3,1%	18,2%	81,8%
Broj članova u domaćinstvu	1	4,2%	43,8%	56,2%
	2	10,6%	42,1%	57,9%
	3	29,7%	31,8%	68,2%
	4	30,6%	31,8%	68,2%
	5	16,1%	24,1%	75,9%
	6+	8,6%	16,1%	83,9%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kada je riječ o podacima o broju članova u domaćinstvu, 30,6% mladih je izjavilo da njihovo domaćinstvo broji četiri člana, dok je 29,7% ispitanika odgovorilo da u njihovom domaćinstvu žive tri osobe. Brojke vangradskog stanovništva prevladavaju u skoro svim statističkim podacima.

Pregledom statističkih podataka po općinama USK, primjećujemo da je općina Cazin najmnogoljudnija lokalna zajednica u kantonu. Kada su u pitanju mladi, prikazana je statistika za mlade od 15 do 30 godina starosti. Prema podacima iz tabele ispod, vidi se da najveći broj mladih živi u Cazinu, tačnije njih 16.484. Međutim, ako se u obzir uzme udio mladih u ukupnom stanovništvu općina, na prvom mjestu se nalazi općina Bužim s 28% mladih. Kada govorimo o udjelu mladih u ukupnom stanovništvu općine Ključ, možemo primijetiti da je ta lokalna zajednica u prosjeku ostalih općina kantona s procentualnim udjelom mladih od 23%.

Tabela 3: Udio mladih u ukupnom stanovništvu kantona

	Ukupno stanovništvo	15–19	20–24	25–30	Ukupno mladih	Procentualni udio mladih u ukupnom stanovništvu kantona
USK	273.261	21.328	19.541	24.863	65.732	24%
Bihać	56.261	4.434	3.937	4.893	13.264	24%
Bosanska Krupa	25.545	2.034	1.750	2.225	6.009	24%
Bosanski Petrovac	7.328	440	336	440	1.216	17%
Bužim	19.340	1.893	1.572	1.884	5.349	28%
Cazin	66.149	4.948	5.049	6.487	16.484	25%
Ključ	16.744	1.256	1.156	1.394	3.806	23%
Sanski Most	41.475	3.121	2.644	3.610	9.375	23%
Velika Kladuša	40.419	3.202	3.097	3.930	10.229	25%

Izvor: Federalni zavod za statistiku⁷

Strategija prema mladima kao obavezan dokument institucija vlasti u Ključu je prvi put kreirana i usvojena za period 2012–2016. godine i time su otvorena vrata za dalji razvoj mehanizama i programa za mlade. Nakon 2016. godine Općina nije kreirala i usvajala novi strateški dokument sve do 2021. godine, kada je odlučeno da se uz stručnu podršku Instituta za razvoj mladih KULT krene u izradu drugog strateškog dokumenta, za period 2022–2027. godine.

Zakon o mladima FBiH u članu 14 propisuje minimum mjera na planu rada s mladima, a koji uključuju:

- „1. osiguranje prikladnog prostora za mlade, rad s mladima i omladinske aktivnosti, kao i osiguranje plaćanja troškova njegovog održavanja;
- 2. osiguranje budžetske stavke koja se tiče pitanja mladih, kao dijela ukupnog budžeta općine, grada ili kantona;
- 3. određivanje nadležne općinske, odnosno gradske službe za pitanja mladih;
- 3. osiguranje godišnjih grantova za projekte za mlade dodjeljujući ih putem javnog poziva s kriterijima, u skladu s evropskim principima u radu javnih uprava;
- 4. profesionalni razvoj i usavršavanje službenika/ce za mlade te jačanje kapaciteta svih onih koji se bave radom sa mladima i omladinskim aktivnostima;

⁷ Federalni zavod za statistiku [online] (dostupno na: <http://www.px-web.fzs.gov.ba/pxweb/bs-Latn-BA/?rxid=2bd664af-5826-4430-86c4-c19aa9c2aada>, pristupljeno: 6. 12. 2021).

Dostupna online baza podataka Popisa 2013. omogućava odabir dobnih kategorija stanovništva po pojedinačnim godinama ili po petogodištima.

Iz praktičnih razloga, u ovoj analizi odabran je prikaz po petogodištima, koji omogućava presjek dobne kategorije na 29 godina starosti, a ne na 30 godina, kako se inače definira dobna kategorija mladih.

5. osnivanje komisije za mlade pri općinskom vijeću kao stalnog radnog tijela, odnosno pri skupštini kantona, koja će se u okviru svoje nadležnosti baviti pitanjima mladih, a u čijem radu će učestvovati predstavnici općinskog, odnosno kantonalnog vijeća mladih;
6. uspostavljanje stručnog radnog tijela za izradu, ažuriranje i praćenje provođenja lokalnih i kantonalnih strategija prema mladima, u čijem će radu učestvovati predstavnici vijeća mladih ili omladinskih udruženja;
7. istraživanje ili podršku istraživanju u cilju donošenja strategije prema mladima;
8. pružanje podrške radu općinskog, odnosno kantonalnog vijeća mladih.“⁸

Prema navedenom članu, **Općina je ispunila sljedeće mjere:**

1. osigurana je kancelarija za rad omladinskih organizacija na području Ključa, a troškove održavanje snose udruženja;
2. Općina nema budžetsku stavku koja se tiče pitanja mladih kao dijela ukupnog budžeta Općine, a Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti je nadležna i za pitanja mladih;
3. Općina ne raspisuje poseban javni poziv za projekte mladih već je poziv usmjeren ka organizacijama civilnog društva gdje se u dijelu poziva kao ciljna grupa identificiraju i mladi i projekti od interesa za mlade;
4. prema sistematizaciji Jedinственог općinskog organa, u Općini poslove rada s mladima i saradnjom s omladinskim nevladinim organizacijama obavlja državni službenik i namještenik u okviru Službe za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti;
5. pri Općinskom vijeću kao stalno radno tijelo djeluje i radi Komisija za obrazovanje, kulturu, sport i mlade;
6. za potrebe izrade Strategije prema mladima formirani su Koordinaciono tijelo i radne grupe, koje su kao stručno radno tijelo radile na izradi dokumenta. U radne grupe su bili uključeni i predstavnici Vijeća mladih Općine Ključ;
7. u svrhu izrade Strategije prema mladima Općina je podržala provedbu istraživanja i izradu analize, što je prethodilo radu Koordinacionog tijela;
8. Općina podržava rad Vijeća mladih kroz posebnu budžetsku stavku koja je namijenjena za rad i funkcioniranje Vijeća.

U Strategiji razvoja Općine Ključ 2021–2027. posebno je osmišljena i predložena mjera koja se odnosi na mlade. Tačnije, mjera Podrška mladima (3.2.2.3) govori o uspostavi sistemske brige prema mladima, s obzirom na to da se mladi nalaze u međusektorskom vakuumu, koja će omogućiti održivost, a samim tim i nove ideje i veću uključenost mladih u procese donošenja odluka i njihovog ravnopravnog članstva u lokalnoj zajednici i obuhvata podršku Vijeću mladih Općine Ključ i drugim formalnim i neformalnim omladinskim grupama.

Ciljevi društvenog razvoja Općine Ključ temelje se na strategijama, planovima i zakonima viših nivoa vlasti, kao i programima i planovima u EU-u.

Na osnovu navedenog, ali i Analize položaja i potreba mladih, Općina djelovanje prema mladima za period 2022–2027. usmjerava kroz šest strateških ciljeva, a koji su vezani za oblasti od interesa za mlade na području općine. Oblasti su definirane i usklađene i sa Zakonom o mladima FBiH.

⁸ Zakon o mladima FBiH, član 14, „Službene novine Federacije BiH”, 36/10.

1. Osiguranjem preduvjeta za kvalitetno obrazovanje, kako formalno tako i neformalno, omogućiti mladima prilike za stjecanje znanja i vještina kojima ostvaruju svoje dugoročne ciljeve u daljem školovanju i na tržištu rada.

2. Mladima s područja općine Ključ olakšan pristup tržištu rada i ojačana konkurentnost mladih na tržištu rada.

3. Sistem socijalne zaštite odgovara na potrebe mladih i kreira ambijent u kojem mladi osjećaju socijalnu sigurnost.

4. Mladi ostvaruju učinkovitu zdravstvenu zaštitu uz prilike za redovnu kontrolu zdravlja, brigu o mentalnom zdravlju, informiranje i stjecanje znanja u oblasti zdravstvene zaštite.

5. Mladi imaju pristup kvalitetnim kulturnim i sportskim sadržajima te redovno učestvuju u njihovom kreiranju.

6. Mladi aktivno učestvuju u procesima odlučivanja, imaju neometan i njima prilagođen sistem informiranja te mnoštvo prilika za stjecanje znanja i vještina kroz neformalno obrazovanje.

2. METODOLOGIJA

2.1. Proces izrade dokumenta

Na osnovu Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, a u cilju kontinuiranog rada na poboljšanju položaja mladih, Općina je pristupila izradi Strategije prema mladima za period 2022–2027. godine. Nosilac ovog procesa je Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti Općine Ključ. U svrhu izrade strateškog dokumenta za mlade 2021. godine potpisan je Sporazum o saradnji između Vijeća mladih Općine Ključ i Instituta za razvoj mladih KULT, kao organizacije koja će pripremiti istraživanje o položaju i potrebama mladih te podržati pisanje samog dokumenta strategije.

Općina Ključ je za potrebe izrade ovog dokumenta imenovala Koordinaciono tijelo, koje je s Institutom za razvoj mladih KULT radilo na analizi postojećih mjera namijenjenih unapređenju položaja mladih te kreiranju prijedloga mjera za provedbu Strategije.

Terensko istraživanje o potrebama i problemima mladih radilo je Vijeće mladih uz stručnu podršku Instituta.

Proces izrade dokumenta Strategija prema mladima odvijao se u nekoliko faza, koje navodimo u nastavku.

Pripremna faza je uključivala iniciranje procesa izrade strateškog dokumenta sa zaduženom službom i službenikom, definiranje članova Koordinacionog tijela i pripremu metodologije za istraživanje o položaju i potrebama mladih.

Istraživačka faza je uključivala saradnju s Vijećem mladih na kreiranju tima anketara, zatim obuku anketara, pripremu i provedbu terenskog istraživanja s mladima na području općine. Prikupljanje podataka provedeno je u novembru 2021. godine korištenjem standardiziranog upitnika koji Institut za razvoj mladih KULT koristi za istraživanje problema i potreba mladih na različitim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini. Kroz terensko istraživanje anketirano je 360 mladih osoba.

Faza izrade nacrtu dokumenta se dijelom odvijala paralelno s terenskim istraživanjem, a obuhvatila je saradnju s nadležnom službom i imenovanim koordinatorom za uspostavu Koordinacionog tijela i uključivanje svih relevantnih aktera u rad Koordinacionog tijela i radnih grupa. Kroz ovu fazu Koordinaciono tijelo i radne grupe analizirali su postojeće mjere i programe za mlade, mapirali najznačajnije probleme i potrebe mladih te predložili mjere za unapređenje položaja mladih u sedam oblasti.

Faza izrade Prijedloga strategije uključuje proces konsultacija na prvi prijedlog Nacrta strategije prema mladima Općine, koji se odvija u saradnji s nadležnom službom, Koordinacionim tijelom i Komisijom za pitanja mladih Općine.

Referentni period koji je obuhvaćen analizom stanja u institucijama vlasti Općine je 2019, 2020. i 2021. godina.

Oblasti koje su razmatrane u Strategiji prema mladima Općine su:

1. obrazovanje i nauka mladih;
2. rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih;
3. socijalna briga mladih;
4. zdravstvena zaštita mladih;
5. kultura i sport;
6. aktivizam (učešće, volontiranje, mobilnost, slobodno vrijeme);
7. sigurnost mladih.

S obzirom na to da u općini živi značajan broj mladih, koji su najvrednija populacija svakog društva, te je činjenica da su upravo oni pokretači i nosioci pozitivnih promjena u svakoj lokalnoj zajednici, Općina je pristupila kreiranju Strategije prema mladima.

2.2. Pravni okvir za donošenje strateških dokumenata

Novi metodološki pristup strateškom planiranju u Federaciji Bosne i Hercegovine temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 32/17), Uredbi o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 74/19) i Uredbi o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 74/19).

Glavni cilj donošenja navedenih zakonskih i podzakonskih akata je uspostavljanje koherentnog zakonodavnog i institucionalnog okvira razvojnog planiranja. Novouspostavljeni pravni okvir za donošenje strateških dokumenata nalaže da se prilikom izrade sektorskih strategija mora voditi računa o njihovom posebnom kvalitetu, što znači da sektorski strateški ciljevi moraju biti jasno definirani i koherentni s razvojnim ciljevima Bosne i Hercegovine, da moraju sadržavati akcioni plan s finansijskim i vremenskim okvirom provedbe i nosiocima aktivnosti, te da postoji dovoljna podrška ključnih institucija u provedbi strateških dokumenata. Osim toga, kako bi se prioriteti i ciljevi transformirali u provodive aktivnosti, strateški dokumenti na entitetskom, kantonalnom i lokalnim nivoima vlasti u Federaciji BiH moraju biti povezani i usklađeni u pogledu relevantnih finansijskih i budžetskih okvira.

Proces izrade Strategije prema mladima Općine Ključ za period 2022–2027. u svim je fazama usmjeravan i osigurao je usklađenost s drugim relevantnim strateškim dokumentima, prije svega Strategijom razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021–2027. godine, Strategijom prema mladima USK 2018–2022. te Strategijom razvoja Općine Ključ 2021–2027.

3. SWOT analiza

SWOT analiza je ključni okvir za analizu situacije koji omogućava integraciju drugih metoda i koristi za utvrđivanje prilika i prijetnji, kao i snaga i slabosti u općini.

Kod izrade SWOT analize nastojalo se da analiza bude što objektivnija, koncentrirajući se što je moguće više na posmatranje stvari iz ugla učesnika u strateškom procesu. Tablica je nastala kao rezultat analize matrica koje su popunjavale radne grupe i time ukazale na trenutnu situaciju unutar svog sektora i na osnovnu provedenog istraživanja na uzorku mladih. Koristeći SWOT analizu određujemo trenutne faktore u općini i izvan nje koji imaju utjecaj na provedbu Strategije prema mladima.

Tabela predstavlja SWOT matricu Općine za izradu Strategije prema mladima i njene primjene za predloženi period. Svaka stavka analize predstavljena u tabeli obrađena je kroz matrice na kojima su radili radne grupe i Koordinaciono tijelo.

SNAGE	SLABOSTI
- Infrastruktura u školama je adaptirana i osavremenjena; - brojnost nastavnog osoblja; - srednja škola ima uspostavljenu saradnju s institucijama i organizacijama od interesa za mlade; - raznovrsnost zanimanja kojima raspolažu mladi; - razvijena grana ugostiteljstva (restorani, kafe barovi, hoteli...); - uspostavljen Centar za mentalno zdravlje; - Centar za mentalno zdravlje aktivno radi sa svim kategorijama društva; - visokoobrazovan kadar iz oblasti zdravstva; - Centar za socijalni rad ima dobru saradnju s nevladinim sektorom; - visokoobrazovan kadar u Centru za socijalni rad; - uspostavljena pozicija službenika/ce za mlade; - službenik/ca za mlade posjeduje certifikat priznat od Federalnog ministarstva kulture i sporta; - uspostavljeni programi podrške mladima kroz izdvajanja sredstava za rad i funkcioniranje Vijeća mladih; - postojanje medijskih kanala poput radija i web-portala;	- Nedovoljna raznolikost zanimanja u srednjoškolskom obrazovanju; - odnos obrazovanja i tržišta rada nije u korelaciji niti se rade analize tržišta rada; - nedovoljno prilika za zapošljavanje stručnog kadra; - mladi ne poduzimaju inicijative u polju samozapošljavanja; - nespremnost mladih za izlazak na tržište rada uslijed manjka vještina potrebnih kako za izlazak na tržište rada tako i praktičnog znanja; - nedovoljno prilika za mlade iz oblasti neformalnog obrazovanja; - Općina nema jasnu viziju stambenog zbrinjavanja mladih; - neadekvatna podrška programima iz domena mentalnog zdravlja; - nedovoljan broj zaposlenih stručnih lica u Centru za mentalno zdravlje; - javnost nije informirana o važnosti mentalnog zdravlja i prevenciji mogućih oboljenja; - Centar za socijalni rad nema na raspolaganju adekvatan prostor za individualni rad i podršku korisnicima; - niska finansijska ulaganja u programe od interesa za mlade iz domena neformalnog obrazovanja;

- KUD-ovi su aktivni u promociji tradicionalnih plesova i igara.	- nedovoljno kulturnog sadržaja za mlade; - mladi nisu aktivni u društvenom životu zajednice; - postojeći kanali informiranja nisu prijateljski prema mladima niti promoviraju teme od interesa za mlade; - mladi odlaze na studij van zajednice i često se ne vraćaju.
PRILIKE - Kreiranje volonterskih prilika kako bi učenici stjecali znanja i iskustva kroz volontiranje u cilju bolje upućenosti u ono što bi u budućnosti studirali ili odabrali kao profesionalni poziv; - uspostavljanje bolje saradnje s kompanijama na području općine i kreiranje sajмова zapošljivosti; - uspostavljena Komisija za obrazovanje, kulturu, sport i mlade Općinskog vijeća i u sastavu Komisije je i predstavnik Vijeća mladih; - razvoj turističkog preduzetništva za mlade; - razvoj stambene lokalne politike prema mladima; - korištenje dostupnih informacijskih kanala u svrhu informiranja javnosti o važnosti mentalnog zdravlja; - kreiranje programa u oblasti zdravstva namijenjenih mladima; - ustupanje na korištenje raspoloživih prostora za rad Centru za mentalno zdravlje u svrhu osiguranja kvalitetnijeg rada s korisnicima; - stavljanje u funkciju postojeće infrastrukture u oblasti sporta kako bi ona bila dostupna mladima; - dostupnost Centra za kulturu za korištenje u svrhu poticanja kulturnih dešavanja.	PRIJETNJE - Odlazak mladih iz Ključa; - politička nestabilnost na području USK; - nedovoljno ulaganje od kantonalnih vlasti u oblast zapošljavanja i samozapošljavanja; - nedovoljno prilika za zapošljavanje stručnog kadra; - na nivou FBiH niti na nivou Kantona ne postoje politike stambenog zbrinjavanja mladih; - odlazak mladih iz zajednice; - među mladima je i dalje prisutna stigma u oblasti mentalnog i seksualno reproduktivnog zdravlja; - nedovoljno sredstava se ulaže u svrhu rješavanja socijalne problematike mladih kao što je slučaj sa stambenim zbrinjavanjem, zapošljavanja teško zapošljivih kategorija društva i sl.; - nezainteresiranost političkih subjekata da pitanje mladih postave kao prioritet.

4. ANALIZA POLOŽAJA I POTREBA MLADIH U OPĆINI KLJUČ

4.1. Obrazovanje i nauka mladih

4.1.1. Uvod

Svaka mlada osoba ima pravo na obrazovanje i kontinuiran razvoj svoje ličnosti, koji je u velikoj mjeri potpomognut upravo kroz obrazovanje. Zadatak vlasti na svim nivoima je osigurati ostvarivanje ovog prava u potpunosti jer pravo na obrazovanje predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava. Obrazovanje predstavlja jedan od ključnih faktora za ostvarivanje svih drugih prava i pokretačka je snaga u osnaživanju djece i mladih da sami oblikuju svoju budućnost i učestvuju u životu svoje zajednice. Tri osnovna oblika obrazovanja u modernom društvu su formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje i informalno obrazovanje. Većina mladih u općini Ključ uključena je u sistem formalnog obrazovanja: osnovno, srednje i visoko obrazovanje.

Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje u općini organizira se u tri redovne osnovne javne škole.

Kada je riječ o srednjoškolskom obrazovanju, na području općine registrirana je jedna srednja škola, koja obuhvata mještovita zanimanja i zvanja.

Oblast osnovnog i srednjeg obrazovanja i nauke regulirana je na nivou Unsko-sanskog kantona, koji je i osnivač svih obrazovnih ustanova. Izuzev teritorijalne pripadnosti, Općina nema drugih ingerencija nad obrazovnim ustanovama.

✓ Obrazovne ustanove na području općine Ključ

Tabela 4: Popis osnovnih i srednjih obrazovnih ustanova i broja učenika

OSNOVNE ŠKOLE NA PODRUČJU OPĆINE KLJUČ							
Br.	Naziv škole	Broj učenika 19/20.		Broj učenika 20/21.		Broj učenika 21/22.	
1.	Osnovna škola Ključ	409	M 211 Ž 198	373	M 180 Ž 193	344	M 176 Ž 168
2.	Osnovna škola Velagići	173	M 98 Ž 75	151	M 95 Ž 56	138	M 58 Ž 80
3.	Osnovna škola Sanica	72	M 36 Ž 36	53	M 24 Ž 29	47	M 23 Ž 24
SREDNJE ŠKOLE NA PODRUČJU OPĆINE KLJUČ							
1.	Mješovita srednja škola Ključ	314	M 169 Ž 145	260	M 148 Ž 112	242	M 126 Ž 116

Izvor: Općina Ključ

4.1.2. Pravni okvir

Oblast obrazovanja je, shodno ustavnom uređenju u Bosni i Hercegovini, u isključivoj nadležnosti entiteta Republika Srpska, deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Svaka administrativna jedinica ima ministarstvo obrazovanja, zakone iz oblasti obrazovanja i budžet za obrazovanje. Pored toga, svaka jedinica zasebno utvrđuje obrazovnu i udžbeničku politiku.

Zakonsku regulativu koja regulira pitanje formalnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine čine:

- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini;
- Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini i
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

Isključivu i nepodijeljenu nadležnost za obrazovanje imaju kantonalna ministarstva obrazovanja. Propisima u oblasti obrazovanja različito se reguliraju nadležnosti lokalnog nivoa u obrazovnom sektoru. To se odnosi na organiziranje obrazovnog procesa, održavanje školskih objekata, učešće u kreiranju dijela nastavnog plana i programa bitnog za lokalnu zajednicu, pa i finansiranje obrazovanja. Iako su nekim općinama date šire nadležnosti, zbog nedostatka finansijskih sredstava one se često i ne izvršavaju. U Unsko-sanskom kantonu općine nemaju nadležnosti ni za jedan nivo obrazovanja.

Ustavom FBiH propisano je da su kantoni administrativne jedinice nadležne za donošenje svojih zakonskih akata iz oblasti obrazovanja. Shodno tome, u Unsko-sanskom kantonu postoje sljedeći zakonski akti koji reguliraju oblast obrazovanja:

- Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju USK („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 3/97, 6/05, 23/11 i 17/19);
- Zakon o osnovnom i općem srednjem obrazovanju i odgoju USK („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 5/04, 7/10, 17/12 – dr. zakon, 11/15, 12/19 i 15/20);
- Zakon o srednjem obrazovanju USK („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 17/12, 12/19 i 15/20);
- Zakon o obrazovanju odraslih USK („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 10/13 i 15/21);
- Zakon o visokom obrazovanju USK („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 24/17, 15/20 i 24/21);
- Zakon o odgojno-obrazovnoj i nastavno-naučnoj inspekciji USK („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 11/98);
- Zakon o nostrifikaciji i ekvivalenciji inozemnih školskih svjedodžbi USK („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 23/11);
- Zakon o univerzitetu u Bihaću („Sl. glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 24/17).

Osim navedenih zakona, oblast obrazovanja u Unsko-sanskom kantonu uređena je i setom kantonalnih pravilnika, kodeksa, standarda i smjernica koje je propisala Vlada Kantona.

4.1.3. Institucionalni okvir

Iako je Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine nadležno, između ostalog, i za obrazovanje na nivou Bosne i Hercegovine, ono, kao i Ministarstvo obrazovanja i nauke Federacije Bosne i Hercegovine, ima samo koordinacijsku ulogu. Ministarstvo civilnih poslova BiH je od 2003. godine zaduženo za koordinacijske aktivnosti u sektoru obrazovanja u BiH, kao i na planu evropskih integracija i međunarodne saradnje. Federalno

ministarstvo obrazovanja i nauke nema izvorne nadležnosti u oblasti obrazovanja, nego se bavi saradnjom i koordinacijom s kantonima.

Ustavom Federacije BiH predviđeno je da kantonalna ministarstva obrazovanja imaju isključivu i nedjeljivu nadležnost za obrazovanje u FBiH, koja, između ostalog, pripremaju, izrađuju i usvajaju obrazovnu politiku, relevantne zakonske i podzakonske akte te su odgovorna za finansiranje obrazovanja.

Za oblast obrazovanja u Unsko-sanskom kantonu nadležno je Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona. Pored sekretarijata ministarstva i administrativnih službi, ovo ministarstvo sastoji se od Sektora za predškolsko i osnovno obrazovanje, saradnju i projekte, Sektora za srednje i visoko obrazovanje, Sektora za obrazovanje odraslih, saobraćajnu edukaciju, kulturu, sport, informiranje i mlade, Sektora za opće normativno-pravne poslove i Sektora za ekonomsko-finansijske poslove. Sektor za srednje i visoko obrazovanje, kao osnovna organizacijska jedinica, obavlja upravne i stručne poslove iz svog djelokruga, odnosno nadležnosti Ministarstva.

Iako u neposrednoj nadležnosti kantonalnih ministarstava, oblast obrazovanja, kao jednu od najznačajnijih društvenih oblasti, prati i podržava i lokalna zajednica. Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti u okviru svojih nadležnosti provodi proceduru dodjele stipendija za studente, pomaže u sanaciji i rekonstrukciji infrastrukture te podržava učenike u razvoju školskih projekata kao i njihov prijevoz unutar općine.

✓ **Stipendiranje učenika i studenata**

Općina Ključ je u periodu od 2019. godine izdvajala finansijska sredstva za jednokratne pomoći za studente kao i stipendije studentima fakulteta i visokoškolskih ustanova od I do IV godine. Prema dostavljenim podacima u toku tri školske godine (19/20, 20/21. i 21/22), dodijeljeno je:

- 2019. godine – 52 jednokratne pomoći za studente (25.000,00 KM);
- 2020. godine – 34 stipendije (34.000,00 KM);
- 2021. godine – 45 stipendija (45.000,00 KM).

Općina Ključ ne dodjeljuje stipendije srednjoškolcima ili učenicima osnovnih škola.

✓ **Sufinansiranje troškova prijevoza**

Dugogodišnja praksa Općine Ključ se ogleda u finansijskoj podršci sufinansiranja troškova prijevoza učenika, a u referentnom periodu od 2019. godine troškovi prijevoza su sufinansirani u iznosu od 90.000,00 KM i to za:

- 2019. godinu – 53 učenika;
- 2020. godinu – 70 učenika;
- 2021. godinu – 64 učenika.

✓ **Infrastrukturni projekti**

Pored navedenog, Općina Ključ podržava infrastrukturne projekte za obrazovne ustanove u skladu sa svojim mogućnostima, a u protekle tri godine urađen je niz projekata koji za cilj imaju poboljšanje položaja mladih u Ključu. To su: dječiji vrtić, pokretni odbojkaški teren, igralište sa vještačkom travom, multimedijalni kabinet za učenike, saniranje parking prostora ispred škola te uređenje školskih dvorišta. Navedene aktivnosti Općina je podržala učešćem od približno 20.000,00 KM.

Općina u skladu s mogućnostima podržava i projekte Vijeća učenika kao i projekte Građanin za sekciju Civitas.

✓ **Podrška aktivnostima i projektima iz oblasti obrazovanja**

Općina Ključ s obrazovnim institucijama provodi nekoliko edukacija, radionica te pruža podršku projektima koji za cilj imaju doprinijeti informiranju i edukaciji mladih. Često se podrška obrazovnim institucijama od strane Općine ogleda kroz opremanje učionica te povezivanja s partnerima u cilju apliciranja na različite projekte.

Obrazovne ustanove učenike informiraju putem web-stranica i društvenih mreža škola.

✓ **Ostale aktivnosti**

Sve tri osnovne škole kao i srednja škola u Ključu imaju potpisane memorandume o saradnji sa:

- Policijskom stanicom Uprave Ključ;
- Centrom za socijalni rad i
- Centrom za mentalno zdravlje.

Ovim memorandumima i zajedničkim aktivnostima cilj je osigurati podršku razvoju mladih, ali i informirati ih o štetnim posljedicama različitih ovisničkih ponašanja.

4.1.4. Finansijski okvir

Prema podacima, u Budžetu Općine izdvojeno je ukupno 105.000,00 KM u svrhu dodjele jednokratne pomoći i stipendija studentima za tri školske/akademske godine (2019/2020, 2020/2021. i 2021/2022). Za prijevoz učenika u istom periodu je izdvojeno 90.000,00 KM te za rekonstrukciju i različite infrastrukturne projekte 20.000,00 KM.

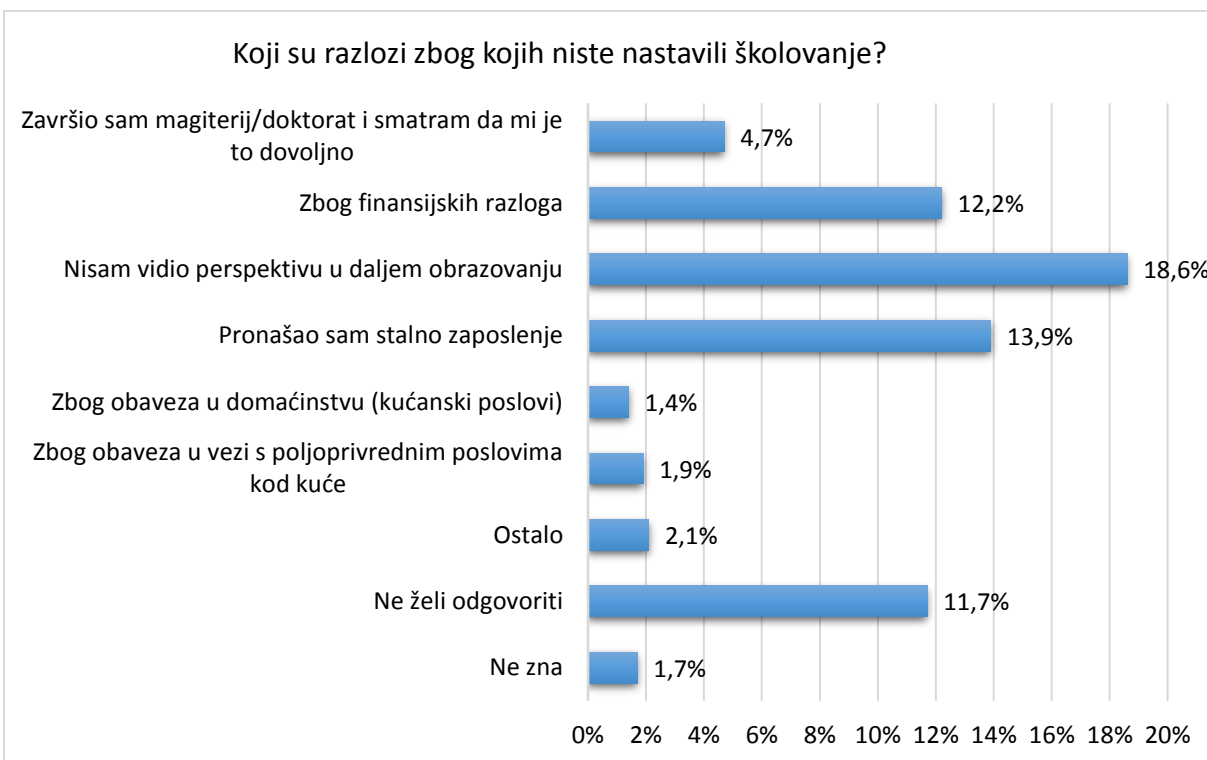
4.1.5. Analiza problema i potreba

Jedan od najvećih problema u oblasti obrazovanja, a koji je prepoznat kako kroz istraživanje o problemima i potreba mladih tako i u radu s Koordinacionim tijelom jeste sve manji broj učenika uslijed migracija stanovništva. Na teritoriji općine Ključ postoji jedna srednja škola. Broj upisanih učenika u sve razrede u školskoj 2020/2021. g. iznosio je 259 (Zavod za statistiku FBiH) i manji je u odnosu na godinu ranije, dok je udio učenika u ukupnom postotku smanjen s 46% na 42%.

Pored navedenog problema, koji je karakterističan za Unsko-sanski kanton, ali i neke druge jedinice lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini, činjenica je da oko 55,5% mladih iz Ključa nije nastavilo školovanje nakon posljednjeg završenog stepena obrazovanja, a najčešći razlog zbog kojeg mladi ne nastavljaju ili prekidaju

školovanje je što ne vide perspektivu u daljem obrazovanju, i to 18,6% njih dodatno ukazuje na kompleksnost problema s kojim se mladi u ovoj oblasti susreću.

Grafik 1: Prekid školovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

U nastavku su predstavljeni neki od ključnih problema koji proizlaze iz analize trenutnog stanja u institucijama vlasti te stavova i mišljenja mladih iz općine Ključ.

1. Mladi nemaju priliku za edukacijom u polju neformalnog obrazovanja

Pohađanje kurseva ili drugih vidova obuka koje nisu u programu redovnog obrazovanja važna je dopuna formalnom obrazovanju. Zapravo, kroz neformalno obrazovanje mladi su u mogućnosti da djelimično nadomjestite ili prošire znanja i vještine koje su usvojili tokom redovnog školovanja.

Mladi u Ključu iskazuju pozitivne stavove kada je riječ o utjecaju trenutnog obrazovanja na njihov nastavak školovanja. Naime, 35,3% mladih smatra da im obrazovanje koje trenutno pohađaju u velikoj mjeri pruža znanja i vještine za dalje obrazovanje, 41,1% mladih smatra da im stečena znanja i vještine u maloj mjeri doprinose

nastavku obrazovanja, dok je kod 18,6% mladih izražen stav da im stečeno obrazovanje nikako neće pomoći u daljem procesu obrazovanja.

Ono što je alarmantno jeste to da je tek oko 26% mladih pohađalo neki kurs ili obuku koji nisu u programu redovnog obrazovanja, dok više od dvije trećine mladih (70,6%) nije pohađalo niti jedan kurs, sa značajnom razlikom u pogledu spola. Naime, 55,7% djevojaka je pohađalo različite kurseve i obuke, dok je postotak muškaraca niži i iznosi 44,3%.

Grafik 2: Pohađanje kurseva

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Među kursevima koje su mladi pohađali dominiraju kursevi stranih jezika, od kojih se ističu kursevi engleskog i njemačkog jezika. Informatički kursevi kao i kursevi vezani za društvenu angažiranost, prava i aktivizam također su zastupljeni među mladima, ali u manjem obimu.

Kada je u pitanju želja za pohađanjem obuka u okviru neformalnog obrazovanja u budućnosti, postotak onih koji bi željeli u skorijoj budućnosti pohađati neki kurs ili trening je oko 34% i označava porast u odnosu na prethodni odgovor i postotak onih koji su već pohađali neki kurs ili obuku. Navedeni podatak pokazuje i sve izraženiju potrebu mladih za pohađanjem obuka i kurseva u okviru neformalnog obrazovanja. Kursevi koje bi mladi s područja općine Ključ voljeli u budućnosti pohađati jednaki su kursevima koji su već navedeni, naime dominiraju kursevi stranih jezika, informatički kursevi kao i kursevi vezani za ekonomiju i društvene nauke.

2. Učenici srednjih škola nemaju dovoljno prilika za obavljanjem kvalitetne prakse kroz nastavni plan i program

Oko 33% mladih nikako nije imalo praktičnu nastavu u sklopu redovnog obrazovanja. Priliku za svakodnevno učešće u praktičnoj nastavi imalo je 6,7% mladih, dok je puno veći postotak (26,4%) mladih koji su izjavili da su praktičnu nastavu imali nekoliko puta sedmično, ali ne svaki dan. Praktičnu nastavu jedanput sedmično imalo je 15,3% mladih, a rjeđe od jedanput sedmično 15,6% mladih.

Grafik 3: Praktična nastava u obrazovanju

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Mladi kao najveći problem postojećeg formalnog obrazovanja na kojem bi se prioritetno trebalo raditi navode nedostatak praktične nastave, što je i u većini drugih istraživanja, nezavisno od nivoa vlasti ili područja, prepoznato kao najveći problem. Oko 41% mladih navelo je **manjak prakse i praktičnog pristupa u nastavi** kao potrebnu izmjenu u formalnom obrazovanju. **Preopširne nastavne planove i programe** 16,1% mladih smatra drugim po redu problemom formalnog obrazovanja. Oko 8% mladih nezadovoljno je **praksom naučnoistraživačkog rada** koja nije u skladu s realnim potrebama, dok 7,8% mladih kao problem ističe **nedostatak stipendija i kreditiranja, posebno u visokom obrazovanju**. **Nestručnost nastavnika i profesora** kao problem izdvaja 5,8% mladih, dok je **neadekvatna tehnička opremljenost** problem za rješavanje za 5,6% mladih s područja općine Ključ.

U cilju unapređenja sistema obrazovanja, Općina se u skladu sa svojim nadležnostima opredijelila za nekoliko ključnih koraka koji će u narednom periodu doprinijeti jačanju kvaliteta obrazovanja, a navedeni su u tabeli koja slijedi.

Problem	Željeni rezultat	Aktivnosti
Mladi nemaju priliku za edukacijom u polju neformalnog obrazovanja	Centar za edukaciju mladih u općini koji će kontinuirano omogućavati mladima kurseve, edukacije, obuke, radionice i predavanja	1. Priprema prostorije ili kutka za rad s mladima. 2. Formiranje stručnog tima na nivou Općine koji će raditi edukacije, radionice i obuke. 3. Plan i programa rada i kvalitetna realizacija tema. 4. Izrada priručnika s pripremama za mlade stručnjake koji će u budućnosti raditi edukacije, radionice i obuke u centru.
Učenici srednjih škola nemaju dovoljno prilika za obavljanjem kvalitetne prakse kroz nastavni plan i program	Direktan pristup mladih tržištu rada i kvalitetnija saradnja s firmama na području općine	1. Formiranje tima za rad u ovom području. 2. Posjeta svim firmama na području općine i sklapanje memoranduma o saradnji na relaciji Općina – škola – poslodavac za period 2022–2025. 3. Posjeta učenika i grupe mladih ljudi firmama. 4. Utvrđivanje naknade za obavljanje praktične nastave izvan škole. 5. Izrada promotivnih letaka i promocija saradnje.
Nedostatak podrške psihologa u srednjoj školi	Osigurana podrška psihologa u srednjoj školi	1. Potpisan sporazum s Centrom za mentalno zdravlje u pravcu kreiranja redovnih aktivnosti za mlade u domenu poboljšanja statusa mentalnog zdravlja srednjoškolaca.
Narušen odnos između profesora i učenika	Uspostavljen sistem rada s nastavnicima i učenicima kako bi se osigurao ambijent u kojem postoje saradnja i razumijevanje između ove dvije grupe	1. Organizirati godišnje aktivnosti (seminare) za profesore na temu odnosa profesora i učenika. 2. Podržati profesore da i sami daju doprinos kreiranju plana aktivnosti u predloženoj oblasti.
Nije uspostavljen sistem stipendiranja deficitarnih zanimanja	Općina Ključ posebno stipendira mlade koji	1. Uraditi analizu potreba tržišta rada na području općine te kreirati listu deficitarnih zanimanja.

	studiraju deficitarna zanimanja	2. Izdvojiti sredstva iz budžeta za stipendije studentima koji se odluče studirati deficitarna zanimanja, a gdje će osnovni uvjet za stipendiju biti upravo oblast deficitarnih zanimanja.
--	---------------------------------	--

5.2. Rad, zapošljavanje i samozapošljavanje mladih

5.2.1. Uvod

Jedan od glavnih ciljeva savremenih društava, pa tako i našeg, jeste uspješna integracija mladih u društvo i stvaranje kompetentnih građana koji će u budućnosti preuzeti ulogu nositelja društvenih promjena i privrednog razvoja. Uspješna društvena integracija mladih podrazumijeva, prije svega, njihovo uspješno uključivanje na tržište rada, bilo kroz zapošljavanje ili samozapošljavanje. Statistički podaci na nivou Evropske unije ukazuju da mlade osobe čine jednu od najranjivijih kategorija s aspekta zapošljavanja i preduzetništva, te da nezaposlenost dvostruko češće pogađa mlade ljude nego druge starosne kategorije.⁹ Uz ekonomsku krizu i nedostatak novih radnih mjesta, kao najčešće navedenih razloga nezaposlenosti, mladim osobama je dodatno otežan pristup tržištu rada zbog neusklađenosti obrazovnog sistema s potrebama na tržištu rada, manjka radnog iskustva i znanja o metodama traženja zaposlenja te nerazvijenih ličnih vještina. Kako tržište rada u današnjem vremenu nije u stanju osigurati ravnotežu ponude i potražnje poslova za mlade osobe, inovativnost i preduzetnički potencijal mladih sve češće dolaze do izražaja. Želja mladih za pokretanjem vlastitih biznisa sve je prisutnija, ali im na tom putu obično nedostaju finansijska sredstva, preduzetnička znanja i vještine te kvalitetna savjetodavna ili mentorska podrška.

Dugoročna nezaposlenost mladih može imati štetne posljedice ne samo na same mlade osobe nego i na cjelokupno društvo. Zbog toga je potrebno da vlasti na svim nivoima odlučivanja povećaju svoje napore za uklanjanjem gore navedenih razloga nezaposlenosti mladih osoba i osiguraju njihovo učešće na tržištu rada.

⁹ EUROSTAT, 2017.

5.2.2. Pravni okvir

Oblast rada, zapošljavanja i samozapošljavanja u Bosni i Hercegovini uređena je zakonima o radu koji se primjenjuju u BiH i predstavljaju temeljne propise za navedene oblasti. Ustav Federacije BiH predviđa da su federalna vlast i kantoni nadležni za socijalnu politiku, te, u skladu s tim, Federacija BiH i kantoni imaju zajedničku nadležnost u oblasti radnih odnosa i zapošljavanja, pa se određena pitanja iz te oblasti mogu urediti propisima kantona.

Zakon o radu Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 26/16 i 89/18) regulira oblast rada i radnih odnosa, dok oblast zapošljavanja uređuje Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 41/01, 22/05 i 10/08). Zakonom o radu Federacije BiH utvrđuju se osnovni pojmovi i principi te definiraju najznačajnija pitanja iz oblasti radnog zakonodavstva, poput zaključivanja ugovora o radu, radnog vremena, plaće, prestanka ugovora o radu i ostvarivanja prava i obaveza iz radnog odnosa. Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Federaciji BiH uređena su prava i obaveze Federacije BiH u utvrđivanju i provođenju ukupnih mjera kojima se pospješuju i unapređuju uvjeti za zapošljavanje, osnovni principi u posredovanju za zapošljavanje, materijalna i socijalna sigurnost nezaposlenih osoba za vrijeme privremene nezaposlenosti, finansiranje ukupne djelatnosti zapošljavanja i druga pitanja, poštujući nadležnosti kantona i njihove različitosti.

Oblast zapošljavanja mladih regulirana je u određenom dijelu i Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, gdje se propisuje obaveza nadležnog ministarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine za kreiranje federalnih grantova i transfera s namjenom podrške zapošljavanju mladih i podrške omladinskom preduzetništvu, a posebno mladima bez iskustva.

5.2.3. Institucionalni okvir

Institucije vlasti koje su na nivou Bosne i Hercegovine nadležne za oblast rada i zapošljavanja su Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, u sklopu kojeg djeluje Sektor za rad, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije i ima koordinirajuću ulogu u oblasti rada i zapošljavanja, i Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine.

U Federaciji Bosne i Hercegovine odgovornost za zapošljavanje dijele Vlada Federacije Bosne i Hercegovine i kantoni.

Institucije nadležne za pitanja rada i zapošljavanja na entitetskom nivou su:

- Federalno ministarstvo rada i socijalne politike;
- Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta;
- Federalni zavod za zapošljavanje;
- Federalna uprava za inspeksijske poslove i
- Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Za oblast rada, zapošljavanja i samozapošljavanja na području Unsko-sanskog kantona nadležni su:

- Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike Unsko-sanskog kantona i
- JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać.

Zakonom o organizaciji i nadležnostima kantonalnih organa uprave i upravnih organizacija Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 9/13) propisano je da Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike obavlja upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na rad, zapošljavanje, radne odnose i prava iz radnih odnosa, provođenje politike i zakona u oblasti rada, radnih odnosa i zapošljavanja te stručnu obradu sistemskih rješenja od značaja za oblast rada i zapošljavanja.

Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH utvrđeno je da posrednici u zapošljavanju mogu biti javni zavodi za zapošljavanje (Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalne službe zapošljavanja) te privatne agencije. Uvjeti i način obavljanja djelatnosti posredovanja u zapošljavanju privatnih agencija utvrđeni su Uredbom o privatnim agencijama za posredovanje u zapošljavanju („Službene novine Federacije BiH“, broj 28/09, 43/11 i 36/18).

Djelatnost Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać određena je Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba. Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać svoju djelatnost obavlja kroz ispostave – biroa koji djeluju na teritoriji općina: Bihać, Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Bužim, Cazin, Ključ, Sanski Most i Velika Kladuša.

Misija Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać je:

- provoditi utvrđene mjere radi poboljšanja uvjeta za posredovanje u zapošljavanju;
- osigurati odgovarajuću materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenim osobama;
- realizirati programe i mjere aktivne politike zapošljavanja;
- informirati sve zainteresirane o stanju u oblasti zapošljavanja te
- povećati kompetencije nezaposlenih za tržište rada.

Vizija Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać je da svojim sveukupnim aktivnostima, programima i mjerama aktivne politike zapošljavanja doprinese dostignuću prihvatljive stope zaposlenosti na području Unsko-sanskog kantona i da osigura materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenim osobama u skladu sa zakonskom regulativom.

U sklopu Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać djeluje Centar za stručno osposobljavanje i edukaciju s dugom tradicijom u organizaciji stručnog osposobljavanja. Centar je osnovan 1963. godine u Bihaću, od kada se organiziraju obuke nezaposlenih osoba radi njihovog bržeg zapošljavanja, a trenutno je jedini ovakve vrste na području Bosne i Hercegovine. Osnovna funkcija Centra je stjecanje novih znanja i vještina nezaposlenih osoba radi lakšeg i bržeg zapošljavanja, te interveniranje u određenim područjima edukacije kako bi se nezaposlene osobe što kvalitetnije pripremile za tržište rada.

Kada je riječ o nadležnosti jedinice lokalne samouprave, Zakon o principima lokalne samouprave u FBiH propisuje i donošenje programa i planova razvoja jedinice lokalne samouprave i stvaranje uvjeta za privredni razvoj i zapošljavanje. Navedenu nadležnost u okviru Općine Ključ ostvaruje Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu.

Prema podacima JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać, u 2019. godini je na području općine Ključ registrirano 189 nezaposlenih osoba, uzrasta do 35 godina. U 2020. godini broj nezaposlenih osoba do 35

godina starosti je iznosio 249, dok je u 2021. godini broj nezaposlenih osoba uzrasta do 35 godina koje su se nalazile na evidenciji nadležne službe za zapošljavanje porastao na 419. Ukupno u periodu od 2019. do 2021. godine na evidenciji nadležne službe za zapošljavanje se nalazilo 857 osoba starosne dobi do 35 godina.

Kada je riječ o kvalifikacijskoj strukturi nezaposlenih osoba uzrasta do 35 godina, na evidenciji Biroa za zapošljavanje Ključ su se u 2019. godini nalazile 34 osobe kao nekvalificirani radnici (NK), 87 osoba kao kvalificirani radnici (KV), 5 osoba kao priučeni – polukvalificirani radnici, 52 osobe sa srednjom stručnom spremom, 9 osoba s visokom stručnom spremom, dok su dvije osobe bile magistri. U toku 2020. godine došlo je do porasta ukupnog broja nezaposlenih osoba uzrasta do 35 godina, te su na evidenciji Biroa za zapošljavanje Ključ prijavljene 34 osobe kao nekvalificirani radnici (NK), 87 osoba kao kvalificirani radnici, pet osoba kao priučeni – polukvalificirani radnici, 52 osobe sa srednjom stručnom spremom, dok je broj osoba s visokom stručnom spremom i magisterijem ostao isti kao i u 2019. godini. Na evidenciji Biroa za zapošljavanje Ključ u toku 2021. godine bilo je prijavljeno 67 osoba, nekvalificiranih radnika, 190 kvalificiranih radnika, šest osoba kao priučeni – polukvalificirani radnici, 124 osobe sa srednjom stručnom spremom, 24 osobe s visokom stručnom spremom te osam osoba magistara.

✓ **Programi zapošljavanja i samozapošljavanja mladih na području općine Ključ**

U 2019. godini je kroz programe JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać zaposleno ukupno 46 osoba uzrasta do 35 godina i to kroz:

- ✓ Program samozapošljavanja (tri osobe);
- ✓ Program Prvo radno iskustvo (šest osoba) i
- ✓ ostale programe (37 osoba).

Kroz programe JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać u toku 2020. godine zaposlena je 41 osoba starosne dobi do 35 godina i to kroz:

- ✓ Program samozapošljavanja (četiri osobe);
- ✓ ostale programe (37 osoba).

U 2021. godini kroz programe JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać zaposlena je 31 osoba starosne dobi do 35 godina i to kroz:

- ✓ Program samozapošljavanja (osam osoba);
- ✓ Program Prvo radno iskustvo (pet osoba) i
- ✓ ostale programe (18 osoba).

U periodu 2019–2021. godine kroz programe JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać zaposleno je 118 osoba starosti do 35 godina. Uzimajući u obzir gore navedene statističke podatke JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać, može se zaključiti da je u prethodnim godinama otprilike četvrtina mladih s područja općine Ključ koristila jedan od programa.

U tekućoj, 2022. godini preko JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać planirani su isti programi koji su se realizirali prethodnih godina za mlade, i to Program samozapošljavanja, Program Prvo radno iskustvo te ostali programi namijenjeni za mlade.

Mladi u Unsko-sanskom kantonu se o mjerama/programima koji su njima namijenjeni mogu informirati putem službenika JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać, oglasa u dnevnim novinama, Radija Ključ ili interneta:

- a) službena web-stranica i društvene mreže JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać;
- b) službena web-stranica i društvene mreže Općine Ključ.

5.2.4. Finansijski okvir

Ukupna sredstva uložena u programe Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać u 2019. godini iznosila su 143.600,00 KM, dok je u 2020. godini iznos sredstava povećan na 192.200,00 KM. U toku 2021. godine iznos sredstava uložениh kroz programe JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać bio je 130.600,00 KM.

5.2.5. Analiza problema i potreba mladih

Statistike o stopama nezaposlenosti stanovništva dosta su neprecizne zbog postojanja velikog broja kontroliranih i nekontroliranih varijabli značajnih za precizno određivanje stope nezaposlenosti. S jedne strane, u nezaposlene osobe ne ubraja se stanovništvo koje ne radi, ali koje po osnovu nekih drugih kategorija ne spada u nezaposleno (penzioneri, osobe nesposobne za rad, učenici i slično), općenito, stanovništvo koje se vodi kao radno neaktivno. Zvanične statistike vode se brojem osoba prijavljenih na biroa za zapošljavanje, pri čemu je nepoznat broj osoba koje su nezaposlene, ali isto tako i neprijavljene na zvanične zavode za evidenciju nezaposlenosti.

Prema uputama Međunarodne organizacije rada (ILO), standardna međunarodna definicija nezaposlenosti obuhvata sve osobe starije od dobne granice određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva koje su tokom referentnog perioda bile bez posla, tokom tog perioda bile u svakom trenutku na raspolaganju za posao te aktivno tražile posao. Sva tri kriterija moraju biti zadovoljena istovremeno da bi se neka osoba smatrala nezaposlenom. Međutim, ovakva definicija ne obuhvata obeshrabrene radnike – osobe koje žele posao, raspoložive su za rad, ali ne rade i ne traže posao jer misle da ga ne mogu naći. Ove osobe čine neiskorišteni radni resurs, ali po definiciji ne ulaze u kategoriju nezaposlenih i često se nazivaju "skrivena nezaposlenost". Ako bi se redefinirali kriteriji nezaposlenosti, ova grupa bi bila uvrštena u radnu snagu, odnosno nezaposlene osobe. Dodamo li tome osobe koje su prijavljene na evidenciju nezaposlenih, ali su realno zaposlene u sivoj ekonomiji, dolazimo do zaključka da se stope nezaposlenosti uvijek izračunavaju na osnovu procjena, a ne stvarnog stanja.

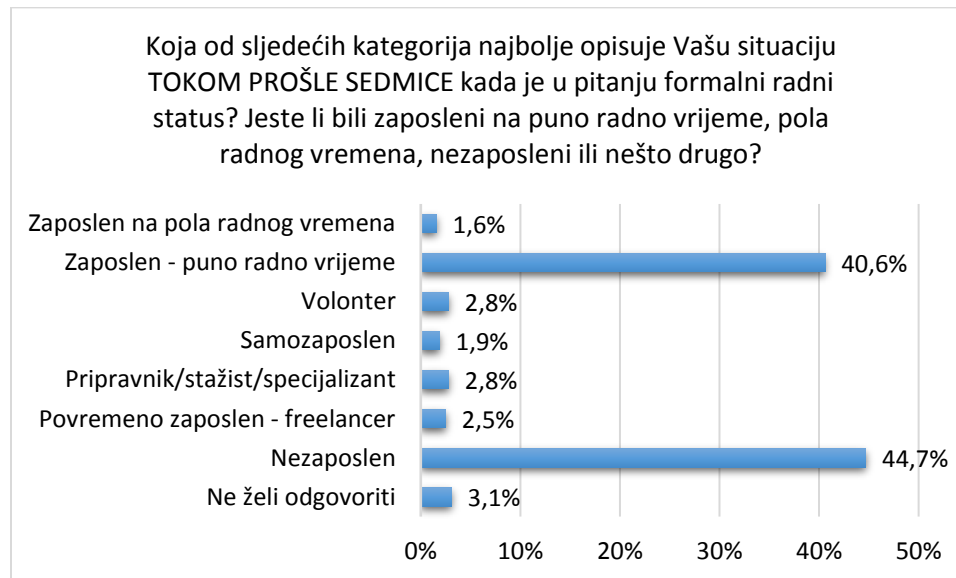
Kada govorimo o mladima, još je i teže ustanoviti stopu nezaposlenosti kod njih jer u zvaničnim statistikama starosna grupa mladih najčešće nije posebno evidentirana te su mladi uvršteni u ukupne brojke s drugim starosnim grupama. Podatak o nezaposlenosti mladih treba uzeti s rezervom i imajući na umu da je prikazani postotak (ne)zaposlenosti izračunat na osnovu vlastite procjene mladih, odnosno njihovim odgovorima na upitnik.

Uzimajući u obzir dob ispitanika, druga istraživanja, postojanje rada na crno i različite metodologije koje se koriste za istraživanje tržišta rada, vrlo teško se može odrediti precizna stopa nezaposlenosti mladih u nekoj lokalnoj zajednici.

Podaci iz analize položaja i potreba mladih općine Ključ ukazuju na to da je oko 44% mladih s područja općine Ključ nezaposleno. Pregledom ukupnog broja nezaposlenih po petogodištima, najveći postotak zauzima starosna dob od 15 do 19 godina, odnosno 56,5%. Druga starosna grupa, od 20 do 24 godine, procentualno zauzima 26,7%. No, trebamo imati na umu da su prve dvije starosne grupe uglavnom generacije srednjoškolaca i studenata. Najstarija starosna grupa, od 25 do 30 godina, procentualno je najmanje zastupljena u udjelu nezaposlenih mladih sa 16,8%.

Položaj mladih žena na tržištu rada u općini Ključ je nepovoljniji u odnosu na položaj muškaraca, s obzirom na to da od ukupno nezaposlenih osoba 63,4% čine žene, u odnosu na muškarce s 36,6%. U ukupnom broja mladih osoba zaposlenih na puno radno vrijeme prevladavaju muškarci sa 63,7% u odnosu na žene, koje čine 36,3%.

Grafik 4: Radni status

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

✓ Problemi mladih u oblasti rada, zapošljavanja i samozapošljavanja

Na osnovu analize trenutnog stanja u institucijama vlasti te stavova i mišljenja mladih na području općine Ključ, identificirani su problemi i potrebe, a koje navodimo u nastavku teksta.

1. Neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada

Tržište rada koje karakterizira visoka stopa nezaposlenosti pati od deficita određenih profila kadrova, dok srednje stručne škole upisnu politiku prilagođavaju postojećim vlastitim resursima. Upisna politika utječe na tržište rada jer se njome planiraju vrste obrazovnih programa koji će se izučavati u institucijama formalnog obrazovanja i određuju upisne kvote za svaki od profila obrazovanja koji se nude u ovim institucijama. Stoga, upisna politika u dobroj mjeri diktira ponudu radne snage na tržištu rada. Tri ključne posljedice neusklađenosti upisnih politika i obrazovnih programa s potrebama tržišta rada su:

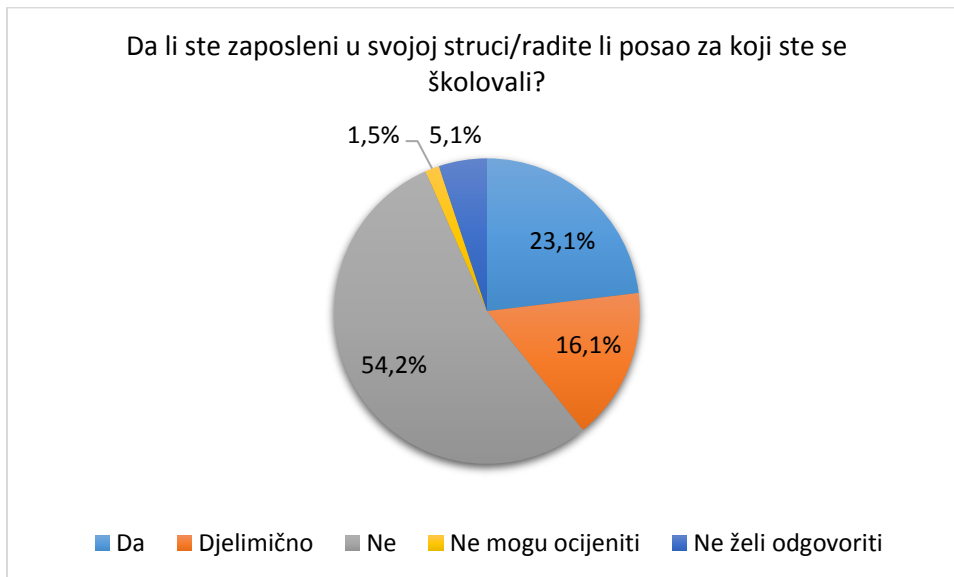
1. neusklađenost ponude i potražnje kako u pogledu broja izvršilaca tako i u pogledu zanimanja/kvalifikacija;
2. neusklađenost u smislu znanja i vještina radne snage/kvaliteta profesionalne osposobljenosti i aktuelnih potreba na tržištu rada;
3. nedostatak kvalificirane radne snage.

Rezultati analize donekle potvrđuju ranije navode. Od ukupnog broja zaposlenih mladih, oko 23% njih radi poslove u struci za koju se školovalo, dok 54,2% smatra da ne radi poslove za koje se obrazovalo. Postotak mladih koji smatraju da djelimično rade u struci za koju su se školovali iznosi 16,1%.

Uzroci ovako značajnog odstupanja između onoga gdje su mladi zaposleni i za šta su se obrazovali djelimično se mogu pronaći i u ranije utvrđenoj percepciji neusklađenosti obrazovanja s realnim potrebama na tržištu rada.

Formalni obrazovni sistem već dugu niz godina obrazuje kadrove koji nisu potrebni na tržištu rada, dok su kadrovi deficitarni na tržištu rada i dalje zanemareni kroz procese formalnog obrazovanja. Opravdano se može pretpostaviti da se ovakav nesklad na tržištu rada javlja i uslijed nemogućnosti zapošljavanja u struci koja je suficitarna te se mladi odlučuju prihvatiti poslove za koje nemaju formalne kvalifikacije.

Grafik 5: Zaposlenost u struci

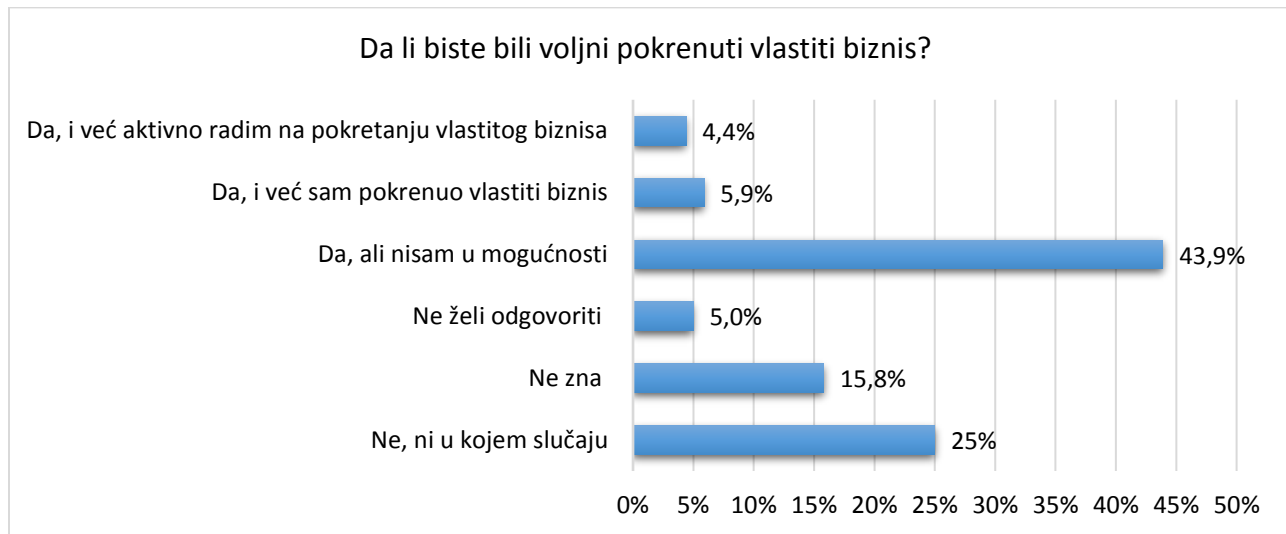

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

2. Nedovoljna podrška mladima za pokretanje vlastitih biznisa

Prema analizi, oko 43% mladih rado bi pokrenulo vlastiti biznis, ali nije u mogućnosti. U prosjeku, oko 4% mladih aktivno radi na tome da pokrene svoj biznis, a 5,9% ih je već pokrenulo vlastiti biznis. Postotak mladih koji ne bi pokretali vlastiti biznis ni u kojem slučaju iznosi 25%, dok je manji postotak onih koji su se izjasnili da ne znaju, odnosno njih 15,8%. Usto, potrebno je još naglasiti da oko 37% mladih smatra da je najbolje radno mjesto u vlastitoj firmi, odnosno posjedovanje vlastitog biznisa.

Grafik 6: Pokretanje vlastitog biznisa

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kada govorimo o vrsti podrške koja je mladima potrebna kako bi mogli pokrenuti svoj biznis, prednjači finansijska podrška, koju je istaklo 41,1% mladih. Međutim, potreba za drugim vidovima podrške također je izražena. Oko 13% mladih bi cijenilo tržišnu podršku, odnosno pomoć u povezivanju s kupcima/klijentima, dok bi 11,4% mladih trebalo savjetodavnu/mentorsku podršku. Za profesionalno-edukativnu podršku o specifičnoj djelatnosti kojom bi se bavili odlučilo se 8,9% mladih, a 11,4% ih je iskazalo potrebu za edukacijom o biznisu te pravnom podrškom (4,7%).

Iako JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać provodi programe u oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja, i dalje postoji potreba za unapređenjem u ovoj oblasti. Osiguranje podrške mladima za pokretanje vlastitih biznisa, kako finansijske tako i druge vrste, treba biti poseban fokus u budućem planiranju i djelovanju Općine Ključ i drugih nadležnih institucija.

3. Nedovoljna podrška razvoju turizma

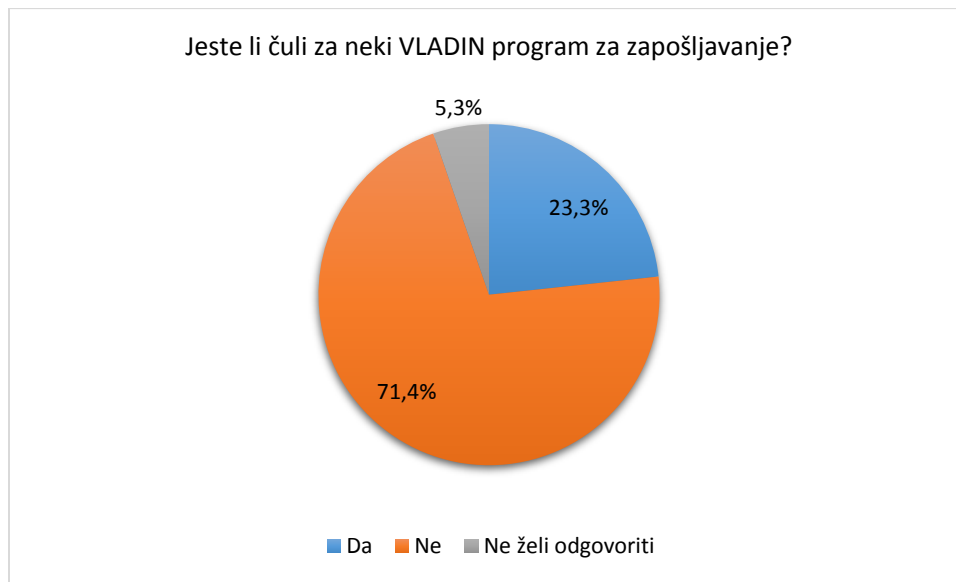
Općina Ključ raspolaže značajnim resursima i predispozicijama za razvoj raznih vidova turizma kao što su: lovni, ribolovni, avanturistički, adrenalinski i kulturno-historijski turizam. Stimulacija razvoja unikatnih, autentičnih turističkih proizvoda jedna je od važnih funkcija institucija vlasti u procesu privlačenja novih vrsta posjetilaca i pristupanja sasvim novim tržištima tokom cijele godine. Razvoj turističkih proizvoda i diverzifikacija turističke ponude kao i uključivanje mladih u ove procese sredstva su koja doprinose zapošljavanju i samozapošljavanju mladih te samim tim i ekonomskom rastu i razvoju jedinice lokalne samouprave. Stoga, potrebno je kontinuirano podržavati razvoj turizma i turističke ponude na području općine Ključ.

4. Mladi nisu dovoljno upoznati s programima podrške zapošljavanju i pokretanju biznisa

Informacije o prilikama za zapošljavanje i samozapošljavanje potrebno je objavljivati i postavljati na mjesta gdje su mladi prisutni, na društvene mreže i u obrazovne ustanove. Oko 71% mladih s područja općine Ključ nije čulo

za neki od vladinih programa zapošljavanja namijenjenih mladima te to povezuje s netransparentnošću rada institucija. Neophodno je raditi na mijenjanju stavova mladih o ovoj temi, počevši prvenstveno od institucija vlasti, koje bi trebale više govoriti o samim programima i benefitima koje mladi imaju od njih. Dodatno, organizacija aktivnosti i događaja poput redovnog sajma zapošljavanja, dana otvorenih vrata i sl. samo je jedan od načina kako doprinijeti boljoj informiranosti mladih.

Grafik 7: Poznavanje vladinih programa za zapošljavanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

5. Općina Ključ nema efikasan sistem zapošljavanja mladih osoba

Podaci iz analize položaja i potreba mladih općine Ključ ukazuju na to da je oko 44% mladih s područja općine Ključ nezaposleno. Pregledom ukupnog broja nezaposlenih po petogodištima, najveći postotak zauzima starosna grupa od 15 do 19 godina, odnosno 56,5%. Druga starosna grupa, od 20 do 24 godine, procentualno zauzima 26,7%. No, trebamo imati na umu da su prve dvije starosne grupe uglavnom generacije srednjoškolaca i studenata. Najstarija starosna grupa, od 25 do 30 godina, procentualno je najmanje zastupljena u udjelu nezaposlenih mladih sa 16,8%.

Kako nezaposlenost mladih osoba može imati značajne negativne posljedice ne samo za pojedinca već i za cijelo društvo zbog neiskorištenosti resursa (znanja i vještina) koje mlade osobe posjeduju, potrebno je prvenstveno na lokalnom nivou intenzivirati napore za uklanjanjem uzroka nezaposlenosti i malog broja mladih koji se bave preduzetništvom. Iako JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać provodi različite mjere i programe namijenjene zapošljavanju i samozapošljavanju mladih, na području općine Ključ i dalje ne postoji efikasan sistem dugoročnog zapošljavanja mladih osoba. Općina Ključ angažira i zapošljava mlade u svrhu obavljanja pripravničkog staža, no ta vrsta radnog angažmana je ograničena na period od godinu dana, bez ili s vrlo rijetkom mogućnosti nastavka angažmana, nakon čega te osobe ponovo dolaze u kategoriju nezaposlenih osoba.

Stoga, potrebno je različitim mjerama djelovati na smanjenje nezaposlenosti, prvenstveno kroz poboljšavanje mehanizama za zapošljavanje najosjetljivijih društvenih grupa, u koje spadaju i mladi.

U cilju boljeg informiranja mladih o postojećim programima kao i unapređenja programa zapošljavanja Općina Ključ u skladu sa svojim nadležnostima opredijelila se za nekoliko ključnih koraka koji će u narednom periodu doprinijeti boljem položaju mladih u oblasti rada, zapošljavanja i samozapošljavanja, a navedeni su u tabeli koja slijedi.

Problem	Željeni rezultat	Aktivnosti
1. Nedovoljna podrška mladima za pokretanje vlastitih biznisa	1.1. Mladima osigurana odgovarajuća finansijska podrška prilikom pokretanja vlastitog biznisa 1.2. Mladima osigurani drugi vidovi podrške u otvaranju vlastitog biznisa poput mentorske podrške i subvencija 1.3. Povećan broj mladih u općini Ključ koji pokreću vlastite biznise	1.1.1. Unaprijediti postojeće i uvesti nove programe podrške zapošljavanju i otvaranju vlastitih biznisa. 1.1.2. U saradnji s nevladinim organizacijama omogućiti podršku biznisima mladih (npr. program Omladinske banke Fondacije Mozaik, koji omogućava mladima da prepoznaju društvene probleme u svojim zajednicama i rješavaju ih kroz društvene projekte). 1.1.3. Organizirati i provoditi kontinuirane konsultacije s predstavnicima mladih koji vode vlastite biznise i firme u općini Ključ, na osnovu kojih će se kreirati jasni kriteriji i načini za dodjeljivanje poticaja/subvencija biznisima mladih. 1.1.4. Subvencionirati inicijalne troškove pokretanja biznisa mladih. 1.2.1. Osmisliti i provoditi redovna savjetovanja za mlade koji žele pokrenuti vlastite biznise. 1.2.2. Organizirati i provoditi edukacije za mlade preduzetnike u oblasti osnova preduzetništva i poslovnog razvoja. 1.3.1. Općina Ključ će vršiti selekciju nezaposlenih osoba koje imaju namjeru ili želju pokrenuti vlastiti biznis kroz savjetodavni proces i upućivati ih na programe podrške samozapošljavanju.
2. Nedovoljna podrška razvoju turizma	2.1. Mladima osigurana odgovarajuća finansijska podrška prilikom pokretanja vlastitog biznisa iz oblasti turizma.	2.1.1. Unaprijediti postojeće i uvesti nove programe podrške zapošljavanju i otvaranju vlastitih biznisa u oblasti turizma. 2.1.2. Uspostaviti i raditi na jačanju partnerstava između ključnih aktera (javni sektor, turistička privreda, nevladine organizacije, lokalna zajednica, mediji, dijaspora i dr.).

	2.2. Mladima osigurani drugi vidovi podrške u otvaranju vlastitog biznisa iz oblasti turizma poput mentorske podrške i subvencija.	2.1.3. Subvencionirati inicijalne troškove pokretanja biznisa mladih u oblasti turizma. 2.2.1. Organizirati i provoditi edukacije za mlade preduzetnike u oblasti preduzetništva i poslovnog razvoja u turizmu.
3. Mladi nisu dovoljno upoznati s programima podrške zapošljavanju i pokretanju biznisa	3.1. Povećan broj korisnika programa za zapošljavanje i samozapošljavanje 3.2. Mladi će redovno biti informirani o programima zapošljavanja koji se provode na području općine 3.3. Mladi su upoznati s procedurama pokretanja vlastitog biznisa kao i drugim neophodnim koracima	3.1.1. Redovno promovirati i objavljivati informacije o programima zapošljavanja na web-stranicama i profilima na društvenim mrežama. 3.1.2. Promovirati programe zapošljavanja i preko drugih medija. 3.1.3. Organizirati dane otvorenih vrata i info dane na kojima će se mladima predstaviti programi i pozivi za zapošljavanje. 3.3.1. Organizirati info dane na kojima će se mladima predstaviti procedure pokretanja vlastitog biznisa. 3.3.2. Uspostaviti besplatnu info liniju s terminima za konsultacije za mlade koji žele pokrenuti vlastiti biznis, ali im nedostaju informacije.
4. Općina Ključ nema efikasan sistem zapošljavanja mladih	4.1. Mladima s područja općine Ključ olakšan pristup tržištu rada 4.2. Kreirani programi i mjere zapošljavanja koji su isključivo namijenjeni mladima te uspostavljen sistem praćenja njihove provedbe	4.1.1. Osnovati klub za zapošljavanje mladih. 4.1.2. Uspostaviti saradnju članova kluba i poslodavaca putem kluba za zapošljavanje mladih. 4.1.3. Raspisivati javne pozive za zapošljavanje radi obavljanja pripravničkog staža. 4.2.1. Osmisliti i izraditi programe i mjere zapošljavanja koji su isključivo namijenjeni mladima. 4.2.2. Osmisliti i uspostaviti sistem praćenja provedbe programa i mjera zapošljavanja koji su isključivo namijenjeni mladima.

6.3. Socijalna briga mladih

6.3.1. Uvod

Socijalna politika prema mladima podrazumijeva sistem društvenih intervencija i napora usmjerenih ka prevladavanju socijalnih rizika, ublažavanju socijalnih nejednakosti, ujednačavanju životnih šansi te poticanju društvene integracije. Sve navedeno neophodno je kako bi se osigurala bolja socijalna integracija svih mladih osoba, a posebno marginaliziranih mladih, koji zahtijevaju dodatnu pažnju i podršku.

Mladi su generalno u nepovoljnijem socio-ekonomskom položaju u odnosu na druge grupe, s obzirom na to da uglavnom ne raspolažu imovinom, teško pronalaze zaposlenje i rješavaju svoje stambeno pitanje, te zavise od pomoći roditelja. Usto, mladi su, kao specifična kategorija stanovništva, u povećanom riziku od socijalne isključenosti te samim tim imaju i specifične potrebe kada je u pitanju socijalna politika. Međutim, mladi često nisu prepoznati kao posebna kategorija te njihove specifične potrebe nisu u fokusu socijalnih politika. Obaveza institucija i ustanova socijalne zaštite jeste osigurati ravnopravan pristup korištenju prava iz oblasti socijalne zaštite te spriječiti svaki oblik diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Socijalne politike prema mladima trebaju biti kreirane zasebno od ostalih jer mladi imaju drugačije probleme i potrebe. Rješavanje najvažnijih problema mladih i izrada politika prema mladima iz oblasti socijalne zaštite trebaju biti koordinirani i međuresorni, na način da budu uključene sve relevantne institucije i ustanove, kao i eksperti iz različitih oblasti, prije svega zdravstva, socijalne zaštite i prava mladih. Neophodno je da kantonalne i općinske vlasti usvajaju efikasne i provodive politike, te da mjerama aktivne politike potiču rješavanje stambenih problema mladih i osiguravaju pružanje adekvatne podrške mladima u oblasti planiranja porodice.

6.3.2. Pravni okvir

Na nivou Bosne i Hercegovine nemamo nijedan zakon kojim je regulirano ostvarivanje prava iz socijalne zaštite. Ovu obavezu Bosna i Hercegovina prepustila je entitetima i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine da je samostalno i nezavisno reguliraju, te je na taj način osigurala nepostojanje jedinstvenog i/ili usaglašenog zakonodavstva i sistema socijalne politike na cijeloj svojoj teritoriji. Nadležnosti za socijalnu politiku podijeljene su između federalnog i kantonalnih nivoa vlasti, a prava iz socijalne zaštite finansiraju se iz budžeta kantona i općina.

Socijalna zaštita u Federaciji BiH uređena je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18). U Unsko-sanskom kantonu ova oblast regulirana je Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom („Službene novine Unsko-sanskog kantona“, broj 5/00, 7/01, 11/14, 23/18 i 15/20), kojim se definira socijalna zaštita građana i njihovih porodica te određuju iznosi novčanih i drugih davanja kao i uvjeti i postupak stjecanja prava iz socijalne zaštite. Dodatno, zakon uređuje i osnivanje i rad ustanova socijalne zaštite, te definira uvjete i finansiranje prava porodice s djecom. Djelatnost socijalne zaštite i zaštite porodice s djecom je od interesa za Unsko-sanski kanton.

Ipak, mladi kao posebna kategorija korisnika socijalne zaštite nisu definirani gore navedenim zakonima, kao ni podzakonskim aktima koji reguliraju ovu oblast. Korisnici socijalne zaštite među koje se svrstavaju i mlade osobe jesu: djeca bez roditeljskog staranja, odgojno zanemarena djeca, odgojno zapuštena djeca, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, osobe s invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihološkom razvoju i osobe izložene zlostavljanju i nasilju u porodici.

Nepostojanje zakonskog okvira na nivou države i istovremeno neusklađenost zakona između entiteta kojima se regulira ova oblast dovode do isključivanja pojedinih grupa stanovništva, poput mladih, iz sistema zaštite i do diskriminacije.

6.3.3. Institucionalni okvir

Oblast socijalne zaštite ne spada pod nadležnost niti jednog od devet ministarstava na državnom nivou. U Federaciji Bosne i Hercegovine svaki kanton ima svoje ministarstvo zaduženo za oblast socijalne i zdravstvene zaštite, zaštite ratnih invalida i njihovih porodica, raseljenih lica, izbjeglica, rada i zapošljavanja, koje, između ostalog, vrši nadzor nad provođenjem kantonalnog zakona i drugih podzakonskih akata donesenih za njegovo provođenje, inspekcijski nadzor i poslove revizije.

U Unsko-sanskom kantonu je za navedene poslove zaduženo Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike Unsko-sanskog kantona. Pored Ministarstva, Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom propisuje da poslove neposredne socijalne zaštite obavljaju centri za socijalni rad, koji su prva adresa u traženju i ostvarivanju prava iz socijalne zaštite i zaštite porodice s djecom. Centar za socijalni rad osniva općina radi obavljanja poslova neposredne socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom utvrđenih kantonalnim i federalnim zakonom kao i radi obavljanja drugih poslova utvrđenim zakonom, drugim propisima i općim aktima.

Na području Unsko-sanskog kantona djeluje osam centara za socijalni rad i to:

- Centar za socijalni rad Bihać;
- Centar za socijalni rad Bosanska Krupa;
- Centar za socijalni rad Bosanski Petrovac;
- Centar za socijalni rad Bužim;
- Centar za socijalni rad Cazin;
- Centar za socijalni rad Ključ;
- Centar za socijalni rad Sanski Most;
- Centar za socijalni rad Velika Kladuša.

Centar za socijalni rad Ključ nadležan je za socijalnu zaštitu na području ove općine te osigurava niz prava i usluga koji se odnose i na mlade. Općina Ključ redovno podržava rad Centra za socijalni rad Ključ, te svake godine izdvaja određena sredstva. U prethodne tri godine, 2019–2021. godine, izdvojeni su sljedeći iznosi:

- 2019. godine iznos od 297.359,00 KM;
- 2020. godine iznos od 319.502,00 KM;
- 2021. godine iznos od 341.310,17 KM.

U nastavku su obrađene najznačajnije aktivnosti institucija vlasti usmjerene na socijalnu brigu mladih.

✓ **Stambeno zbrinjavanje mladih**

Na području općine Ključ ne postoji program podrške stambenog zbrinjavanja mladih. Ipak, potrebno je naglasiti da je Centar za socijalni rad Ključ bio aktivno uključen u provedbu projekta SOS Dječijih sela za iznalaženje rješenja za mlade koji izlaze iz javne brige.

✓ **Podrška organizacijama koje obavljaju djelatnosti u oblasti socijalne zaštite**

Organizacije koje rade s mladima posebno u oblasti socijalne zaštite treba promovirati kao partnere i pružati im finansijsku i materijalnu pomoć i podršku kroz posebno osmišljene programe i projekte za mlade kojima bi se unaprijedila socijalna briga o ovoj populaciji. Centar za socijalni rad Ključ sarađuje s različitim ustanovama i organizacijama koje djeluju u oblasti socijalne zaštite. Između ostalih, Centar za socijalni rad Ključ sarađuje s područnim školama, gdje uposlenici Centra pružaju različite usluge mladima poput psiho-socijalnog savjetovanja, savjetodavnog rada kao i nalaza i mišljenja od strane psihologa, socijalnih radnika i defektologa.

Kada je riječ o saradnji s organizacijama nevladinog sektora koje djeluju na području općine Ključ, Centar za socijalni rad Ključ sarađuje s Omladinskim razvojnim centrom "Dekameron", koji se nalazi na listi organizacija gdje se maloljetnim osobama koje su u sukobu sa zakonom može izreći jedna od mjera, te se zajednički izrađuje plan i rad na otklanjanju društveno neprihvatljivog ponašanja. Centar za socijalni rad Ključ od 2019. godine sarađuje s UNICEF-om, te je u sklopu te saradnje osigurano finansiranje jednog radnika za rad u migrantskoj krizi koji uključuje i aktivni rad s maloljetnim migrantima. Također, Centar za socijalni rad Ključ u saradnji s Udruženjem „Budućnost“ pruža materijalnu podršku studentima bez jednog roditelja, te sarađuje s Crvenim križom općine Ključ i drugim nevladinim organizacijama u provedbi različitih projekata i jačanju sistema socijalnih usluga. Centar za socijalni rad Ključ učestvovao je u izradi i potpisnik je različitih strateških dokumenata i akcionih planova, kao što su „Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici“, „Borba protiv trgovine ljudima“, „Rješavanje problema Roma“ kao i drugih protokola o saradnji.

✓ **Ostale aktivnosti**

Kada su u pitanju programi podrške za mlade, Centar za socijalni rad Ključ dodjeljuje jednokratnu novčanu pomoć za suzbijanje društveno neprihvatljivog ponašanja kod maloljetne djece. Program dodjele novčane pomoći

definiran je u sklopu Strategije Općine, te su za navedeni program u toku 2019. godine izdvojena sredstva u visini od 992,00 KM, dok je iznos u 2020. godini povećan na 999,28 KM.

Centar za socijalni rad Ključ dodjeljuje i novčanu pomoć za troškove školovanja studenata. Izdvojena sredstva za 2019. godinu iznosila su 24.950,00 KM, dok je u toku 2020. godine izdvojeno 24.750,00 KM. Dodatno, Centar za socijalni rad Ključ je u toku 2020. i 2021. godine dodijelio sredstva za nadarene učenike odnosno studente. Dodjela sredstava vršena je putem poziva za kandidiranje nadarenih učenika i studenata, podržan od strane Federalnog ministarstva rada i socijalne politike. U tu svrhu su tokom 2020. i 2021. godine izdvojena sredstva od po 1.200,00 KM.

Tokom 2019. i 2020. godine Centar za socijalni rad Ključ je dodjeljivao i jednokratnu novčanu pomoć u okviru Dječije nedjelje. Izdvojena sredstva za 2019. godinu iznosila su 2.000,00 KM, a za 2020. godinu 2.080,00 KM. Od 2020. godine uveden je i dječiji dodatak, za koji je u 2020. godini izdvojeno 8.188,00 KM, a isti iznos izdvojen je i u 2021. godini.

✓ **Besplatna pravna pomoć**

Institucija besplatne pravne pomoći ne postoji kao takva u Centru za socijalni rad Ključ, ali se svim strankama, uključujući i mlade, nude određene usluge iz nadležnosti Centra, poput savjetodavne i konsultativne pomoći te psiho-socijalnog rada. Centar za socijalni rad Ključ redovno provodi aktivnosti psiho-socijalne zaštite, savjetodavnog rada te pravne pomoći u pogledu ostvarivanja određenih zakonom propisanih prava.

U slučaju kompleksnijeg pravnog ili problema druge prirode, stranke se upućuju na besplatnu pravnu pomoć koja je dostupna u Općini Ključ, jednom u mjesecu, na osnovu ugovora o saradnji s Udruženjem „Vaša prava Bosne i Hercegovine“. Dodatno, Centar za socijalni rad Ključ sarađuje i s Kantonalnim zavodom za pružanje besplatne pravne pomoći.

Pristup problemu socijalne brige o mladima zahtijeva multisektorski pristup te saradnju svih relevantnih nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo, te rad s mladima kako bi se mladi prepoznali kao posebna grupa za koju će se kreirati socijalne politike i omogućiti jednakopravna socijalna uključenost.

6.3.4. Analiza problema i potreba mladih

Socijalna briga o mladima, pored kontinuirane pomoći, trebala bi se bazirati na unapređenje statusa mladih osoba i njihovog položaja. Prema analizi odgovora, 1,4% mladih s područja općine Ključ prima neku vrstu socijalne pomoći, dok je 1,9% mladih s određenim stepenom invaliditeta.

✓ Problemi mladih u oblasti socijalne brige mladih

Na osnovu analize podataka dobivenih kroz izvještaje o radu institucija vlasti te stavova i mišljenja mladih na području općine Ključ, identificirano je nekoliko problema u oblasti socijalne brige mladih.

1. Neriješeno stambeno pitanje mladih

Socijalno nepovoljan položaj mladih povezan je i s problemom otežanog stambenog osamostaljivanja. Uzrok tome su visoke cijene stanova za najam, nedostatak subvencija za troškove stanovanja, nepostojanje programa socijalnog stanovanja te nemogućnost kupovine nekretnine. Nezaposlenost i stambeno zbrinjavanje mladih i dalje predstavljaju glavne probleme, čijem rješavanju nadležne vlasti trebaju pristupiti s ciljem poboljšanja ekonomske situacije kako mladih tako i cjelokupnog društva.

Kada je u pitanju stambeni status mladih, rezultati analize pokazuju da više od dvije trećine mladih živi u stambenim objektima koji su u vlasništvu njihovih roditelja. Oko 15% mladih živi kao podstanar s roditeljima/starateljima, 8,3% mladih živi u stanu/kući koja je u njihovom ili vlasništvu supružnika, dok oko 5% mladih živi kao podstanar, ali odvojeno od roditelja/staratelja.

Tabela 5: Stambeni status

Kao podstanar s roditeljima/starateljima	15,8%
Kao podstanar, ali odvojeno od roditelja/staratelja	5,8%
Ne želi odgovoriti	0,6%
Nešto drugo	0,8%
Stanujete u internatu ili domu	0,3%
U stanu/kući koji je Vaše vlasništvo (ili vlasništvo supruge/e)	8,3%
U stanu/kući u vlasništvu Vaših roditelja (ili roditelja supruge/e)	68,3%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

2. Mladi nisu prepoznati kao posebna kategorija korisnika socijalne zaštite

3. Mladi nisu dovoljno informirani o svojim pravima iz oblasti socijalne zaštite

Zakonska regulativa koja regulira programe socijalne podrške mladima ne prepoznaje mlade osobe kao posebnu kategoriju korisnika socijalne zaštite. S obzirom na to da mladi kao posebna kategorija korisnika dječije i socijalne zaštite nisu definirani Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa

djecom Federacije BiH i Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom Unsko-sanskog kantona, u BiH kao i u Unsko-sanskom kantonu nema ni sistemskog rješenja za pružanje adekvatne podrške mladima. Specifične potrebe mladih rijetko su u fokusu sistema socijalne zaštite, iako neulaganje u mlade može imati dugoročne negativne posljedice za društvo.

Istovremeno, mladi koji po navedenim zakonima ispunjavaju uvjete za određenu vrstu socijalne pomoći i podrške većinom nisu upoznati i upućeni u važeće procedure iz oblasti socijalne zaštite te ne znaju kako to pravo ostvariti, zbog čega često propuštaju priliku da te usluge iskoriste, potraže savjet ili se informiraju o njima dostupnim uslugama.

Stoga je potrebno što prije odbaciti uobičajeni pristup na polju socijalnih politika i što prije uspostaviti novi, koji će biti osjetljiviji na specifične i trenutne, savremene potrebe i interese mladih. U pogledu trenutnog položaja mladih, neophodno je osigurati višesektorski pristup i saradnju nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo te rad s mladima kao preduvjet za održivu politiku socijalne uključenosti mladih osoba u BiH.

4. Nepostojanje adekvatnog prostora za savjetodavni rad s mladima u Centru za socijalni rad Ključ

Uzimajući u obzir osjetljivost tema i problema zbog kojih se mladi s područja općine Ključ obraćaju Centru za socijalni rad Ključ, neophodno je osigurati adekvatan prostor za savjetodavni rad s mladima.

5. Nepostojanje besplatne pravne pomoći kao institucije pri Općini Ključ

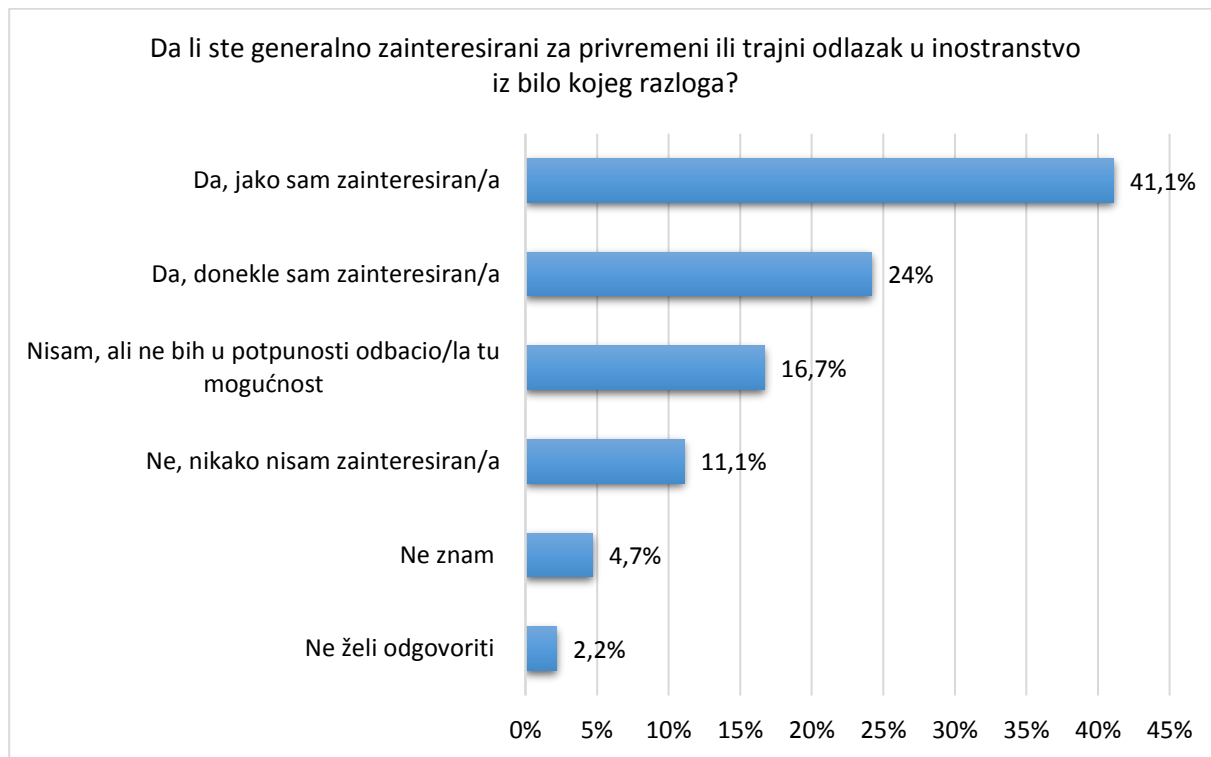
Kao što je prethodno navedeno, institucija besplatne pravne pomoći ne postoji kao takva u Centru za socijalni rad Ključ niti u Općini Ključ. Stranke se mogu obratiti Centru za socijalni rad Ključ ako je problem ili pitanje iz nadležnosti Centra, a u slučaju kompleksnijeg pravnog ili problema druge prirode, stranke se upućuju na besplatnu pravnu pomoć koja je dostupna u Općini Ključ, jednom u mjesecu, na osnovu ugovora o saradnji s Udruženjem „Vaša prava Bosne i Hercegovine“ kao i u Kantonalnom zavodu za pružanje besplatne pravne pomoći.

Uzimajući u obzir važnost pravovremenog i učinkovitog djelovanja i reagiranja u pogledu određenih pravnih stvari, neophodno je osigurati lako dostupnu i učestalu besplatnu pravnu pomoć. Neophodno je pri Općini Ključ osigurati besplatnu pravnu pomoć kako bi se svi građani, a između ostalog i mladi, sedmično mogli obraćati s upitima i zahtjevima, te dobijati pravne savjete i podršku.

6. Nepostojanje poticajnih programa i mjera za mlade bračne parove

Rezultati analize pokazali su da je više od dvije trećine (65,1%) mladih jako ili donekle zainteresirano za privremeni ili trajni odlazak u inostranstvo. Za odlazak u inostranstvo nikako nije zainteresirano 11,1% mladih, dok 16,7% ispitanih nije zainteresirano za odlazak, s tim što ne bi potpuno odbacili tu mogućnost.

Grafik 8: Zainteresiranost za odlazak iz države

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Među najčešćim odgovorima koji su razlozi zbog kojih bi napustili Bosnu i Hercegovinu bili su bolja perspektiva za vlastitu budućnost i budućnost djeteta, ekonomska stabilnost, bolji uvjeti za život i sigurnije zaposlenje.

Socijalno nepovoljni položaj mladih u Bosni i Hercegovini povezan je i s problemom nemogućnosti pronalaska zaposlenja i otežanog stambenog osamostaljivanja, što uveliko otežava i doprinosi što kasnijem zasnivanju porodice i roditeljstvu te napuštanju države. U današnjem vremenu socijalni standard i proces modernizacije zahtijevaju zaposlenost oba roditelja, a ne postoje zadovoljavajući prateći društveni servisi koji bi to omogućili i olakšali.

Neophodno je da općinske vlasti u saradnji s kantonalnim i višim nivoima, kao i s ustanovama i institucijama iz različitih oblasti kreiraju i provode poticajne programe i mjere za mlade bračne parove kako bi osigurali njihov bolji socio-ekonomski položaj i spriječili potencijalni odlazak iz zemlje.

U cilju ostvarivanja socijalne sigurnosti za mlade, Općina Ključ u skladu sa svojim nadležnostima opredijelila se za nekoliko ključnih koraka koji će u narednom periodu doprinijeti boljem položaju mladih u oblasti socijalne brige, a koji su navedeni u tabeli koja slijedi.

Problem	Željeni rezultat	Aktivnosti
1. Neriješeno stambeno pitanje mladih	1.1. Na području općine Ključ uspostavljena kontinuirana podrška za mlade u oblasti stambenog zbrinjavanja	1.1.1. Izraditi analizu potrebe stambene politike mladih. 1.1.2. Izraditi program stambenog zbrinjavanja mladih na području općine, koji će, između ostalog, uključivati i dodjelu općinskih stanova na korištenje.
2. Mladi nisu dovoljno informirani o svojim pravima iz oblasti socijalne zaštite	2.1. Povećana svijest mladih o njihovim pravima iz oblasti socijalne zaštite i načinu kako ih ostvariti	2.1.1. Organizirati dane otvorenih vrata Općine Ključ i Centra za socijalni rad Ključ. 2.1.2. Organizirati edukativne radionice s učenicima srednjih škola. 2.1.3. Provoditi informativne kampanje putem lokalnih medija.
3. Nepostojanje adekvatnog prostora za savjetodavni rad s mladima u Centru za socijalni rad Ključ	3.1. Osiguran adekvatan prostor za savjetodavni rad s mladima	3.1.1. Uputiti zahtjev BIZ-u za ustupanje još jedne prostorije, s obzirom na to da su prostorije koje se trenutno koriste popunjene stručnim osobljem Centra za socijalni rad Ključ.
4. Nepostojanje poticajnih programa i mjera za mlade bračne parove	4.1. Na području općine Ključ uspostavljeni i redovno se provode poticajni programi i mjere	4.1.1. Osigurati sredstva za poticajne programe i mjere za mlade bračne parove (olakšice pri rješavanju stambenog pitanja, prvog zaposlenja, pokretanja malih biznisa...).
5. Nepostojanje besplatne pravne pomoći kao institucije pri Općini Ključ	5.1. Osigurana sedmična besplatna pravna pomoć	5.1.1. Uspostaviti saradnju s nevladinim organizacijama koje nude besplatnu pravnu pomoć. 5.1.2. Osigurati sredstva za pružanje usluge besplatne pravne pomoći jednom sedmično.
6. Subvencije za mlade iz domena stipendiranja i prijevoza ne zadovoljavaju potrebe ove populacije	6.1. Povećan broj stipendija kao i iznos stipendija 6.2. Povećan broj učenika kojima se sufinansira iznos	6.1.1. Osigurati sredstva za povećanje broja stipendista. 6.1.2. Osigurati sredstva za povećanje iznosa stipendija. 6.2.1. Osigurati sredstva za povećanje broja učenika kojima se sufinansira iznos mjesečne karte za prijevoz.

	mjesečne karte za prijevoz 6.3. Uspostavljen sistem dodjele nagrada nadarenim učenicima i volonterima	6.3.1. Izraditi sistem dodjele nagrada nadarenim učenicima. 6.3.2. Kreirati sistem dodjele nagrade za najboljeg volontera. 6.3.2. Osigurati sredstva za dodjelu nagrada nadarenim učenicima i volonterima.
--	---	---

7.4. Zdravstvena zaštita mladih

7.4.1. Uvod

Zdravlje mladih kao tematska oblast u strateškim dokumentima ima izuzetno važnu ulogu te je neophodno da se u potpunosti razumije kako bi se osigurala veća dostupnost kvalitetnog obrazovanja i zdravstvenih usluga u području zdravlja generalno, a u fokusu ove strategije, posebno u području mentalnog zdravlja mladih.

Zdravlje, po definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, ne predstavlja samo odsustvo bolesti, već stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, što znači da zdravlje nije isključivo problem zdravstvenog sektora. Da bi se u potpunosti osigurala zdravstvena zaštita svih građana, a posebno mladih osoba, potrebno je uključivanje i drugih sektora, prije svega obrazovnog i sektora socijalne zaštite. S obzirom na to da su mladi društvena grupa sa specifičnim problemima i potrebama, zdravlje mladih je naročito osjetljiva tema. Mladi zahtijevaju pažnju u očuvanju i unapređenju zdravlja, a bolje zdravlje djece i mladih može se postići samo multisektorskim pristupom i zajedničkim naporima.

Zdravstvene usluge trebaju biti prilagođene mladima te osiguravati zdravo okruženje za rast i razvoj.

7.4.2. Pravni okvir

Mladi u Bosni i Hercegovini ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu, a to pravo im je, između ostalog, garantirano različitim međunarodnim dokumentima, poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog sporazuma o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima te Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta. Također, neophodno je spomenuti i Evropsku socijalnu povelju kao najznačajniji dokument koji regulira ostvarivanje evropskih i socijalnih prava Evropske unije. BiH je ratificirala Evropsku socijalnu povelju u septembru 2008. godine, čime se obavezala na usklađivanje svih domaćih zakona i prakse sa standardima iz Povelje.

Zdravstvo je, prema ustavnim rješenjima u Bosni i Hercegovini, u nadležnosti entiteta Republika Srpska, podijeljenoj nadležnosti entiteta i kantona u Federaciji BiH, odnosno u nadležnosti Brčko distrikta BiH. Pravni okvir kojim je uređena i regulirana zdravstvena zaštita mladih, čine, prije svega, sistemski zakoni – Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH i Zakon o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH, kao i niz drugih zakonskih i podzakonskih akata.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH propisuje osnovna načela, mjere, način organiziranja i provedbe zdravstvene zaštite, nosioce društvene brige za zdravlje stanovništva, prava i obaveze osoba u korištenju zdravstvene zaštite, te sadržaj, način obavljanja i nadzor nad obavljanjem zdravstvene zaštite na teritoriji Federacije BiH. Usto, Zakonom je propisano da se na primarnom nivou zdravstvene zaštite, odnosno pri domovima zdravlja razvija prijateljski pristup mladima.

Zdravstveno osiguranje djece i mladih kroz pripadnost porodici osiguranika, te obavezno zdravstveno osiguranje do 15 godina starosti definirano je Zakonom o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH. Mladi ljudi iznad 15 godina mogu ostvariti zdravstveno osiguranje preko pripadnosti porodici osiguranika do svoje 26. godine ako imaju status redovnog učenika ili studenta.

Pored dva navedena sistemskih zakona, zdravstvena zaštita mladih je, direktno ili indirektno, uređena i drugim propisima. Zakon o mladima Federacije BiH propisuje da se oblast omladinskog sektora odnosi i na pitanja socijalne, zdravstvene i preventivne zaštite mladih te reproduktivnog zdravlja mladih. Zakonom o ograničenoj upotrebi duhana i duhanskih prerađevina Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH”, br. 50/11) zabranjena je upotreba duhana i duhanskih proizvoda u odgojno-obrazovnim ustanovama, ustanovama za smještaj i boravak djece i studenata, zdravstvenim ustanovama, socijalnim ustanovama te drugim javnim ustanovama. Istim zakonom zabranjuje se prodavati duhanske proizvode osobama mlađim od 15 godina.

Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10) propisuje osnivanje zdravstvenih vijeća na nivou lokalne samouprave, kantonalnih i Federalnog ministarstva zdravstva, a u svrhu ostvarivanja i unapređenja prava pacijenata. Usto, Zakon predviđa da se prilikom formiranja članova zdravstvenih vijeća imenuju predstavnici, između ostalih, i iz reda mladih, čime je ispunjen jedan od ciljeva predviđenih Zakonom o mladima Federacije BiH koji se odnosi na jačanje učešća i uključenja mladih na svim nivoima odlučivanja u Federaciji kroz uređene mehanizme učešća.

Zdravstvena zaštita građana, a samim tim i mladih dodatno je regulirana sljedećim zakonima:

- Zakon o liječništvu („Službene novine FBiH“, broj 56/13);
- Zakon o lijekovima („Službene novine FBiH“, broj 109/12);
- Zakon o apotekarskoj djelatnosti („Službene novine FBiH“, broj 40/10);
- Zakon o stomatološkoj djelatnosti („Službene novine FBiH“, broj 37/12);
- Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti („Službene novine FBiH“, broj 29/05) i
- Zakon o sestrinstvu i primaljstvu („Službene novine FBiH“, broj 43/13).

Oblast zdravstva u Unsko-sanskom kantonu definirana je i uređena različitim pravnim aktima. Ustav Unsko-sanskog kantona propisuje da su Kanton i federalna vlast ovlašteni za oblast zdravstva. Dodatno, Ustavom je predviđeno da Skupština Kantona donosi i druge propise u obavljanju kantonalnih ovlaštenja, na osnovu čega je Skupština Unsko-sanskog kantona 2005. godine donijela Odluku o neposrednom učešću osiguranih lica u troškovima korištenja zdravstvene zaštite na teritoriji Unsko-sanskog kantona, kojom je utvrđeno neposredno učešće osiguranih lica u troškovima korištenja zdravstvene zaštite na teritoriji Unsko-sanskog kantona, te su definirani osigurana lica koja se oslobađaju neposrednog učešća u ovim troškovima, način plaćanja neposrednog učešća osiguranih lica u pojedinim troškovima zdravstvene zaštite na teritoriji Unsko-sanskog kantona, mjesto i način naplate učešća, evidentiranje i iskazivanje priliva sredstava po ovom osnovu, način plaćanja učešća za osigurana lica koja su posebnim propisima oslobođena neposrednog učešća i druga pitanja od značaja. Učešće osigurana lica plaćaju u vidu premije umjesto plaćanja učešća za svaku pojedinačnu zdravstvenu uslugu. Osigurana lica koja uplate premiju oslobođena su učešća u svim troškovima primarne, konsultativno-specijalističke i bolničke zdravstvene zaštite, osim u troškovima ambulantne i stacionarne rehabilitacije u specijaliziranim zdravstvenim ustanovama (banjsko liječenje). Izmjenom ove odluke iz 2014. godine utvrđeno je da Skupština Unsko-sanskog kantona najkasnije do 31. decembra tekuće godine utvrđuje visinu premije po osiguranom licu za narednu kalendarsku godinu. Odlukom o utvrđivanju visine premije za 2021. godinu, utvrđena je visina premije u iznosu od 20,00 KM po osiguranom licu Zavoda zdravstvenog osiguranja Unsko-sanskog kantona.

7.4.3. Institucionalni okvir

Na nivou Bosne i Hercegovine politike u oblasti zdravstva uređuju se u okviru Sektora za zdravstvo Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, u čiju nadležnost spada utvrđivanje osnovnih principa koordinacije aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu. U Federaciji Bosne i Hercegovine zdravstvo je decentralizirano i većina nadležnosti, funkcija i odgovornosti prenesena je na kantone. Federalno ministarstvo zdravstva uspostavlja okvirne zakone na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđuje potrebe za zdravstvenim ulogama i ima koordinirajuću ulogu u odnosu na kantone. Kantonalna ministarstva zdravstva zadužena su za specifičnu legislativu o zdravstvu na nivou kantona, kao i za provedbu mjera i politika u oblasti zdravstvene zaštite u Federaciji BiH, uključujući i populaciju mladih.

U Unsko-sanskom kantonu djeluje Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike Unsko-sanskog kantona, čije su nadležnosti utvrđene Zakonom o organizaciji i nadležnosti kantonalnih organa uprave i upravnih organizacija („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 9/13).

✓ **Zdravstvena zaštita u općini Ključ**

Dom zdravlja Ključ organizira i provodi primarnu zdravstvenu zaštitu stanovništva na području općine Ključ kao svoju trajnu djelatnost i provodi određeni nivo sekundarne zdravstvene zaštite kroz organiziranu internističku konsultativno-specijalističku djelatnost s UV-dijagnostikom. U okviru Doma zdravlja pružaju se usluge prevencije, liječenja i rehabilitacije za sve građane, pa tako i za mlade.

Zdravstvena zaštita na primarnom nivou obuhvata:

- djelatnost porodične medicine;
- djelatnost zdravstvene zaštite djece;
- djelatnost polivalentnih patronažnih sestara u zajednici;
- higijensko-epidemiološku zaštitu;
- hitnu medicinsku pomoć;
- zaštitu reproduktivnog zdravlja žena;
- zdravstvenu zaštitu kod nespecifičnih i specifičnih plućnih oboljenja;
- fizikalnu i mentalnu rehabilitaciju u zajednici;
- specifičnu zdravstvenu zaštitu radnika kao dio medicine rada;
- zubozdravstvenu zaštitu;
- laboratorijsku i radiološku dijagnostiku primarnog nivoa i
- apotekarsku djelatnost.

Pored navedenog, zdravstvena zaštita na primarnom nivou obuhvata i praćenje zdravstvenog stanja stanovnika i provođenje mjera za zaštitu i unapređenje stanovnika kao i specifičnu preventivnu zdravstvenu zaštitu mladih, naročito u osnovnim i srednjim školama, te visokim školama na svome području.

Javna ustanova Dom zdravlja Ključ vodi statističke podatke za navedene starosne grupe:

- od rođenja do 6. godine života;
- od 7 do 19 godina;
- od 20 do 64 godine i
- preko 65 godina.

Iz navedenog možemo zaključiti da se ne izdvajaju i ne obrađuju podaci vezani za populaciju mladih starosne grupe od 15 do 30 godina, a što bi dalo potpuniji pregled usluga koje mladi najčešće koriste. Također, na području općine Ključ na nivou primarne zdravstvene zaštite nema provođenja posebnih programa za mlade.

✓ **Centar za mentalno zdravlje Ključ**

Centar za mentalno zdravlje Ključ predstavlja samostalnu organizacijsku jedinicu pri Zdravstvenoj ustanovi „Dom zdravlja Ključ“ i kao takav se finansira sredstvima dobivenim od Zavoda zdravstvenog osiguranja Unsko-sanskog kantona, u skladu s brojem osiguranih lica na području općine Ključ. Tokom 2019. godine ukupni iznos izdvojenih sredstava za Centar za mentalno zdravlje Ključ iznosio je 44.850,00 KM, dok je u narednim godinama iznos smanjen, i to 2020. godine na 42.665,00 KM, a 2021. godine na 39.617,50 KM. Za potrebe održavanja kreativnih radionica, obilježavanja značajnih datuma i izrade promotivnog materijala nastoje se osigurati donatorska sredstva. Centar za mentalno zdravlje Ključ predstavlja jedinu akreditiranu i certificiranu jedinicu Doma zdravlja Ključ od strane Agencije za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu – AKAZ.

Briga o mentalnom zdravlju mladih osigurana je u sklopu Centra za mentalno zdravlje Ključ, gdje se mladima pružaju sljedeće usluge:

- integrativno psihoterapijsko savjetovanje za djecu i adolescente;
- grupe samopomoći i analitičke grupe;
- individualne konsultacije;
- konsultacije porodice;
- predavanja i radionice po školama;
- procjena strukture ličnosti i individualnih psihičkih karakteristika, procjena općeg stepena razvoja intelektualnih sposobnosti;
- liječenje ovisnosti o PAS-u;
- obavezan psihosocijalni tretman za počiniocce nasilja u porodici;
- okupacijska terapija;
- rekreativna terapija;
- prvi i kontrolni neuropsihijatrijski pregled;
- procjene psihološkog stanja osobe za potrebe tužilaštva i suda i
- koordinirana briga (proces praćenja i izrade polugodišnjih i godišnjih planova za rad s klijentima).

Usluge Centra za mentalno zdravlje Ključ je u toku 2019. godine koristilo 806 mladih osoba, uzrasta od 15 do 35 godine, od čega su 523 bile žene, dok je muškaraca bilo 283. U 2020. godini 779 mladih osoba je koristilo usluge, od čega 512 žena i 263 muškarca, dok je u toku 2021. godine broj mladih osoba, korisnika usluga, porastao na **884, od čega 613 žena i 271 muškarac.**

Najveći broj mladih osoba javlja se Centru za mentalno zdravlje Ključ zbog prisustva poteškoća ili simptoma karakterističnih za bolesti ovisnosti, depresivnih i anksioznih poremećaja, poremećaja vezanih za traumu i stres, bolesti hranjenja te neurorazvojnih poremećaja. Prema podacima Centra za mentalno zdravlje Ključ, u posljednje dvije godine je uočen trend povišenog suicidalnog rizika kod mladih, zatim poremećaji tjelesnih shema, kao i krize identiteta.

Centar za mentalno zdravlje Ključ pruža usluge mladim osobama na području Ključa, Bosanskog Petrovca i članovima porodica osoba oboljelih od karcinoma s područja Bihaća. U toku 2019. godine Centar za mentalno zdravlje Ključ pružio je stručnu podršku Udruženju „I mi se budimo“ Ključ u provedbi projekta „Uključi se – postani vidljiv“ kroz održavanje psiholoških radionica za deset osoba s invaliditetom, kao i grupa samopomoći za njihove roditelje/staratelje/zakonske skrbnike. Aktivnost se provodi svake godine, te je nastavljena i u toku 2020. i 2021. godine, gdje Centar za mentalno zdravlje Ključ pruža stručnu psihološku pomoć pri realizaciji različitih aktivnosti.

Tokom 2020. i 2021. godine Centar i Udruženje za zaštitu mentalnog zdravlja „Tunel“ Ključ provodili su aktivnosti u sklopu projekta „Da bi inkluzija bila jaka, uključiti se treba osoba svaka“, koji je podržao Institute for Population and Development (IPD) u iznosu od 25.000,00 KM.

Mlade osobe uzrasta između 15 i 30 godina učestvovala su u različitim aktivnostima Centra poput održavanja modne revije za žene oboljele od karcinoma te obilježavanja Evropskog dana darivanja organa, koje je realizirano u saradnji s Udruženjem dijaliziranih i transplantiranih bolesnika FBiH i predstavnicima donorske mreže. Pored toga, Svjetski dan svjesnosti o autizmu i Svjetski dan Downovog sindroma obilježeni su u srednjim školama na području općine Bosanski Petrovac, gdje su bila uključena 43 učenika. Centar za mentalno zdravlje Ključ redovno obilježava Svjetski dan mentalnog zdravlja, te u saradnji s Udruženjem za zaštitu mentalnog zdravlja „Tunel“ Ključ organizira okrugle stolove za predstavnike obrazovnih institucija i mlade osobe. U 2018. godini održana je tribina na temu „Mladi i mentalno zdravlje u svijetu koji se mijenja“, na kojoj su identificirane potrebe i poteškoće mladih osoba, te su aktivnosti Centra za mentalno zdravlje Ključ u periodu koji je uslijedio nakon toga bile prilagođene najvažnijim zaključcima tribine. Tokom 2021. godine pružena je stručna pomoć Udruženju žena „Ključki biseri“, pri čemu su održane četiri radionice za dvadeset učenika Mješovite srednje škole „Prof. Omer Filipović“ Ključ na teme prevencija ovisnosti o PAS-u, prevencije ovisnosti o internetu i prevencije vršnjačkog nasilja.

Tokom 2020. i 2021. godine u Centru za mentalno zdravlje Ključ održano je 30 kreativnih radionica, kao i 133 grupe samopomoći, u kojima su bile uključene tri mlade osobe. Glavni zadatak ovih grupa je pomoći članovima porodice osoba oboljelih od depresije, PTSP-a, karcinoma i osobama s neizlječivim bolestima kroz razmjenu iskustava, jačanja socijalnih vještina i osnaživanja.

Također, predstavnici Centra za mentalno zdravlje Ključ i Udruženja za zaštitu mentalnog zdravlja „Tunel“ Ključ kontinuirano rade na osvještavanju pripadnika opće populacije o značaju promocije mentalnog zdravlja kroz učešće u različitim televizijskim i radijskim emisijama.

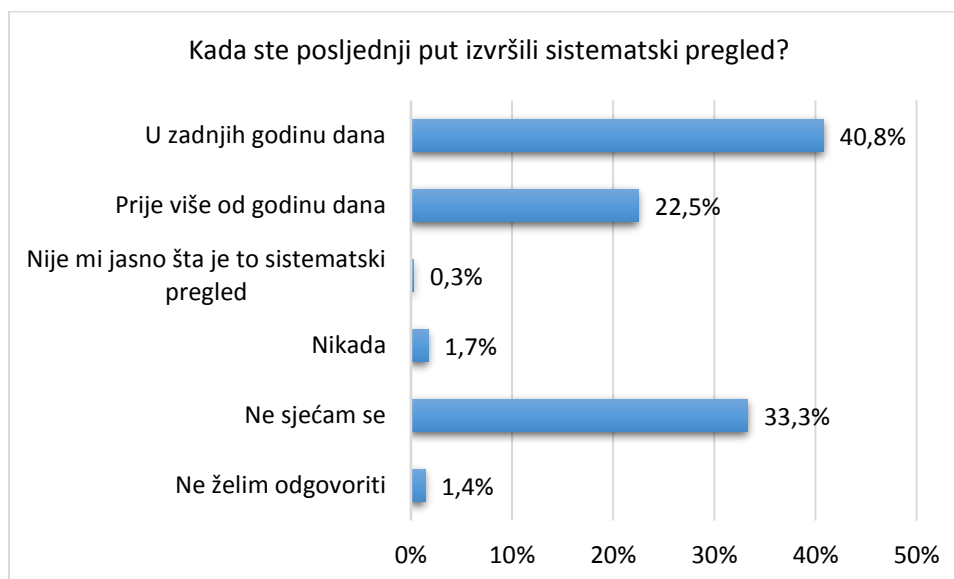
Najznačajniji rezultati provedenih aktivnosti su povećana kohezivnost pružanja usluga iz oblasti zaštite mentalnog zdravlja između zdravstvenog i socijalnog sektora, ojačan kapacitet korisnika usluga mentalnog zdravlja za uključivanje u uobičajene socijalne postavke te povećan nivo znanja korisnika usluga mentalnog zdravlja, članova njihovih porodica i opće populacije o karakteristikama uspješne socijalne inkluzije.

Od početka pandemije virusa COVID-19 Centar za mentalno zdravlje Ključ svoje usluge pruža i online putem te nudi usluge online psihološke podrške za osobe koje žive i/ili borave u inostranstvu, dok će u narednom periodu u Centru za mentalno zdravlje Ključ biti educirani i za pružanje psihološke podrške djeci, adolescentima i mladim osobama koje spadaju u grupu povratničkih porodica s inostranih ratišta.

7.4.4. Analiza problema i potreba mladih

Prema podacima iz istraživanja, 40,8% mladih je u posljednjih godinu dana obavilo sistematski pregled. Najčešći razlozi za obavljanje sistematskog pregleda su u svrhu izdavanja vozačke dozvole i zaposlenja. S druge strane, 22,5% mladih nije obavilo sistematski pregled u posljednjih godinu dana, dok se oko 30% mladih ne sjeća kada su to uradili.

Grafik 9: Sistematski pregled

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

✓ Problemi mladih u oblasti zdravstva

Na osnovu analize podataka dobivenih od institucija vlasti te stavova i mišljenja mladih na području općine Ključ, identificirano je nekoliko problema u oblasti zdravstvene brige o mladima.

1. Nedovoljna promocija programa i aktivnosti usmjerenih na očuvanje mentalnog zdravlja
2. Nedovoljna međusektorska saradnja s ciljem očuvanja mentalnog zdravlja

Mentalno zdravlje se može definirati kao stanje dobrobiti, gdje svaka individua postaje svjesna svojih sposobnosti, može da se nosi sa normalnim stresom u životu, u stanju je da radi produktivno, te je sposobna da ostvari lični doprinos za svoju zajednicu. Ovako definirano, mentalno zdravlje predstavlja temelj za blagostanje i efikasno funkcioniranje kako za individuu tako i za zajednicu. Ipak, problem koji se često pojavljuje u praksi i provedbi programa prevencije mentalnih poremećaja i promociji mentalnog zdravlja jeste stigmatizacija od strane opće populacije, ali i predstavnika različitih institucija, te finansijska ovisnost o donatorskim sredstvima. Stoga je neophodna veća umreženost svih relevantnih institucija koje se bave problematikom mladih osoba, a koje djeluju na području općine Ključ. Promocija mentalnog zdravlja zahtijeva multisektorski pristup, koji se odnosi na vladin sektor, različite nevladine organizacije te privatni sektor. Fokus bi trebao biti na unapređenju mentalnog zdravlja kroz prevenciju određenih mentalnih poremećaja u periodu djetinjstva i mladosti s ciljem očuvanja mentalnog zdravlja u starosti.

3. Mladi nisu informirani i nemaju znanja o načinima prevencije mentalnih poremećaja

Prema rezultatima istraživanja, gotovo jedna trećina (30,3%) mladih u Ključu je koristila usluge psihologa. Od ukupnog broja mladih koji su koristili usluge psihologa, udio muškaraca čini 46,8%, dok udio žena čini 53,2%. Kada je riječ o korisnosti usluga, za 56,8% mladih su usluge psihologa bile korisne, dok se 22,9% mladih nije složilo s tim da je razgovor s psihologom bio koristan. Ostatak mladih ne može procijeniti da li im je razgovor bio od pomoći ili ne. S druge strane, 90% mladih koji nisu koristili usluge psihologa kao glavni razlog nekorištenja usluga psihologa navelo je nepostojanje potrebe za tim.

Istovremeno, mladi većinom nisu upoznati s prijateljskim pristupom prema mladima u okviru primarne zdravstvene zaštite, zbog čega se često ne osjećaju sigurno koristiti preventivne usluge, potražiti savjet ili se informirati o pitanjima zdravstvene prirode u domovima zdravlja u svojim lokalnim zajednicama. Iz tog razloga neophodno je mlade informirati o načinima prevencije mentalnih poremećaja te načinu korištenja njima dostupnih usluga u Centru za mentalno zdravlje, ali i drugim zdravstvenim ustanovama.

4. Nevođenje adekvatne evidencije korisnika usluga primarne zaštite i statističkih podataka o stanju mladih u oblasti zdravstva

Podaci i evidencije o stanju u oblasti zdravstva i dostupnim uslugama uglavnom se odnose na cjelokupno stanovništvo lokalne zajednice, bez posebnog osvrta na specifične kategorije društva, npr. kategoriju mladih. Ustanovili smo da Javna ustanova Dom zdravlja Ključ vodi statističke podatke za starosne grupe: od rođenja do 6. godine života, od 7 do 19 godina, od 20 do 64 godine i preko 65 godina. Iz navedenog možemo zaključiti da se ne izdvajaju i ne obrađuju podaci vezani za populaciju mladih starosne grupe od 15 do 30 godina, a što bi dalo potpuniji pregled usluga koje mladi najčešće koriste.

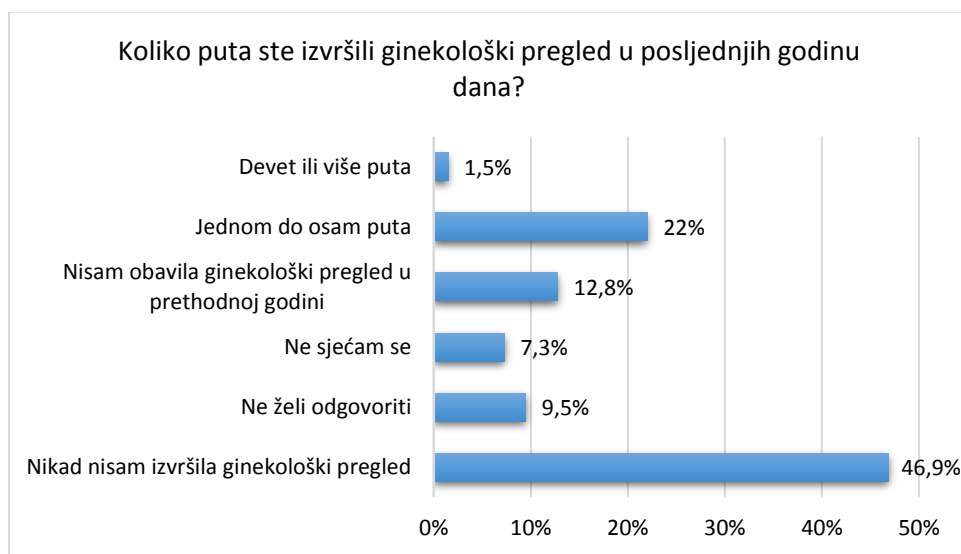
S ciljem efikasnog kreiranja prioriteta i mjera koje bi se odnosile samo na zdravstvenu zaštitu mladih, neophodno je uspostaviti i voditi posebne registre i evidencije iz kojih se mogu izdvojiti podaci o broju mladih osoba koje ne ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu, posebno mladih nezaposlenih osoba, broju usluga koje su namijenjene i dostupne mladim osobama, postotku mladih osoba koje takve usluge koriste i sl.

5. Nedostatak edukativnih programa namijenjenih mladima o seksualnom i reproduktivnom zdravlju

Seksualno i reproduktivno zdravlje je tema o kojoj mladi nerado govore, što potvrđuju i rezultati istraživanja. Prema rezultatima istraživanja, 47,4% djevojaka u Ključu nikada nije uradilo ginekološki pregled, dok 7,2% djevojaka nije željelo da odgovori na ovo pitanje. U posljednjih 12 mjeseci 22% djevojaka je obavilo najmanje jedan ginekološki pregled, dok oko 12% mladih žena u navedenom periodu nije obavilo niti jedan ginekološki pregled.

Visoki postoci djevojaka koje ne posjećuju ginekologa i ne obavljaju redovne ginekološke preglede kao i stopa nedavanja odgovara na pitanja o reproduktivnom zdravlju kod mladih žena s područja općine Ključ ukazuju na potrebu promjene pristupa o ovim pitanjima od strane svih učesnika brige o reproduktivnom zdravlju mladih. Radi prevencije oboljenja povezanih s reproduktivnim zdravljem i seksualnom aktivnošću mladih, važno je raditi na edukaciji mladih o temama iz oblasti reproduktivnog i seksualnog zdravlja (kontracepciji, rizicima koje donosi neodgovorno spolno ponašanje, vrstama zaraznih bolesti i mjerama prevencije).

Grafik 10: Ginekološki pregled

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Problem	Željeni rezultat	Aktivnosti
1. Nedovoljna promocija programa i aktivnosti usmjerenih na očuvanje mentalnog zdravlja	1.1. Mladi u općini Ključ su upoznati s različitim aktivnostima i programima očuvanja mentalnog zdravlja i učestvuju u planiranju i provedbi aktivnosti	1.1.1. Redovno održavati kreativne radionice za mlade osobe na području općine Ključ. 1.1.2. Kreirati i distribuirati kalendare s crtežima i porukama za očuvanje mentalnog zdravlja. 1.1.3. Održavati modne revije za osobe oboljele od karcinoma i osobe s invaliditetom.

	1.2. Povećana svijest mladih o važnosti očuvanja mentalnog zdravlja	1.2.1. Kreirati i provoditi informativne kampanje o načinima očuvanja mentalnog zdravlja. 1.2.2. Održavati radionice za građane s ciljem jačanja svijesti o značaju očuvanja mentalnog zdravlja. 1.2.3. Inicirati učešće na različitim televizijskim i radijskim emisijama povodom obilježavanja relevantnih datuma (Svjetski dan bubrega, Svjetski dan Downovog sindroma, Međunarodni dan mladih, Međunarodni dan volontera i dr.).
2. Mladi nisu informirani i nemaju znanja o načinima prevencije mentalnih poremećaja te se ne usuđuju potražiti psihološku pomoć zbog stigme	2.1. Mladi su informirani o načinima prevencije mentalnih poremećaja te koriste njima namijenjene usluge u CMZ Ključ 2.2. Zajednica prepoznaje psihološku pomoć bez osuđivanja	2.1.1. Organizirati edukativne radionice za mlade osobe o etiologiji i epidemiologiji mentalnih poremećaja, načinima samopomoći i tretmanu poremećaja. 2.2.1. Promovirati važnost očuvanja mentalnog zdravlja mladih. 2.2.2. Organizirati radionice na temu važnosti očuvanja mentalnog zdravlja s građanima, a posebno mladima. 2.2.3. Inicirati i osnažiti saradnju zdravstvenih ustanova s obrazovnim ustanovama na području općine Ključ.
3. Nedovoljna međusektorska saradnja s ciljem očuvanja mentalnog zdravlja	3.1. Uspostavljena je međusektorska saradnja s ciljem očuvanja mentalnog zdravlja	3.1.1. Uspostaviti tim za mentalno zdravlje na području općine Ključ. 3.1.2. Redovno organizirati sastanke tima za mentalno zdravlje na području općine Ključ. 3.1.3. Inicirati potpisivanje Protokola o saradnji s relevantnim institucijama i drugim akterima.
4. Nedostatak edukativnih programa namijenjenih mladima o seksualnom i reproduktivnom zdravlju	4.1. Mladi su upoznati o svim aspektima seksualnog i reproduktivnog zdravlja	4.1.1. Općina Ključ dodjeljuje sredstva za projekte nevladinih organizacija koji su usmjereni na educiranje mladih o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. 4.1.2. Kreirati i provoditi javnu kampanju o zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i važnosti obavljanja redovnih ginekoloških pregleda.

	4.2. Povećan je broj djevojaka koje redovno obavljaju ginekološke preglede 4.3. Mladi otvoreno i rado razgovaraju o temama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja	4.1.3. Izraditi program edukacije mladih vezano za prevenciju spolno prenosivih infekcija i unapređenje reproduktivnog zdravlja. 4.1.4. Inicirati provedbu programa u svim obrazovnim ustanovama na području općine Ključ. 4.2.1. Kreirati javnu kampanju o važnosti obavljanja prvog ginekološkog pregleda za sve djevojke. 4.2.2. Osigurati besplatne ginekološke preglede za sve djevojke koje nisu obavile prvi pregled u januaru svake godine – mjesecu borbe protiv karcinoma grlića maternice. 4.3.1. Inicirati osnivanje savjetovaništa za mlade u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja koje će kroz različite metode (društvene mreže, web-stranica, chat, besplatni info telefon) nuditi besplatne savjete i pomoć. 4.3.2. Organizirati stručna predavanja o različitim temama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja za učenike, roditelje i nastavno osoblje. 4.3.3. Organizirati posjete medicinskog osoblja srednjim školama s ciljem prenošenja informacija o tome kome i gdje se mogu obratiti za sva zdravstvena pitanja.
--	--	--

8.5. Kultura i sport

8.5.1. Uvod

Kultura je složena cjelina koje obuhvata znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, pravo, običaj i druge pogodnosti i načine koje je čovjek stekao kao član društva. Ona obuhvata oblast duhovnog i materijalnog stvaralaštva i predstavlja važan segment u odgoju i obrazovanju, očuvanju kulturne tradicije i vrijednosti društva, te bitno utječe na nadogradnju svake ličnosti.

Važan dio ne samo kulture u cjelini nego i svakodnevnog života mladih je upravo kultura mladih. Pod pojmom kultura mladih često se misli samo na alternativno i vaninstitucionalno kulturno stvaralaštvo mladih i za mlade, ali je važno napomenuti da u kulturu mladih spadaju i različiti oblici institucionalnog kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. Učešće mladih u polju kulture je važno s obzirom na to da su tako mladi u mogućnosti kreirati vlastite identitete i afirmirati se kao ličnosti. Kultura značajno doprinosi formiranju identiteta i osjećaju pripadnosti pojedinaca u zajednici. Aktivnim uključivanjem mladih u kulturne organizacije i programe kulture, kao kreatore ili aktivne realizatore, stvorila bi se prilika za kreiranje kulturnih navika i razvoj amaterskog stvaralaštva kod mladih. Na taj način bi se stvorila šansa za mlade da pojam kulture počnu shvatati i doživljavati kao nešto realno i opipljivo, nešto čemu i sami doprinose i u čijem kreiranju učestvuju i samim tim dodaju vrijednost vlastitoj zajednici i društvu.

Važnu ulogu u odgoju, obrazovanju i razvijanju mladih osoba, pored kulture, zauzima i sport. Bavljenjem sportsko-rekreativnim aktivnostima mladi jačaju svoje fizičko, ali i psihičko i mentalno zdravlje, te stvaraju pozitivne i zdrave navike. Temelj ove oblasti je koncept aktivnog učešća mladih u aktivnostima iz područja sporta i kulture, sve u cilju kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, te poboljšanja psihofizičke i tjelesne sposobnosti kao i kreativnosti, a time i zdravlja i znanja mladih, pri čemu se dugoročno kreira navika bavljenja sportom i kulturom.

8.5.2. Pravni okvir

Ustavom Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 60/02, 18/03, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08) propisano je, među posebnim nadležnostima kantona, i utvrđivanje i provođenje kulturne politike. Usto, navodi se da svaki kanton može na općinu i grad na svojoj teritoriji prenijeti ovlaštenja u vezi s kulturom.

Zakon o principima lokalne samouprave u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 49/2006 i 51/2009) utvrđuje nadležnosti jedinica lokalne samouprave u oblastima koje su uobičajene za lokalne zajednice, među kojima je i oblast kulture i sporta. Osim toga, Zakon o principima lokalne samouprave u FBiH kao vlastite nadležnosti jedinica lokalne samouprave propisuje ocjenjivanje kvaliteta pružanja usluga od strane javnih ustanova u oblastima kulture i sporta. Općine i gradovi također prema svojim mogućnostima mogu finansijskim sredstvima pomoći takve javne ustanove u vršenju njihovih nadležnosti kako bi se podigao kvalitet usluga u skladu s potrebama građana.

Zakon o sportu u Bosni i Hercegovini („Službene novine Bosne i Hercegovine“, br. 27/08, 102/09 i 66/16) definirao je sport kao djelatnost od javnog interesa. Sport u Bosni i Hercegovini organiziran je na decentraliziran način s utvrđenim pravima i nadležnostima Bosne i Hercegovine, entiteta, Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i drugih

nivoa administrativnog organiziranja. Zakon o sportu BiH kao javne interese i ciljeve Bosne i Hercegovine u sportu, između ostalih, propisuje razvijanje svijesti građana, posebno mladih, o sportu i njegovim vrijednostima te doprinos odgoju, obrazovanju i razvoju djece i mladih. Dodatno, Zakon propisuje da se u Bosni i Hercegovini mogu organizirati međunarodna sportska takmičenja i priredbe poput zimskih i ljetnih festivala mladih Evrope.

Zakonski i podzakonski akti iz oblasti kulture i sporta koji se trenutno primjenjuju u Unsko-sanskom kantonu, a koji se direktno ili indirektno tiču mladih su:

- Zakon o ustanovama ("Službeni list R BiH", br. 6/92, 8/93 i 19/94);
- Zakon o kulturi Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 2/09);
- Zakon o muzejskoj djelatnosti Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 6/01);
- Zakon o arhivskoj djelatnosti Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 6/99 i 10/03);
- Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 6/99 i 10/03);
- Zakon o izdavačkoj djelatnosti Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 12/03);
- Zakon o pravima samostalnih umjetnika Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 12/03 i 15/10) i
- Zakon o zaštiti kulturnog naslijeđa Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, br. 03/04 i 15/10).

Zakonom o kulturi Unsko-sanskog kantona utvrđeni su načela i ciljevi u oblasti kulture kao i program razvoja kulture, definirani su razvoj kulturnih djelatnosti, oblici međunarodne kulturne saradnje, amatersko djelovanje u oblasti kulture, uvjeti rada i djelovanja u oblasti kulture, finansiranje programa i projekata u oblasti kulture, kriteriji te mjerila u postupku stvaranja i realiziranja programa. Kanton i općine brinu se za ostvarivanje općeg interesa u oblasti kulture, što podrazumijeva, između ostalog, i osiguravanje sredstava iz budžeta Unsko-sanskog kantona, kao i u općinskim budžetima za očuvanje kulturnog naslijeđa, pripremanje i izvođenje programa i projekata, akcija i manifestacija u oblasti kulture, za podsticaj umjetničkog stvaralaštva i za nagrade u oblasti kulture kao i za investicije u javnu infrastrukturu u oblasti kulture.

8.5.3. Institucionalni okvir

Oblast kulture i sporta je u Bosni i Hercegovini decentralizirano uređena. Ministarstvo civilnih poslova BiH je na državnom nivou nadležno za utvrđivanje osnovnih principa koordinacije, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u oblasti kulture. Sektor za nauku i kulturu pri Ministarstvu civilnih poslova BiH vrši koordinaciju aktivnosti s nadležnim entitetskim tijelima vlasti za definiranje strategije na međunarodnom planu u područjima nauke i kulture. Usto, Sektor za nauku i kulturu prati primjenu domaćih sporazuma i strateških dokumenata u oblasti kulture, prati evropske integracijske procese, koordinira aktivnosti saradnje s organima Evropske unije i Ujedinjenih nacija, radi na jačanju i promociji nauke i kulture, učestvuje u

radu međunarodnih organizacija te osigurava izvršenje međunarodnih obaveza BiH iz oblasti kulture. Sektor za sport pri Ministarstvu civilnih poslova BiH nadležan je za pripremu i provedbu propisa, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u području sporta, učestvovanje u radu međunarodnih organizacija i osiguravanja izvršavanja međunarodnih obaveza BiH iz oblasti sporta.

Na entitetskom nivou postoje ministarstva nadležna za pitanja kulture i sporta, i to u Republici Srpskoj Ministarstvo prosvjete i kulture, a u Federaciji BiH Ministarstvo kulture i sporta. U Federacije BiH nadležnosti u oblasti kulture i sporta dalje su na nivou kantonalnih ministarstava, pa tako nadležnost za provođenje politika i mjera iz oblasti kulture i sporta u Unsko-sanskom kantonu ima Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona. Navedeno ministarstvo obavlja upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na uspostavljanje i unapređenje kulturno-historijske i naučne saradnje radi promoviranja dostignuća u oblasti kulture, sporta i umjetnosti na području Kantona, saradnju s nevladinim, domaćim i stranim organizacijama u oblasti kulture i sporta, osnivanje ustanova u oblasti kulture te razvoj i unapređenje kulture, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

Općina Ključ, u skladu s nadležnostima, također provodi politike i mjere usmjerene na oblasti kulture i sporta. U sklopu Općine djeluje Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti, koja, između ostalog, predlaže i provodi utvrđene politike te stvara uvjete za unapređenje i razvoj djelatnosti u oblastima kulture, fizičke kulture i sporta, prati rad i nadzor nad radom javnih ustanova i javnih preduzeća iz djelokruga društvenih djelatnosti čiji je osnivač Općina te prati stanje i pomaže u radu udruženja građana i nevladinih organizacija u oblasti kulture i sporta.

Na području općine Ključ djeluje jedna javna ustanova iz oblasti kulture JU „Centar za kulturu i obrazovanje“ i dva kulturno-umjetnička društva KUD „Naša mladost“ i KUD „Stari grad“ Ključ, koji imaju programe namijenjene isključivo mladim osobama. Ti programi podrazumijevaju horske, plesne, ritmičke, folklorne, recitatorske i dramske sekcije. Oba kulturno-umjetnička društva, prema svojim evidencijama članstva, imaju ukupno 180 mladih članova.

✓ Javna ustanova „Centar za kulturu i obrazovanje“

Javna ustanova „Centar za kulturu i obrazovanje“ Ključ organizirana je kao samostalna, kulturno-obrazovna ustanova na nivou općine. Glavni zadatak ustanove je jačanje njene uloge i uključivanje kulturnog stvaralaštva (film, pozorište, muzički koncerti, muzičko obrazovanje, bibliotečka djelatnost, muzejska djelatnost, zaštita kulturnog naslijeđa, kulturno-umjetnički amaterizam, arhivska djelatnost) u razvojne planove općine Ključ.

Aktivnosti ustanove odvijaju se u okviru:

- Doma kulture;
- Biblioteke;
- Muzejske zbirke i
- Niže muzičke škole.

Kada je riječ o sportskim udruženjima, na području općine evidentirana su ukupno 22 udruženja, odnosno amaterska sportska kluba s kojima je Općina sarađivala, a ukupan broj korisnika koji su uključeni procjenjuje se na 940:

1. Nogometni klub "Ključ";	12. Šahovski klub "Sanica";
2. Nogometni klub "Omladinac";	13. Kajak kanu klub "Ključ";
3. Nogometni klub "Bajer";	14. Ronilački klub "Vidra";
4. Karate klub "Ključ";	15. Biciklistički klub "Fantek";
5. Karate klub "Omladinac";	16. Muški odbojkaški klub "Stari grad";
6. Taekwondo klub "Ljutić Dursum Frenki";	17. Rukometni klub "Ključ";
7. Sportsko ribolovno društvo Ključ;	18. Planinarsko društvo "Lanište";
8. Savez za sport i rekreaciju invalida;	19. Eko sport;
9. Ženski odbojkaški klub Ključ;	20. Društvo pedagoga Ključ;
10. Košarkaški klub "Sana";	21. Planinarsko društvo "Ključ" i
11. Stonoteniski klub "Sana";	22. Klub ekstremnih sportova "Podgorja".

Najveći broj mladih na području općine Ključ okupljaju ekipni sportovi i borilački klubovi. Djeca i mladi koji pohađaju osnovnu i srednju školu obuhvaćeni su sportskim aktivnostima čiji je koordinator Društvo pedagoga tjelesnog odgoja općine Ključ. U sklopu toga organiziraju se općinska školska takmičenja, a najbolji učestvuju u kantonalnom takmičenju škola, a potom i federalnom.

✓ Aktivnosti u oblasti kulture i sporta

Općina Ključ na različite načine podržava rad udruženja, klubova, ustanova i pojedinaca koji djeluju u oblasti kulture i sporta. S tim u vezi, Općina Ključ podržava rad JU "Centar za kulturu i obrazovanje" Ključ u cjelokupnom iznosu s obzirom na to da ustanova posluje u trezoru općine Ključ, te se plaće i naknade uposlenih, održavanje objekta i opreme finansiraju iz budžeta Općine Ključ. Dodatno, Općina Ključ finansira odnosno sufinansira projekte ove ustanove kao i projekte nevladinih organizacija. Sredstva nevladinim organizacijama se dodjeljuju isključivo putem javnog poziva po LOD metodologiji, u skladu s razvojnim ciljevima Općine Ključ i Strategijom razvoja, po prioritetnim oblastima: jačanje demokratskog društva, kultura, socijalna zaštita, rekreativni sport i ekologija.

Kada je riječ o podršci za oblast sporta, Općina Ključ kroz grant općinskom sportskom savezu izdvaja sredstva za finansiranje i rad klubova. Svi klubovi koji su članovi sportskog saveza finansiraju se putem navedenog granta. Pored toga, Općina Ključ podržava organizaciju raznih sportskih manifestacija koje organiziraju udruženja koja i ne moraju biti članovi sportskog saveza, te pomaže i podržava i rad udruženja u rekreativnom sportu, odnosno onih udruženja koja nemaju zvanična takmičenja. Tako je u prethodnom periodu podržano održavanje šest malonogometnih turnira, karate i taekwondo turnira te odbojkaških, košarkaških i stonoteniskih turnira.

Dodatno, općina Ključ bogata je i ponudom kulturnih i sportskih manifestacija koje se održavaju svake godine, a neke od njih su:

• Izbor sportiste godine;	• Ključani svome gradu;
• Smotra narodnih igara i običaja;	• Dan općine Ključ;
• Ključko ljeto;	• Smotra horova;
• Memorijal Izet Avdić;	• Novogodišnji koncert;
• Regata na rijeci Sani;	• Dani dijaspore.

✓ Dodjela nagrada za najuspješnije sportiste

Najuspješniji sportisti s područja općine Ključ prepoznati su od strane Općine, koja im osigurava različitu vrstu podrške i pomoći. Općina Ključ kroz razne vidove stimulira individualni i kolektivni rad i vrednuje najuspješnije sportiste i kolektive, zbog rezultata postignutih na zvaničnim federalnim, državnim i međunarodnim takmičenjima. Tako se organizira Izbor sportiste općine Ključ, gdje se pored najuspješnijih sportista i sportistkinja i ekipa nagrađuju i mladi perspektivni sportaši kako bi se i na taj način motivirali za bolji rad i uspjeh. Iznosi dodijeljenih nagrada variraju iz godine u godinu, te je u 2019. godini za ovu namjenu izdvojen iznos od 6.600,00 KM, u 2020. godini iznos od 3.600,00 KM, dok je u 2021. godini iznos izdvojenih sredstava bio 5.800,00 KM.

8.5.4. Finansijski okvir

Općina Ključ je za rad JU „Centar za kulturu i obrazovanje“ Ključ u 2019. godini izdvojila iznos od 79.609,01 KM, u 2020. godini 99.760,40 KM, a u 2021. godini 106.945,72 KM.

Za udruženja iz oblasti kulture izdvojeno je u:

- 2019. godini iznos od 5.500,00 KM;
- 2020. godini iznos od 3.650,00 KM i
- 2021. godini iznos od 13.935,00 KM.

U oblasti sporta Općina Ključ je 2019, 2020. i 2021. godine izdvajala po 90.000,00 KM granta sportskom savezu, s tim da je iznos za 2020. godinu rebalansom općinskog budžeta smanjen na 70.000,00 KM.

Podrška Općine Ključ ogleda se i u oblasti izgradnje sportske infrastrukture (adaptacija postojećih terena te izgradnja novih terena). U svrhu izgradnje/adaptacije sportske infrastrukture izdvojeni su sljedeći iznosi:

- u 2019. godini 275.000,00 KM;
- u 2020. godini 42.792,10 KM te
- u 2021. godini 63.721,00 KM.

8.5.5. Analiza problema i potreba mladih

Kada je u pitanju zadovoljstvo mladih podrškom lokalnih vlasti u oblasti kulture, mladi uglavnom nemaju jasno izražen stav, jer ih većina izjavljuje kako su ni zadovoljni ni nezadovoljni podrškom koju lokalne vlasti pružaju u oblasti kulture (40,8%). Oko 26% mladih nezadovoljno je podrškom lokalnih vlasti, zadovoljnih je oko 5%, a veoma zadovoljnih 1,1%.

Podrška lokalne vlasti prema kulturnim sadržajima ocijenjena je pozitivnije od strane mladih nego što je podrška sportskim sadržajima. Naime, kada je u pitanju podrška sportskim sadržajima, nezadovoljnih je 29,2% mladih, dok zadovoljnih i veoma zadovoljnih ima 12%. Oko 36% je mladih koji biraju neutralan odgovor (ni zainteresiran ni nezainteresiran) prilikom ocjenjivanja podrške lokalnih vlasti sportskim sadržajima.

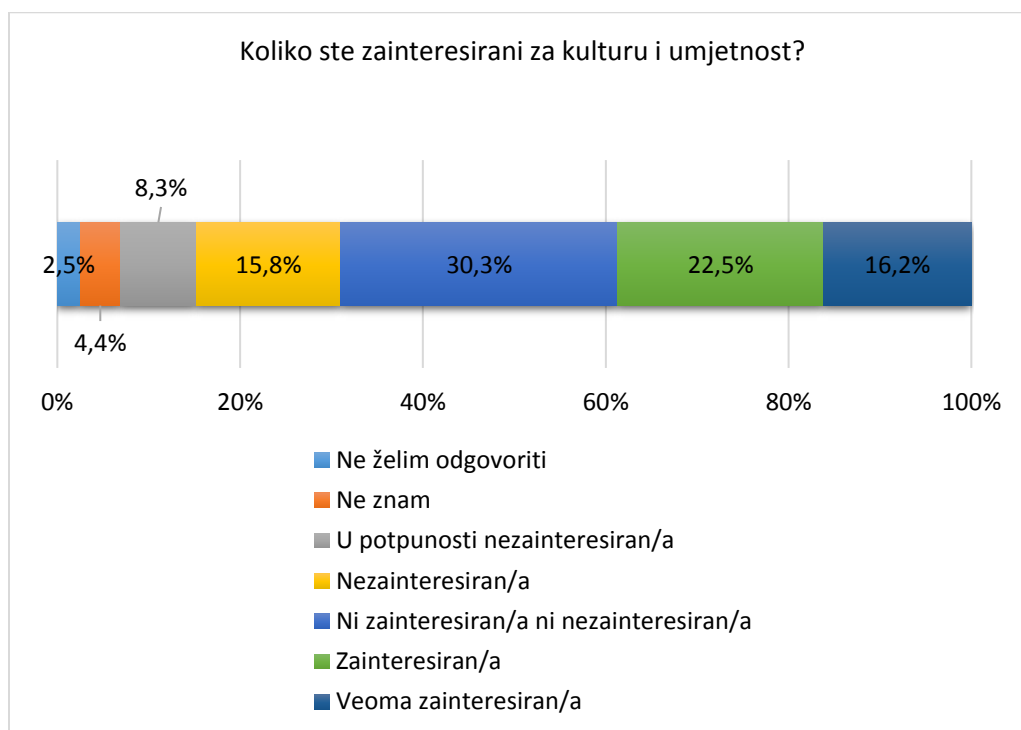
✓ Problemi mladih u oblasti kulture i sporta

Na osnovu analize trenutnog stanja u institucijama vlasti te stavova i mišljenja mladih na području općine Ključ, identificirani su problemi i potrebe objašnjeni u nastavku teksta.

1. Nedovoljna zainteresiranost mladih za učešće u aktivnostima iz oblasti kulture

Prema podacima analize, oko 24% mladih s područja općine Ključ je nezainteresirano ili potpuno nezainteresirano za umjetnost. S druge strane, oko 38% mladih je zainteresirano i veoma zainteresirano, dok je 30,3% mladih indiferentno.

Grafik 11: Interes za kulturu i umjetnost

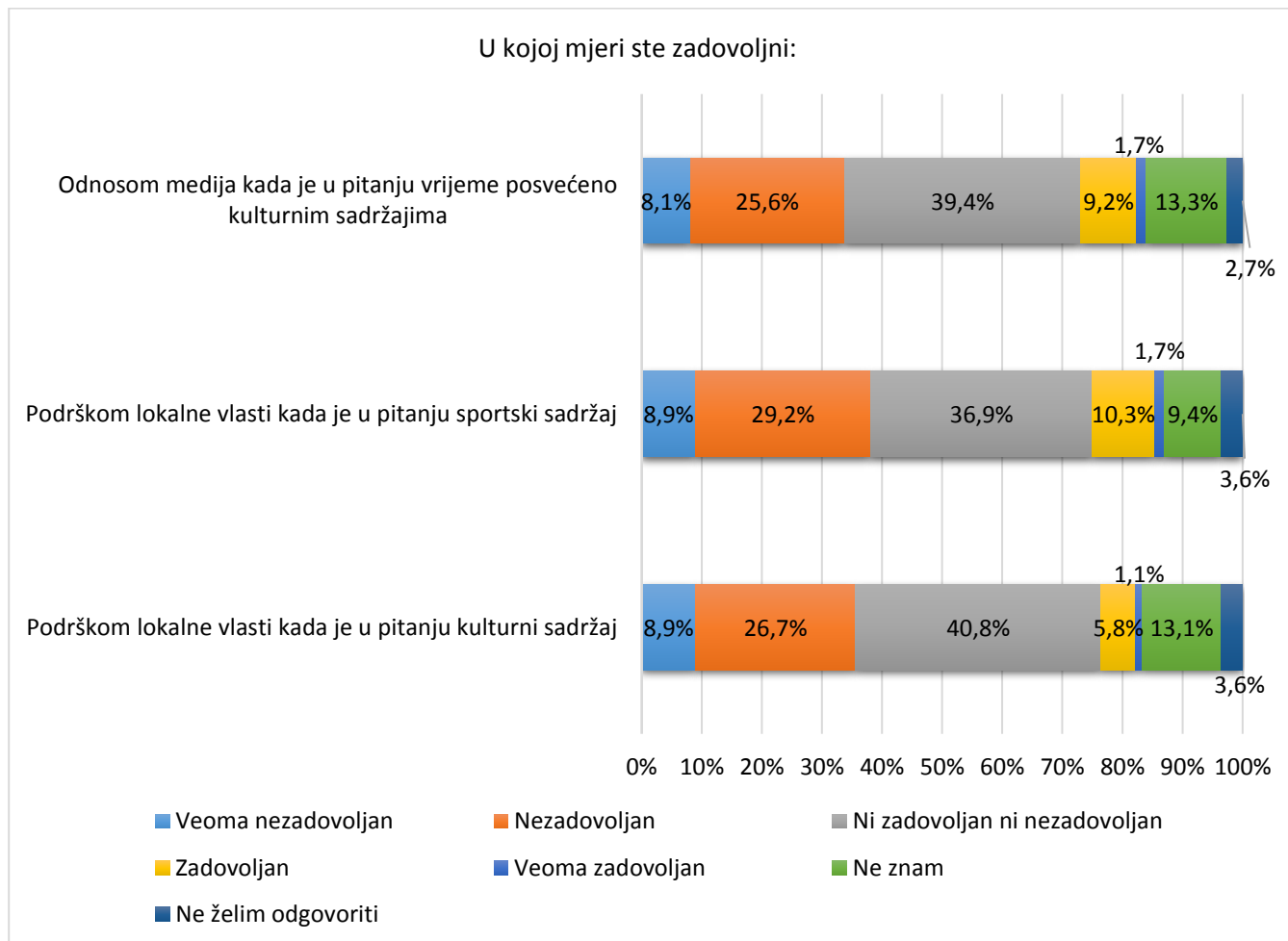
Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

2. Nedostatak finansijskih sredstava i ulaganja u kulturu i sport

Najveći izazov bavljenja sportom i kulturom za sve, a posebno za mlade je nedostatak finansijskih sredstava i ulaganja u ove oblasti. Zajedno s tim problemom pojavljuje se i nedostatak stručnog kadra za rad s djecom, te nedostatak opreme, tehničkih sredstava i uvjeta za kvalitetan rad.

Mladi Općine Ključ u najvećoj mjeri nisi ni zadovoljni ni nezadovoljni kada govorimo o podršci medija i lokalne vlasti prema kulturnim i sportskim sadržajima. Međutim, ako zbrojimo postotke onih mladih koji su nezadovoljni ili veoma nezadovoljni podrškom medija i lokalnih vlasti prema kulturnim sadržajima, onda govorimo o sveopćem nezadovoljstvu mladih u rasponu od 33,7% do 38,1% kada je riječ o ovoj temi. Treba istaći da je samo 5,8% mladih koji su zadovoljni podrškom lokalne vlasti kada je u pitanju kulturni sadržaj.

Grafik 12: Zadovoljstvo podrškom medija i lokalne vlasti prema kulturnim i sportskim sadržajima

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

3. Nedovoljna i neadekvatna infrastruktura za mlade iz oblasti kulture i sporta

Na području općine Ključ nedostaje infrastruktura kao što su sportski tereni i igrališta, odnosno objekti za slobodno vrijeme mladih, a tamo gdje postoje primjetna je nedovoljna dostupnost široj populaciji mladih. Usto, ne postoje strateški okviri razvoja i ulaganja u oblasti kulture i sporta, već se sve uglavnom svodi na ad hoc pojedinačne, parcijalne aktivnosti za mlade koje su najčešće kratkog trajanja. Stoga, potrebno je aktivnije raditi na unapređivanju infrastrukture i resursa u lokalnoj zajednici kroz adaptaciju postojeće infrastrukture i izgradnju nove.

4. Mladi ne učestvuju u kreiranju kulturnog, umjetničkog i sportskog sadržaja u općini Ključ

Potrebe mladih za kulturnim i umjetničkim sadržajima na području lokalne zajednice ne mogu biti zadovoljene samo na osnovu podrške projektima nevladinih organizacija. Na području općine djeluje više različitih institucija i udruženja koja se bave organizacijom i promocijom kulturnih i sportskih aktivnosti te nude određene sadržaje iz oblasti kulture i sporta. Ipak, mladi su rijetko ili gotovo nikako uključeni u planiranje i organizaciju tih sadržaja. Stoga, potrebno je aktivnije uključivati mlade u planiranje i kreiranje različitih kulturnih, sportskih i umjetničkih sadržaja namijenjenih prvenstveno njima. Dodatno, s ciljem jačanja i unapređenja postojećih resursa na području općine, potrebno je podržati promoviranje i informiranje mladih o svim mogućnostima i servisima koji postoje za njih u oblasti kulture putem društvenih mreža, medija, info tački, web-stranice i dr.

Dodatno, potrebno je uzeti u obzir da organizacija različitih kulturnih sadržaja može doprinijeti većem broju turista i posjeta općini Ključ, te na taj način unaprijediti turizam, a posebno kulturni turizam općine. Stoga, treba raditi na obogaćivanju kalendara kulturnih manifestacija, koji bi pravovremeno bio dostupan svima, putem društvenih mreža, radija i sl.

5. Nedovoljna promocija kulturnog i sportskog sadržaja

S ciljem jačanja i unapređenja postojećih resursa na području općine, potrebno je podržati promoviranje i informiranje mladih o svim mogućnostima i servisima koji postoje za njih u oblasti kulture i sporta putem društvenih mreža, medija, info tački, web-stranice i dr.

6. Nedovoljno razvijen školski sport

Kada su u pitanju sportske aktivnosti, prema podacima analize, više od trećine mladih se nikako ne bavi rekreativnim aktivnostima, tačnije njih 34,2%. Na drugoj strani, postotak onih koji se bave sportskim aktivnostima 2-3 puta sedmično je 25%, dok postotak mladih koji se bave aktivnostima svaki dan iznosi 17,2%. Najdominantnije vrste sporta kojima se mladi bave su ekipni (nogomet, odbojka, košarka), treniranje u teretani te fitnes (pilates, joga, aerobik, ples).

Na području općine djeluje više udruženja, odnosno amaterskih sportskih klubova, koji nude različite sportske sadržaje namijenjene mladima. No, poželjno je kreirati stalne školske lige u nekoliko sportova, kroz koje bi se uključio veliki broj mladih, a posebno srednjoškolaca, i vršila popularizacija sportova te doprinijelo razvoju školskog sporta. Istovremeno, potrebno je raditi na promociji sporta, benefita bavljenja sportom i sportskim aktivnostima kako bi učinili sport dostupan svim starosnim grupama, a u cilju održavanja fizičkog i mentalnog zdravlja.

U cilju osiguranja pristupa kvalitetnim kulturnim sadržajima za mlade, Općina Ključ se, u skladu sa svojim nadležnostima, opredijelila za nekoliko ključnih koraka koji će u narednom periodu doprinijeti boljem položaju mladih u oblasti kulture i sporta, a navedeni su u tabeli koja slijedi.

Problem	Željeni rezultat	Aktivnosti
1. Nedovoljna zainteresiranost mladih za učešće u aktivnostima iz oblasti kulture i sporta	1.1. Mladi su zainteresirani za učešće u aktivnostima iz oblasti kulture i sporta	2.1.1. Omogućiti mladima besplatan ili povoljniji pristup kulturnim sadržajima, sportskim dvoranama i terenima.

	1.2. Poboljšana saradnja s nevladinim organizacijama, udruženjima, sportskim klubovima i javnim ustanovama koje provode projekte za mlade	2.1.2. Redovno organizirati sportske i rekreativne manifestacije za mlade te time promovirati zdrave stilove života. 2.1.3. Organizirati Majske dane kulture. 2.1.4. Kreirati kalendar sportskih i kulturnih sadržaja i manifestacija na društvenim mrežama te ga redovno ažurirati.
2. Nedostatak finansijskih sredstava i ulaganja u kulturu i sport	2.1. Povećan iznos finansijskih ulaganja u kulturu i sport	2.1.1. Osigurati sredstva za redovna ulaganja u kulturu i sport.
3. Nedovoljna i neadekvatna infrastruktura za mlade iz oblasti kulture i sporta	3.1. Poboljšano je zdravlje mladih kroz bavljenje sportskim aktivnostima i uključivanje većeg broja mladih u sportsko-rekreativne aktivnosti	3.1.1. Prikupiti podatke o zonama za rekreaciju i vježbu na području općine Ključ. 3.1.2. Izraditi mapu na osnovu prikupljenih podataka. 3.1.3. Redovno organizirati edukacije za mlade o dobrobiti bavljenja sportom. 3.1.4. Pružiti podršku organizaciji/organizirati besplatne grupne rekreacije na otvorenim javnim površinama i sportskim dvoranama na području općine Ključ.
4. Mladi ne učestvuju u kreiranju kulturnog, umjetničkog i sportskog sadržaja u općini Ključ	4.1. Mladi su aktivno uključeni u kreiranje kulturnih i sportskih sadržaja koji su namijenjeni njima 4.2. Poboljšana saradnja s nevladinim organizacijama, udruženjima, sportskim klubovima i javnim ustanovama koji provode projekte za mlade	4.1.1. Općina Ključ dodjeljuje sredstva za projekte nevladinih organizacija koji su usmjereni na uključivanje mladih u kreiranje kulturnih i sportskih sadržaja. 4.1.2. Organizirati dane otvorenih vrata institucija koje kreiraju sadržaje za mlade iz oblasti kulture i sporta. 4.1.3. Organizirati dijaloge s mladima s ciljem prikupljanja informacija o mladima i tome kakve sadržaje bi željeli posjetiti te ih uključiti u njihovo kreiranje.
5. Nedovoljna promocija kulturnog i sportskog sadržaja	5.1. Mladi su informirani o prilikama za učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima institucija i udruženja	5.1.1. Kreirati i provoditi informativne kampanje o važnosti učešća mladih u kulturnim i sportskim sadržajima.

		5.1.2. Provoditi informativne kampanje putem lokalnih medija.
6. Nedovoljno razvijen školski sport	6.1. Unaprijeđen je školski sport na području općine Ključ	6.1.1. Kreirati stalne školske lige u više različitih sportova u svim osnovnim i srednjim školama. 2.2.2. Organizirati školske igre/godišnja ili polugodišnja takmičenja na nivou općine Ključ.

9.6. Aktivizam mladih (učešće, volontiranje, mobilnost i informiranje)

9.6.1. Uvod

Temelj aktivnog učešća mladih u društvu je koncept aktivnog građanstva koji podrazumijeva niz aktivnosti u različitim oblastima svakodnevnog života, a koje doprinose osnaživanju građanske (demokratske) kulture mladih. Aktivno učešće mladih znači postojanje ne samo određenih prava mladih koja moraju osigurati i garantirati nosioci vlasti i donosioci odluka nego i aktivnu ulogu mladih te njihovo aktivno učešće u lokalnoj zajednici i procesima donošenja odluka. Učešće mladih spominje se u međunarodnim i dokumentima EU-a, poput Evropske povelje o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou, ali i u zakonskim i podzakonskim aktima Bosne i Hercegovine. Pored aktivnog učešća mladih, nezaobilazne teme su volontiranje, mobilnost i informiranje mladih te neformalno obrazovanje kao alat kroz koji mladi stječu znanje i iskustvo potrebno kako na tržištu rada tako i za svakodnevni život. Glavni cilj ove oblasti je osigurati podržavajuću okolinu koja se bazira na međusobnom povjerenju, saradnji i odgovornosti, u kojoj su mlade osobe informirane, educirane i motivirane za aktivno učešće u lokalnoj zajednici.

Slično kao i učešće, informiranje mladih je načelo politike prema mladima. Kako bi vlasti pružile dobre uvjete mladima za njihovo aktivno uključivanje, mlade je potrebno prethodno informirati o prilikama za: učešće u predstavničkim tijelima mladih, aktivizam u raznim omladinskim organizacijama, nevladinim i vladinim organizacijama, prakse, obuke, razmjene, stipendije itd.

Na području općine Ključ mladi imaju priliku da učestvuju u različitim aktivnostima koje provodi Općina ili nevladine organizacije. Ono što je generalno prisutno u bosanskohercegovačkom društvu, a što je i slučaj s mladima u Ključu, jeste da mladi ne učestvuju u kreiranju sadržaja, vrlo rijetko su uključeni u procese odlučivanja te nisu dovoljno upoznati s prilikama koje postoje. Činjenica da prilika nema mnogo i da nemaju kontinuitet u provedbi je drugi izazov, a kojim će se u ovom dijelu Strategija baviti.

9.6.2. Pravni okvir

Na državnom nivou ne postoji niti je u proceduri zakon koji bi regulirao položaj mladih, kao ni njihovo učešće u organima mladih ili mobilnost mladih. Zakoni koji direktno tretiraju populaciju mladih usvojeni su na nivou entiteta i Brčko distrikta BiH, i to: Zakon o omladinskom organizovanju Republike Srpske, Zakon o mladima Federacije BiH i Zakon o mladima Brčko distrikta BiH.

Usvajanjem Zakona o mladima Federacije BiH 2010. godine prvi put je regulirano pitanje učešća mladih u procesima odlučivanja te se mladima garantiraju prava na uključenost i informiranost na svim nivoima vlasti. Zakonom o mladima Federacije BiH uređeni su sistem organiziranja mladih od lokalnog do entitetskog nivoa te programi i oblasti od interesa za mlade. Također, neformalno obrazovanje je prepoznato kao oblast od interesa za mlade i omladinski sektor, te stoga treba biti sastavni dio strateških dokumenata za mlade na nivou kantona i Federacije BiH. Pored neformalnog obrazovanja, Zakon o mladima definira i sljedeće oblasti:

- formalno i cjeloživotno obrazovanje;
- zapošljavanje, mjere protiv nezaposlenosti te omladinsko preduzetništvo;
- socijalna, zdravstvena i preventivna zaštita mladih te reproduktivno zdravlje mladih;
- stambeno zbrinjavanje mladih;

- rad s mladima, jačanje i razvoj sposobnosti mladih i slobodno vrijeme mladih;
- aktivno učešće mladih u javnom životu, izgradnja civilnog društva i volonterstvo;
- mobilnost i saradnja među mladima;
- informiranje i savjetovanje mladih;
- stručni rad i usavršavanje u vezi s radom s mladima;
- usavršavanje za rad u omladinskim udruženjima i prostorima za mlade;
- omladinski turizam, oporavak mladih i boravak u prirodi;
- aktivnosti mladih po pitanju kulture, sporta, estetike, etike, ekologije, duhovnosti, humanističkih vrijednosti, lične i društvene odgovornosti;
- rad s mladima s teškoćama u razvoju;
- i druga pitanja od interesa za mlade i poboljšanje njihovih uvjeta života.

Institucionalno organizirana briga o mladima znači, prije svega, društvenu i materijalnu brigu o mladim pojedincima, omladinskim udruženjima, kao i o učestvovanju mladih na svim nivoima odlučivanja. Zasniva se na principima poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, na poštivanju ustavnog poretka, zakona i međunarodnog prava, te izgradnji demokratskih institucija i principa vladavine prava, kao i upražnjavanju međunarodnopravnih standarda i najbolje međunarodne prakse.

9.6.3. Institucionalni okvir

Na nivou države Bosne i Hercegovine nadležnost nad pitanjima mladih pripada Ministarstvu civilnih poslova BiH, gdje u okviru Sektora za obrazovanje djeluje Odsjek za mobilnost i mlade. U nadležnost Sektora za obrazovanje, između ostalih, spadaju i poslovi vezani za učešće u evropskim programima i projektima u oblasti obrazovanja i mobilnosti mladih. Glavni akter politike prema mladima u Federaciji BiH je Federalno ministarstvo kulture i sporta, ali je nadležnost nad pitanjima mladih podijeljena na deset kantona, gdje su u svakom određena ministarstva koja su nadležna za pitanja mladih. Nadležno resorno ministarstvo za pitanja mladih u Unsko-sanskom kantonu je Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona.

Kada je riječ o institucionalnom okviru na nivou općine, nadležna služba Općine Ključ je Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti, koja vrši informiranje mladih o otvorenim javnim pozivima, projektima, aktivnostima Općine i svim drugim relevantnim informacijama za mlade. Pored nadležne službe, Općinsko vijeće je u okviru radnih tijela Vijeća imenovalo Komisiju za obrazovanje, kulturu, sport i mlade koja bi u okviru svojih djelatnosti, između ostalog, trebala razmatrati pitanja mladih i predlagati odgovarajuće mjere za djelovanje Općine i općinskih službi u oblasti mladih. Ova komisija broji pet članova, od kojih je jedan od članova predstavnik Vijeća mladih Općine Ključ.

Pored Zakona o mladima Federacije BiH, učešće i mobilnost mladih regulirani su i Zakonom o volontiranju Federacije BiH.¹⁰

Prvi strateški dokument na nivou Unsko-sanskog kantona, Strategija prema mladima, donesen je za period 2017–2022. godine, te se jedna od oblasti, između ostalih, odnosi i na aktivizam, gdje se posebno tretiraju teme učešća,

¹⁰ Zakon o volontiranju Federacije Bosne i Hercegovine, 2012: <https://s.mladi.org/ZakonovolontiranjuFBiH>.

volontiranja, mobilnosti i slobodnog vremena mladih. Vizija Kantona u ovoj oblasti je: mladi Unsko-sanskog kantona aktivno učestvuju u donošenju odluka koje su za njih značajne, imaju nesmetan pristup informacijama te mnoštvo prilika za volontiranje i putovanja unutar i van zemlje. Kroz predviđeni set mjera u proteklom periodu nadležno ministarstvo je podržavalo rad, između ostalih, i omladinskih organizacija koje su provodile različite aktivnosti za mlade. Generalno, podrška je nedovoljna i kao takva nije osigurala programsku podršku projektima i aktivnostima za mlade, a što je identificirano i kroz istraživanje o potrebama i problemima mladih u Ključu, gdje je izrazito visok postotak mladih koji nisu imali priliku koristiti neformalno obrazovanje za lični i profesionalni razvoj.

✓ **Organiziranje mladih**

Aktivizam mladih provodi se kroz neformalno obrazovanje, rad u nevladinom sektoru, aktivnostima u okviru sportskih organizacija te učešćem u humanitarnim akcijama i sličnim aktivnostima. Općina podržava aktivizam mladih kroz podršku nevladinim organizacijama i udruženjima za mlade. Mladi se organiziraju primarno kroz neformalne grupe, omladinske organizacije i vijeće mladih. Dodatno, mladi učestvuju u radu organizacija koje rade s mladima, humanitarnim organizacijama, sportskim udruženjima, ali i kroz političke stranke. Općina u sklopu nadležne službe posjeduje Registar nevladinih organizacija (OCD), koji se redovno ažurira i obuhvata udruženja registrirana na području općine. U registru od ukupno 41 registrirane i aktivne nevladine organizacije/udruženja, tri su omladinska udruženja te Vijeće mladih Općine Ključ.

Omladinska udruženja upisana u Registar nevladinih organizacija su:

- Udruženje Vijeće mladih Općine Ključ;
- Udruženje Omladinski centar Kosmos;
- Udruženje Omladinski razvojni centar Dekameron;
- Udruženje mladih Krasuljak.

Tradicija rada s mladima na području općine Ključ zastupljena je kroz rad spomenutih udruženja, a Omladinski centar Kosmos je u Bosni i Hercegovini prepoznat po vrlo aktivnom djelovanju i u sklopu Erasmus+ programa Evropske komisije koji podržava mobilnost mladih.

Na području općine aktivno djeluje Vijeće učenika, koje se bavi potrebama i problemima srednjoškolaca.

✓ **Projekti i aktivnosti Općine za mlade**

Podršku omladinskom aktivizmu Općina osigurava kroz finansiranje/sufinansiranje projekata organizacija civilnog društva. Prilikom raspisivanja javnih poziva delegiraju se oblasti i teme koje će Općina podržati. U skladu s Procedurom upravljanja projektima PR 75-2 tačka 5.2. Upravljanje projektima koji se finansiraju iz Budžeta Općine Ključ, te Odluke o kriterijima, načinu i postupku raspodjele sredstava nevladinim organizacijama broj 05-02-2594/12; usvojenu od Općinskog vijeća Općine Ključ, svake godine predlažu se oblasti iz kojih će općina podržati projekte nevladinih organizacija budžetskim sredstvima za tekuću godinu.

Sredstva se dodjeljuju putem javnog poziva po LOD metodologiji. Prilikom raspisivanja javnog poziva objave se i kriteriji koje aplikanti moraju ispuniti kako bi bili financirani iz budžeta. U protekle tri godine predložene su oblasti:

- **jačanje demokratskog društva** – projekti koji pospješuju omladinski aktivizam; omladinski projekti za razvoj društvenog života u lokalnoj zajednici, suzbijanje siromaštva i nezaposlenosti kroz neformalno obrazovanje, organiziranje radionica i pružanje pomoći u zapošljavanju;
- **kultura** – organiziranje manifestacija kulturno-umjetničkih sadržaja, afirmacija umjetničke produkcije (književnost, likovna umjetnost, muzika i sl.), promoviranje i afirmacija mladih stvaralaca te očuvanje tradicije i kulturne baštine naroda BiH;
- **socijalna zaštita** – projekti koji se odnose na borbu protiv aktuelnih poroka u društvu; prevencija i liječenje ovisnosti, prevencija nasilja u porodici, maloljetničke delinkvencije, zaštita fizičkog i mentalnog zdravlja, suzbijanje nasilja nad ženama, unapređivanje kvaliteta života djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom;
- **ekologija** – informativno-edukativne aktivnosti i kampanje o načinima povećanja svijesti građana o zaštiti životne sredine, uređenje okoliša;
- **rekreativni sport** – organiziranje manifestacija sportskog sadržaja za sve uzraste.

Općina Ključ od 2017. godine podržava osnivanje prvog omladinskog prostora koji sadrži prostor za smještaj mladih, ali i prostor za rad s grupama mladima. Ova inicijativa je inicijalno podržana od UNDP-a i Općine Ključ, a prostor je dat na upravljanje omladinskim organizacijama, gdje je Omladinski razvojni centar Dekameron nosilac aktivnosti i zadužena organizacija za upravljanje prostorom.

✓ **Vijeće mladih Općine Ključ**

Na području općine formirano je lokalno vijeće mladih Vijeće mladih Općine Ključ, koje aktivno radi od novembra 2012. godine. Aktivnosti Vijeća mladih uglavnom su usmjerene na oblasti prava mladih i politika prema mladima. Iako Vijeće nije aktivno radilo u periodu od 2018. do 2019. i 2020, održavan je kontinuitet u provođenju aktivnosti koje su mladima nudile mogućnost da uče o svojim pravima i načinima organiziranja. Od 2021. godine Vijeće mladih je opet aktivno i provodi aktivnosti u svom domenu rada. U 2021. godini na zahtjev stručnog saradnika u Službi za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti, u čijem opisu poslova su i rad s mladima i zahtjevi Vijeća mladih Općine Ključ, ponovo je u Budžet Općine uvršteno Vijeće mladih Općine Ključ. U 2021. godini Vijeće je podržano s 10.000 KM za izradu strategije prema mladima i aktivnosti Vijeća. Općina Ključ osigurava kancelarijski prostor bez naknade, koji se nalazi u Domu kulture Ključ. Isti prostor koriste i druge omladinske organizacije po potrebi. Troškove održavanja prostora snosi Vijeće mladih.

Vijeće mladih ima predstavnika u Komisiji za kulturu, sport i mlade, ali se Komisija ne sastaje i ne bavi pitanjima od važnosti za mlade. U dosadašnjem radu Komisije nisu identificirane inicijative prema Vijeću niti određeni zaključci.

✓ **Informiranje mladih**

Općina Ključ svoje sugrađane nastoji informirati putem službene web-stranice (www.opcinakljuc.ba). Pored web-stranice, Općina sve bitne informacije proslijedi na Radio Ključ, čiji je osnivač, te se sve bitne informacije objavljuju putem lokalnog radija ili putem informativnog portala www.media-kljuc.ba.

Pored navedenih, Općina ima i Facebook stranicu, a sve važnije informacije objavljene na službenoj stranici dijele i mjesne zajednice. Spomenuti medijski kanali za komunikaciju nemaju posebne programe namijenjene za mlade niti se provode specifične kampanje informiranja mladih.

9.6.4. Finansijski okvir

Finansijska izdvajanja za projekte za mlade su značajno mala. Tako je 2019. godine Odlukom o financiranju projekata za mlade podržan tek jedan projekat u iznosu od 1.000,00 KM, a 2021. godine dva projekta u ukupnom iznosu od 3.000,00 KM. U 2021. dodatno je podržano Vijeće mladih u cilju izrade strategije prema mladima u ukupnom iznosu od 10.000,00 KM.

Općina Ključ podržava rad ustanove JP "Radio Ključ" – subvencija javnim preduzećima. U Budžetu Općine Ključ izdvojena su sredstva za subvenciju javnim preduzećima, gdje je JP "Radio Ključ" sufinansiran iz Budžeta Općine Ključ za protekle tri godine iznosom:

- 2019. godine 46.000 KM;
- 2020. godine 46.000 KM;
- 2021. godine 52.883,23 KM.

9.6.5. Analiza problema i potreba

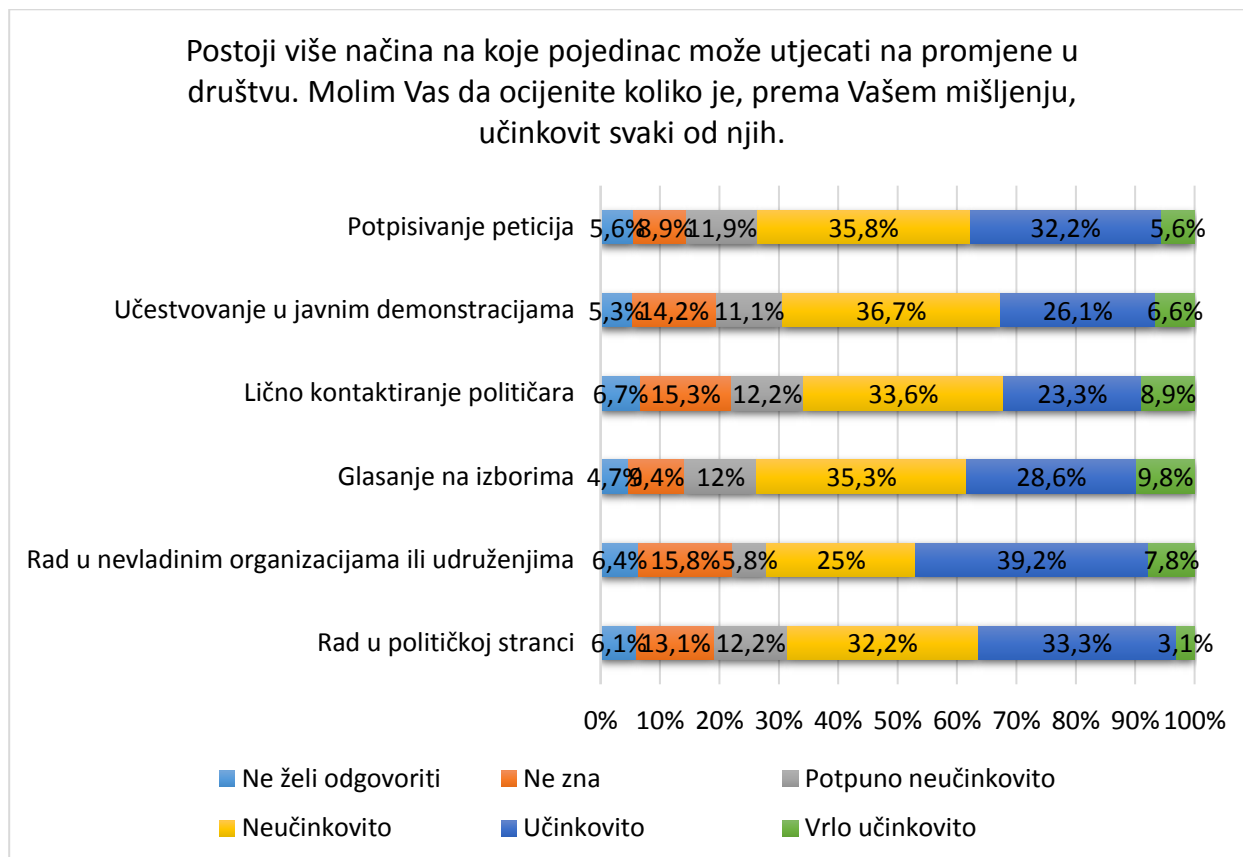
- ✓ Problemi mladih u oblasti aktivizma mladih (učesća, volontiranja, mobilnosti i informiranja)

Mladi u FBiH su osobe životne dobi od navršenih 15 do navršenih 30 godina starosti. Sve do usvajanja Zakona o mladima FBiH, ova populacija nije imala zakonska rješenja koja definiraju njihov položaj niti je bila prepoznata institucionalna briga o mladima. Usvajanjem Zakona o mladima FBiH 2010. godine pitanja mladih se definiraju na svim nivoima vlasti. Značajan segment Zakona usmjeren je i ka oblasti aktivizma, učesća mladih u procesima odlučivanja, informiranja i mobilnosti. Zakonom o volontiranju FBiH uređena su prava i obaveze svih aktera volontiranja, a čime su kreirani preduvjeti za rad s mladima.

Rad u nevladinim organizacijama, glasanje na izborima i potpisivanje peticija mladi smatraju najučinkovitijim načinima na koje pojedinac može utjecati na promjene u društvu. Kao najmanje učinkovite načine za promjene u društvu mladi su istaknuli učestvovanje u javnim demonstracijama.

Prema rezultatima istraživanja, lično kontaktiranje političara kao neučinkovit i potpuno neučinkovit način postizanja promjena vidi ukupno 45,8% ispitanih mladih. Rad u političkoj stranci učinkovit je način postizanja promjene u društvu za oko 36% mladih, dok 44,4% mladih to smatra neučinkovitim, odnosno potpuno neučinkovitim.

Grafik 13: Utjecaj pojedinca na promjene u društvu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

1. Mladi se ne usuđuju potražiti psihološku pomoć zbog stigme

Premda se traženje stručne pomoći smatra korisnim načinom suočavanja s ličnim problemima i teškoćama, ona se još uvijek nedovoljno koristi. Brojni su razlozi zašto osoba odluči da u konačnici ne traži psihološku pomoć, a jedan od učestalijih jeste upravo stigma koja u društvu i dalje postoji. Naime, mladi često imaju priliku da u svom okruženju čuju da ako je neko posjetio psihologa, taj je bolestan i sl. Dodatno, često su žrtva ili počinitelji stigme ako odluče posjetiti psihologa ili je neko iz njihovog okruženja to učinio. Ovakve percepcije i dalje mlade udaljavaju od stručne pomoći, a u manjim sredinama poput Ključa ovo je i više prisutno.

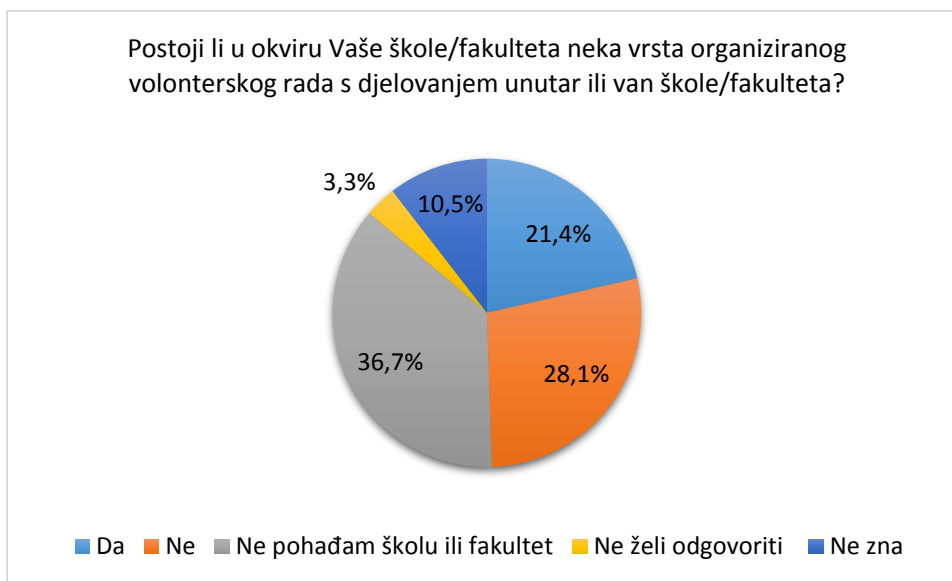
2. Subvencije za mlade iz domena stipendiranja i prijevoza ne zadovoljavaju potrebe ove populacije

U proteklm godinama Općina Ključ je podržavala mlade i sufinansirala troškove prijevoza za učenike te dodjeljivala stipendije ili pomoć pri studiranju. U skladu s porastom cijena, a koje se reflektiraju na sve segmente života, standard života je porastao te iznosi stipendija od 100,00 KM mjesečno više nisu dovoljni niti mogu i približno osigurati stvarnu podršku pri studiranju.

3. Mladi u Ključu nemaju prilika za neformalnim vidovima obrazovanja

Kada je riječ o organiziranim volonterskim aktivnostima u sklopu škole ili fakulteta, 21,4% mladih je izjavilo da u okviru njihove škole/fakulteta postoji neka vrsta organiziranog volonterskog rada, dok je 28,1% mladih izjavilo da takva vrsta aktivnosti ne postoji. Oko 10% mladih nije upoznato s tim postoji li organizirana volonterska aktivnost u okviru formalnog obrazovanja koje pohađaju.

Grafik 14: Mogućnost volonterskog rada

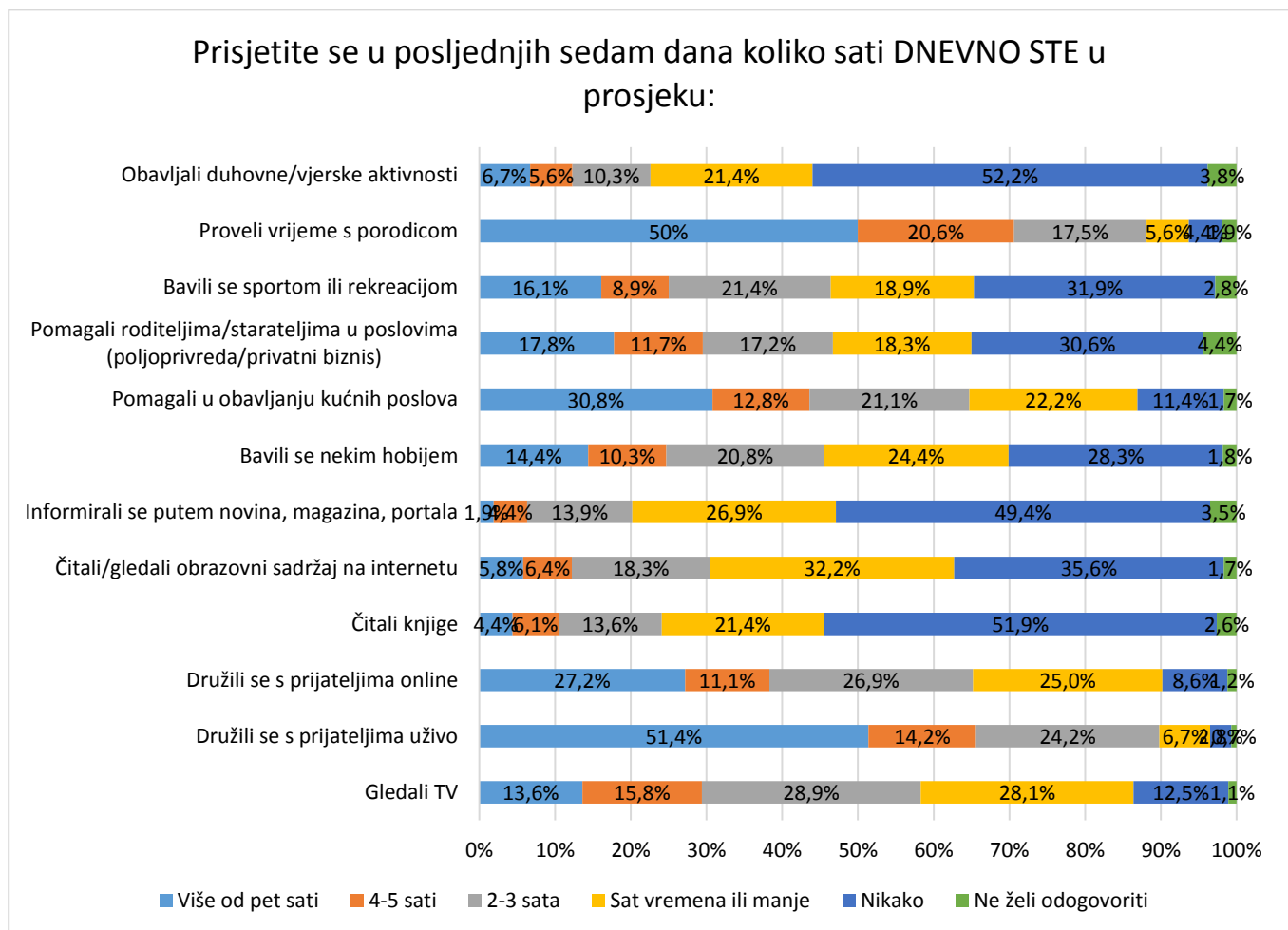
Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Prema rezultatima analize, oko 18% mladih je u posljednje dvije godine bilo uključeno u volonterske aktivnosti.

Svoje slobodno vrijeme na dnevnoj bazi mladi s područja općine Ključ najviše provode u druženju s prijateljima uživo (51,4%) i porodicom (50%), te pomažući u obavljanju kućnih poslova (30,8%).

Dnevno, slobodno vrijeme mladi provode i u druženju s prijateljima online, bavljenjem sportom ili rekreacijom i hobbijem. Najmanje slobodnog vremena mladi provode obavljajući vjerske/duhovne aktivnosti, čitajući knjige i informirajući se putem novina, magazina i portala. Preko polovine (52,2%) mladih navodi kako u posljednjih sedam dana nikako nije obavljalo vjerske/duhovne aktivnosti, dok približno isti postotak (51,9%) mladih izjavljuje da u referentnom periodu nikako nije čitalo knjige.

Grafik 15: Slobodno vrijeme

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

4. Ne postoji kontinuirana podrška programskom radu s mladima u zajednici

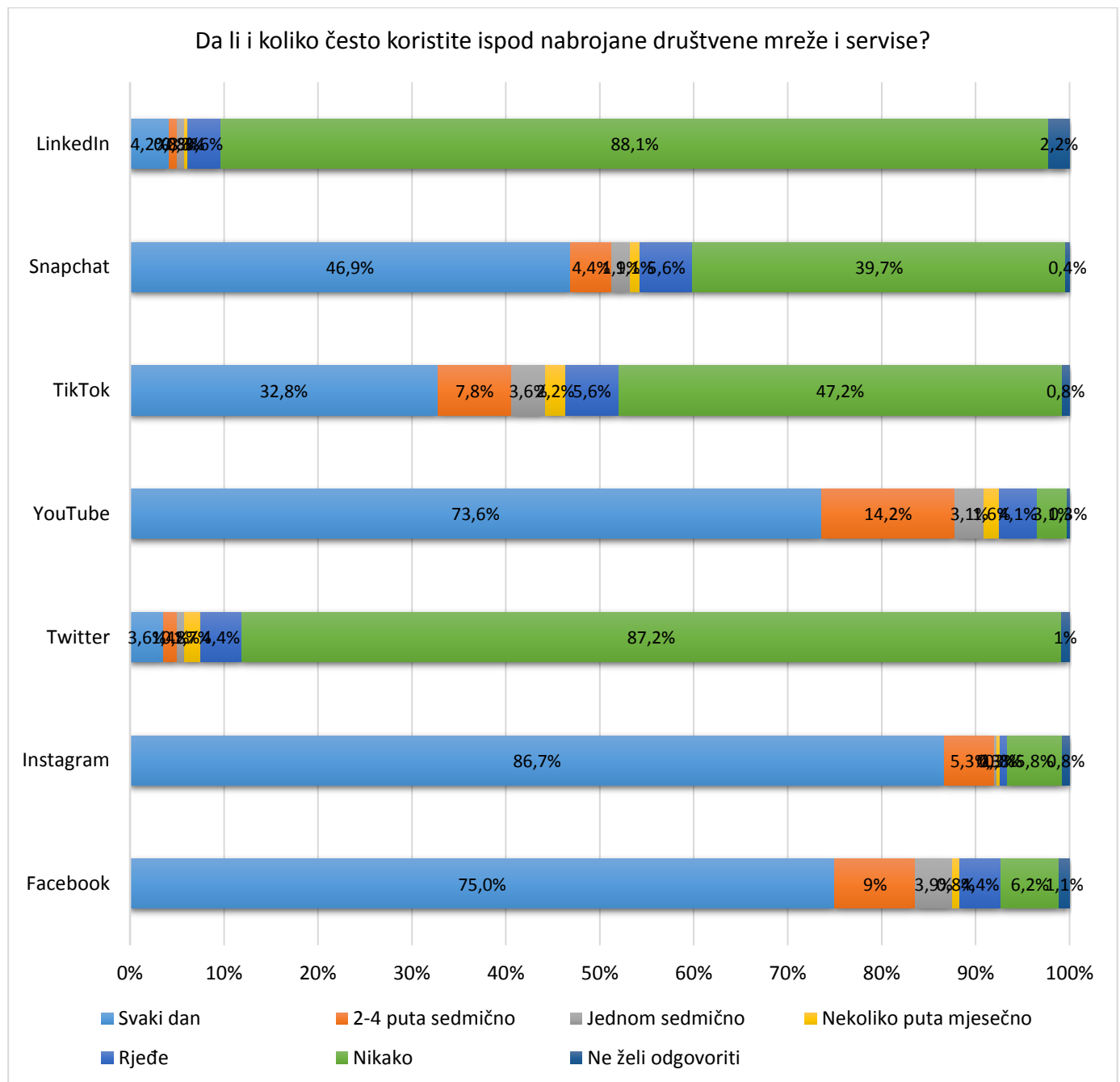
Podrška projektima mladih je značajno slaba i ne odgovara na potrebe mladih u zajednici, a čemu uveliko doprinosi i neaktivan omladinski sektor koji je u velikoj mjeri pogođen migracijama mladih. Name, veliki broj mladih koji su u proteklom periodu bili aktivni i doprinosili razvoju omladinskog sektora napustio je zajednicu, a s obzirom na to da nije postojao kontinuiran sistem prijenosa znanja i informacija na mlađe generacije, omladinske organizacije su postale dekapacitirane i nemaju dovoljno ljudskih ili drugih resursa kojima mogu odgovoriti na potrebe mladih.

Općina ne podržava niti planira programske aktivnosti s mladima kako bi postojao kontinuitet bavljenja pitanjima od interesa za mlade te kreiranje adekvatnog sadržaja.

5. Loš sistem informiranja mladih u zajednici

Mladi se najviše informiraju putem interneta. Pristup internetu svaki dan ostvaruje oko 83% mladih, a najčešći način pristupanja internetu je putem pametnih telefona. Instagram je najčešće posjećivana društvena mreža, s obzirom na to da više od 86% mladih izjavljuje kako tu mrežu posjećuje svakodnevno, a oko 5% nekoliko puta sedmično. Društvena mreža Facebook je druga po postotku posjećenosti, jer je 75% mladih koristi svakodnevno, a oko 9% nekoliko puta sedmično. YouTube je također popularan među mladima s područja općine Ključ, uzimajući u obzir da ga svakodnevno posjećuje 73,6% mladih, a 14,2% dva do tri puta sedmično. Snapchat ima 46,9% svakodnevnih korisnika među mladima, TikTok 32,8%, dok Twitter s oko 3% i LinkedIn s 4,2% svakodnevnih posjetilaca nisu u fokusu mladih.

Grafik 16: Korištenje društvenih mreža

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

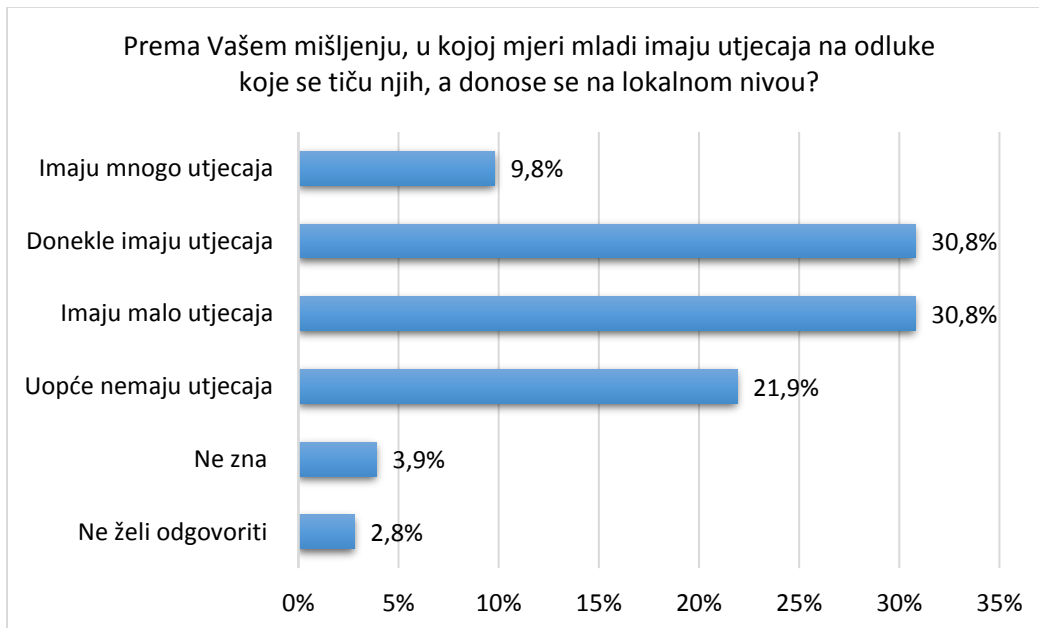
U Ključu mediji niti Općina nemaju planiran sistem informiranja mladih niti su formati informiranja mladih prilagođeni interesiranju i potrebama ove populacije.

6. Mladi nedovoljno učestvuju u procesima odlučivanja

Mišljenje mladih da nemaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou snažno je prisutno u svim do sada provedenim istraživanjima. Oko 52% mladih s područja općine Ključ mišljenja je kako imaju malo ili nimalo utjecaja na donošenje odluka na lokalnom nivou.

S druge strane, više od 40% mladih smatra da mladi imaju donekle, odnosno imaju mnogo utjecaja na donošenje odluka koje se tiču njih, a donose se na lokalnom nivou.

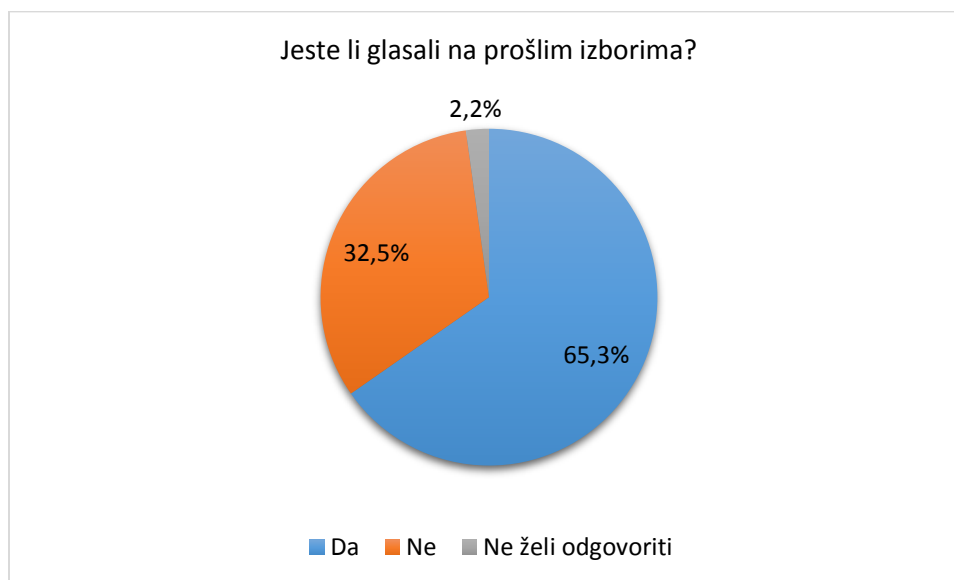
Grafik 17: Utjecaj mladih na donošenje odluka

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

U Ključu mladi vrlo rijetko učestvuju u procesima odlučivanja. Jedino formalno radno tijelo, a gdje mladi imaju priliku da donose odluke ravnopravno s ostalim članovima jeste Komisija za obrazovanje, sport, kulturu i mlade. Mladi vrlo rijetko ili nikako ne prisustvuju javnim raspravama, ali je značajna činjenica da je 65% mladih reklo da su glasali na prethodnim izborima.

Grafik 18: Izlaznost na prethodne izbore

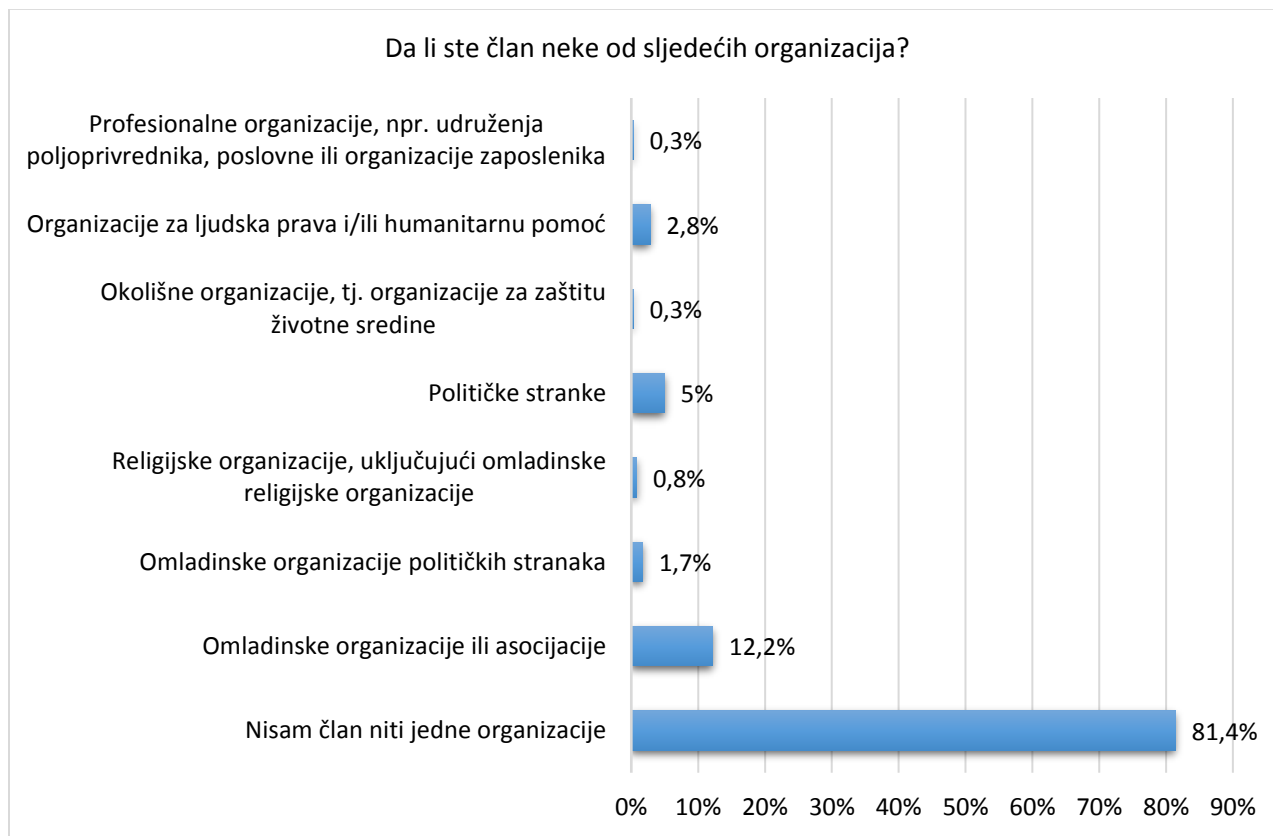

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

7. Oslabljen omladinski sektor i omladinsko organiziranje

Oko 81% mladih nisu članovi niti jedne organizacije. S druge strane, 12,2% mladih su članovi omladinske organizacije ili asocijacije, dok je 5% mladih u članstvu političke stranke.

Grafik 19: Članstvo u organizacijama

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Omladinski sektor nema ljudskih niti finansijskih kapaciteta za kontinuiran i programski rad s mladima, a uslijed čega i sami mladi nemaju podršku za aktivnosti koje i sami žele inicirati i provoditi.

U cilju uspostavljanja efikasnog sistema za provedbu politika prema mladima i uključivanja mladih u procese odlučivanja u zajednici, Općina se u skladu sa svojim nadležnostima opredijelila za nekoliko ključnih koraka koji će u narednom periodu doprinijeti boljem položaju mladih u ovoj oblasti, a navedeni su u tabeli koja slijedi.

Problem	Željeni rezultat	Aktivnosti
1. Sistem informiranja nije prilagođen potreba mladih u zajednici	Unaprijeđen sistem informiranja mladih kroz već postojeće sisteme informiranja	1. Planirati i podržati radionice o medijskoj pismenosti mladih. 2. Objave na društvenim mrežama prilagoditi formatima koji su zanimljivi mladima.

		3. Uspostaviti emisije za mlade na Radiju Ključ. 4. Promovirati pozitivne priče mladih iz Ključa putem Radija Ključ i web-portala. 5. Planirati informativne kampanje o temama od interesa za mlade (barem jednom godišnje).
2. Mladi u Ključu nemaju prilika za neformalnim vidovima obrazovanja	Uspostavljen godišnji plan i program neformalnog obrazovanja mladih u saradnji s organizacijama civilnog društva	1. Kreirati plan i program obuka za mlade koje tematski proizlaze iz Analize položaja i potreba mladih u Ključu. 2. Planirati sredstva za provedbu plana i programa aktivnosti kroz budžet. 3. Osigurati podršku organizacijama civilnog društva za provedbu plana i programa obuka za mlade.
3. Mladi nedovoljno učestvuju u procesima odlučivanja	Mladi aktivno učestvuju u procesima odlučivanja s fokusom na javne rasprave po pitanjima usvajanja budžeta, ali i drugih politika u lokalnoj zajednici	1. Prilikom organizacije javnih rasprava uputiti poseban poziv ka omladinskim organizacijama. 2. Objavu o održavanju javnih rasprava promovirati na društvenim mrežama, ali i dostupnim lokalnim medijima. 3. Aktivirati rad Komisije za obrazovanje, kulture, sporta i mladih. 4. Osigurati obuku iz oblasti prava mladih i Zakona o mladima FBiH za članove Komisije za obrazovanje, kulturu, sport i mlade.
4. Oslabljen omladinski sektor i omladinsko organiziranje	Revidiran spisak omladinskih organizacija i neformalnih grupa mladih na području zajednice	1. Uspostaviti spisak omladinskih organizacija i neformalnih grupa mladih u skladu sa Zakonom o mladima FBiH. 2. Raspisati javni poziv za omladinske organizacije i neformalne grupe mladih da se prijave na spisak. 3. Podržati osnivanje novih omladinskih organizacija. 4. Redovno raspisivati javni poziv za podršku projekata za mlade.

AKCIONI PLAN 2022–2027. I PLANIRANI GODIŠNJI TROŠKOVI

Strateški cilj 1: Osiguranjem preduvjeta za kvalitetno obrazovanje, kako formalno tako i neformalno, omogućiti mladima prilike za stjecanje znanja i vještina kojima ostvaruju svoje dugoročne ciljeve u daljem školovanju i na tržištu rada.

Problem	Mjera	Aktivnosti	Vrijeme provođenja						Nosioци provedbe	Troškovi (ukupni troškovi)
			2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.		
1. Mladi nemaju priliku za edukacijom u polju neformalnog obrazovanja	1.1. Uspostaviti centar za edukaciju mladih koji će kontinuirano omogućiti mladima kurseve, edukacije, obuke, radionice i predavanja	1.1.1. Priprema prostorije ili kutka za rad s mladima	X	X					Općina Ključ omladinske organizacije	2.000,00 KM
		1.1.2. Formiranje stručnog tima na nivou Općine koji će raditi edukacije, radionice i obuke		X					Općina Ključ omladinske organizacije	Redovne aktivnosti
		1.1.3. Plan programa rada i kvalitetna realizacija tema		X	X	X	X	X	Općina Ključ omladinske organizacije	5.000,00 KM
		1.1.4. Izrada priručnika s pripremama za mlade stručnjake koji će u budućnosti raditi edukacije, radionice i obuke u Centru		X	X				Općina Ključ omladinske organizacije	2.000,00 KM

2. Učenici srednjih škola nemaju dovoljno prilika za obavljanjem kvalitetne prakse kroz nastavni plan i program	2.1. Kreirati sistem u kojem mladi imaju direktan pristup tržištu rada i kvalitetnijoj saradnji s firmama na području Ključa	2.1.1. Formiranje tima koji će kreirati plan i program	X						Općina Ključ MSŠ Ključ Biro za zapošljavanje Ključ	Redovne aktivnosti
		2.1.2. Posjeta svim firmama na području općine i sklapanje memoranduma o saradnji na relaciji Općina – škola – poslodavac za period 2022–2025.	X	X					MSŠ Ključ Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		2.1.3. Posjeta učenika i grupe mladih ljudi firmama		X	X	X	X	X	Općina Ključ MSŠ Ključ	Redovne aktivnosti
		2.1.4. Utvrđivanje naknade za obavljanje praktične nastave izvan škole, kreiranje prijedloga		X					MSŠ Ključ Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		2.1.5. Izrada promotivnih letaka i promocija saradnje		X	X	X	X	X	MSŠ Ključ Općina Ključ	1.000,00 KM
3. Nedostatak podrške psihologa u srednjoj školi	3.1. Osigurana podrška psihologa u srednjoj školi	3.1.1. Potpisan sporazum s Centrom za mentalno zdravlje u pravcu kreiranja redovnih aktivnosti za mlade u domenu		X					MSŠ Ključ	Redovne aktivnosti

		poboljšanja statusa mentalnog zdravlja srednjoškolaca								
4. Narušen odnos između profesora i učenika	4.1. Uspostavljen sistem rada s nastavnicima i učenicima kako bi se osigurao ambijent u kojem postoje saradnja i razumijevanje između ove dvije grupe	4.1.1. Organizirati godišnje aktivnosti (seminare) za profesore na temu odnosa između profesora i učenika		X	X	X	X	X	MSŠ Ključ Općina Ključ	5.000,00 KM
		4.1.2. Podržati profesore da i sami daju doprinos kreiranju plana aktivnosti u predloženoj oblasti	X	X	X	X	X	X	MSŠ Ključ	Redovne aktivnosti
5. Nije uspostavljen sistem stipendiranja deficitarnih zanimanja	5.1. Općina Ključ posebno stipendira mlade koji studiraju deficitarna zanimanja	5.1.1. Uraditi analizu potreba tržišta rada na području općine te kreirati listu deficitarnih zanimanja		X					Općina Ključ MSŠ Ključ	Redovne aktivnosti
		5.1.2. Izdvojiti sredstva iz budžeta za stipendije studentima koji se odluče studirati deficitarna zanimanja, a gdje će osnovni uvjet za stipendiju biti upravo oblast deficitarnih zanimanja		X	X	X	X	X	Općina Ključ	15.000,00 KM

Strateški cilj 2: Mladima s područja općine Ključ olakšan pristup tržištu rada i ojačana konkurentnost mladih na tržištu rada										
Problem	Mjera	Aktivnosti	Vrijeme provođenja						Nosioци provedbe	Troškovi (ukupni troškovi)
			2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.		
1. Nedovoljna podrška mladima za pokretanje vlastitih biznisa	1.1. Kreirati sistem pružanja odgovarajuće finansijske podrške mladima pri pokretanju vlastitog biznisa	1.1.1. Unaprijediti postojeće i uvesti nove programe podrške zapošljavanju i otvaranju vlastitih biznisa		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti
		1.1.2. U saradnji s nevladinim organizacijama omogućiti podršku biznisima mladih (npr. program Omladinske banke Fondacije Mozaik, koji omogućava mladima da prepoznaju društvene probleme u svojim zajednicama i rješavaju ih kroz društvene projekte)		X	X	X	X	X	Općina Ključ nevladine organizacije	25.000,00 KM
		1.1.3. Organizirati i provoditi kontinuirane konsultacije s predstavnicima mladih koji vode vlastite biznise i firme u općini Ključ, na osnovu kojih će se kreirati jasni kriteriji i načini za	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona nevladine organizacije	Redovne aktivnosti

		dodjeljivanje poticaja/subvencija biznisima mladih								
		1.1.4. Subvencionirati inicijalne troškove pokretanja biznisa mladih		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	15.000,00 KM
	1.2. Kreirati sistem pružanja drugih vidova podrške mladima pri pokretanju vlastitog biznisa	1.2.1. Osmisliti i provoditi redovna savjetovanja za mlade koji žele pokrenuti vlastite biznise	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona nevladine organizacije	Redovne aktivnosti
		1.2.2. Organizirati i provoditi edukacije za mlade preduzetnike u oblasti osnova preduzetništva i poslovnog razvoja		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	5.000,00 KM
	1.3. Osmisliti sistem povećanja broja mladih u općini Ključ koji otvaraju vlastite biznise	1.3.1. Općina Ključ će vršiti selekciju nezaposlenih osoba koje imaju namjeru ili želju pokrenuti vlastiti biznis kroz savjetodavni proces i upućivati ih na programe podrške samozapošljavanju	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti
2. Nedovoljna podrška razvoju turizma	2.1. Kreirati sistem pružanja odgovarajuće finansijske podrške mladima pri pokretanju vlastitog	2.1.1. Unaprijediti postojeće i uvesti nove programe podrške zapošljavanju i otvaranju vlastitih		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	15.000,00 KM

	biznisa iz oblasti turizma	biznisa u oblasti turizma								
		2.1.2. Uspostaviti i raditi na jačanju partnerstava između ključnih aktera (javni sektor, turistička privreda, nevladine organizacije, lokalna zajednica, mediji, dijaspora i dr.)		X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		2.1.3. Subvencionirati inicijalne troškove pokretanja biznisa mladih u oblasti turizma		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	5.000,00 KM
	2.2. Kreirati sistem pružanja drugih vidova podrške mladima pri pokretanju vlastitog biznisa iz oblasti turizma	2.2.1. Organizirati i provoditi edukacije za mlade preduzetnike u oblasti preduzetništva i poslovnog razvoja u turizmu		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	5.000,00 KM
3. Mladi nisu dovoljno upoznati s programima podrške zapošljavanju i pokretanju biznisa	3.1. Osmisliti sistem povećanja broja mladih korisnika programa za zapošljavanje i samozapošljavanje	3.1.1. Redovno promovirati i objavljivati informacije o programima zapošljavanja na web-stranicama i profilima na društvenim mrežama	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti
		3.1.2. Promovirati programe zapošljavanja i preko drugih medija	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti

									Radio Ključ	
		3.1.3. Organizirati dane otvorenih vrata i info dane na kojima će se mladima predstaviti programi i pozivi za zapošljavanje	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti
		3.2. Izraditi plan informiranja mladih o programima zapošljavanja koji se provode na području općine	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti
		3.3. Kreirati sistem upoznavanja mladih s procedurama pokretanja vlastitog biznisa	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti
		3.3.2. Uspostaviti besplatnu info liniju s terminima za konsultacije za mlade koji žele pokrenuti vlastiti biznis ali im nedostaju informacije	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
4. Općina Ključ nema efikasan sistem zapošljavanja mladih	4.1. Izraditi plan olakšanog pristupa mladih tržištu rada i jačanja njihove konkurentnosti na tržištu rada	4.1.1. Osnovati klub za zapošljavanje mladih	X	X					Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti
		4.1.2. Uspostaviti saradnju članova kluba i poslodavaca		X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti

		putem kluba za zapošljavanje mladih								
		4.1.3. Raspisivati javne pozive za zapošljavanje zbog obavljanja pripravničkog staža		X	X	X	X	X	Općina Ključ	15.000,00 KM
	4.2. Kreirani programi i mjere zapošljavanja koji su isključivo namijenjeni mladima te uspostavljen sistem praćenja njihove provedbe	4.2.1. Osmisliti i izraditi programe i mjere zapošljavanja koji su isključivo namijenjeni mladima		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	40.000,00 KM
		4.2.2. Osmisliti i uspostaviti sistem praćenja provedbe programa i mjera zapošljavanja koji su isključivo namijenjeni mladima		X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona	Redovne aktivnosti

Strateški cilj 3: Sistem socijalne zaštite odgovara na potrebe mladih i kreira ambijent u kojem mladi osjećaju socijalnu sigurnost										
Problem	Mjera	Aktivnosti	Vrijeme provođenja						Nosioči provedbe	Troškovi (ukupni troškovi)
			2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.		
1. Neriješeno stambeno pitanje mladih	1.1. Uspostaviti sistem stambenog zbrinjavanja mladih	1.1.1. Izraditi analizu potrebe stambene politike mladih	X	X					Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		1.1.2. Izraditi program stambenog zbrinjavanja mladih na području općine, koji će, između ostalog, uključivati i dodjelu općinskih stanova na korištenje		X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
2. Mladi nisu dovoljno informirani o svojim pravima iz oblasti socijalne zaštite	2.1. Povećati svijest mladih o njihovim pravima iz oblasti socijalne zaštite i načinu kako ih ostvariti	2.1.1. Organizirati dane otvorenih vrata Općine Ključ i Centra za socijalni rad Ključ		X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za socijalni rad Ključ	Redovne aktivnosti
		2.1.2. Organizirati edukativne radionice s učenicima srednjih škola	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za socijalni rad	Redovne aktivnosti
		2.1.3. Provoditi informativne kampanje putem lokalnih medija	X	X	X	X	X	X	Općina Ključ Radio Ključ	Redovne aktivnosti
3. Nepostojanje adekvatnog prostora za savjetodavni rad s mladima u Centru	3.1. Osigurati adekvatan prostor za savjetodavni rad s mladima	3.1.1. Uputiti zahtjev BIZ-u za ustupanje još jedne prostorije, s obzirom na to da su prostorije koje se	X	X					Općina Ključ	Redovne aktivnosti

za socijalni rad Ključ		trenutno koriste popunjene stručnim osobljem Centra za socijalni rad Ključ								
4. Nepostojanje poticajnih programa i mjera za mlade bračne parove	4.1. Uspostaviti poticajne programe i mjere za mlade bračne parove	4.1.1. Osigurati sredstva za poticajne programe i mjere za mlade bračne parove (olakšice pri rješavanju stambenog pitanja, prvog zaposlenja, pokretanja biznisa)		X	X	X	X	X	Općina Ključ	20.000,00 KM
5. Nepostojanje besplatne pravne pomoći kao institucije pri Općini Ključ	5.1. Uspostaviti sistem pružanja besplatne pravne pomoći	5.1.1. Uspostaviti saradnju s nevladinim organizacijama koje nude besplatnu pravnu pomoć		X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		5.1.2. Osigurati sredstva za pružanje usluge besplatne pravne pomoći jednom sedmično		X	X	X	X	X	Općina Ključ	5.000,00 KM
6. Subvencije za mlade iz domena stipendiranja i prijevoza ne zadovoljavaju potrebe ove populacije	6.1. Povećati broj stipendija kao i iznos stipendija	6.1.1. Osigurati sredstva za povećanje broja stipendista		X	X	X	X	X	Općina Ključ	25.000,00 KM
		6.1.2. Osigurati sredstva za povećanje iznosa stipendija		X	X	X	X	X	Općina Ključ	25.000,00 KM
	6.2. Povećati broj učenika kojima se sufinansira iznos mjesečne karte za prijevoz	6.2.1. Osigurati sredstva za povećanje broja učenika kojima se sufinansira iznos		X	X	X	X	X	Općina Ključ	15.000,00 KM

	6.3. Uspostaviti sistem dodjele nagrada nadarenim učenicima i volonterima	mjesečne karte za prijevoz								
		6.3.1. Izraditi sistem dodjele nagrada nadarenim učenicima	X	X					Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		6.3.2. Kreirati sistem dodjele nagrade za najboljeg volontera		X	X				Općina Ključ nevladine organizacije	Redovne aktivnosti
		6.3.2. Osigurati sredstva za dodjele nagrada nadarenim učenicima i volonterima		X	X	X	X	X	Općina Ključ	15.000,00 KM

Strateški cilj 4: Mladi u općini Ključ ostvaruju učinkovitu zdravstvenu zaštitu uz prilike za redovnu kontrolu zdravlja, brigu o mentalnom zdravlju, informiranje i stjecanje znanja u oblasti zdravstvene zaštite

Problem	Mjera	Aktivnosti	Vrijeme provođenja					Nosioci provedbe	Troškovi (ukupni troškovi)
			2022.	2023.	2024.	2025.	2026/2027.		
1. Nedovoljna promocija programa i aktivnosti usmjerenih na očuvanje mentalnog zdravlja	1.1. Osmisliti i izraditi program aktivnosti usmjerenih ka očuvanju mentalnog zdravlja mladih	1.1.1. Redovno održavati kreativne radionice za mlade osobe na području općine Ključ		X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	6.000,00 KM
		1.1.2. Kreirati i distribuirati kalendare s crtežima i porukama za očuvanje mentalnog zdravlja	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	2.500, 00 KM
		1.1.3. Održavati modne revije za osobe oboljele od karcinoma i osobe s invaliditetom	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	2.500,00 KM
	1.2. Unaprijediti sistem informiranja mladih o važnosti očuvanja mentalnog zdravlja	1.2.1. Kreirati i provoditi informativne kampanje o načinima očuvanja mentalnog zdravlja	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ Radio Ključ	Redovne aktivnosti
		1.2.2. Održavati radionice za građane s ciljem jačanja svijesti o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	5.000,00 KM
		1.2.3. Inicirati učešće na različitim televizijskim i radijskim emisijama povodom obilježavanja relevantnih datuma (Svjetski dan bubrega, Svjetski dan Downovog	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ Radio Ključ nevladine organizacije	Redovne aktivnosti

		sindroma, Međunarodni dan mladih, Međunarodni dan volontera i dr.)							
2. Mladi nisu informirani i nemaju znanja o načinima prevencije mentalnih poremećaja te se ne usuđuju potražiti psihološku pomoć zbog stigme	2.1. Unaprijediti sistem informiranja mladih o načinima prevencije mentalnih poremećaja i njima dostupnim uslugama	2.1.1. Organizirati edukativne radionice za mlade osobe o etiologiji i epidemiologiji mentalnih poremećaja, načinima samopomoći i tretmanu poremećaja	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	3.000,00 KM
	2.2. Zajednica prepoznaje psihološku pomoć bez osuđivanja	2.2.1. Promovirati važnost očuvanja mentalnog zdravlja mladih	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ Radio Ključ	Redovne aktivnosti
		2.2.2. Organizirati radionice na temu važnosti očuvanja mentalnog zdravlja s građanima, a posebno mladima	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ nevladine organizacije	Definirano pod aktivnošću broj 1.2.2.
		2.2.3. Inicirati i osnažiti saradnju zdravstvenih ustanova s obrazovnim ustanovama na području općine Ključ	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ obrazovne ustanove	Redovne aktivnosti
3. Nedovoljna međusektorska saradnja s ciljem očuvanja mentalnog zdravlja	3.1. Uspostaviti međusektorsku saradnju s ciljem očuvanja mentalnog zdravlja	3.1.1. Uspostaviti tim za mentalno zdravlje na području općine Ključ	X	X				Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	Redovne aktivnosti
		3.1.2. Redovno organizirati sastanke tima za mentalno zdravlje na području općine Ključ	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	Redovne aktivnosti

		3.1.3. Inicirati potpisivanje protokola o saradnji s relevantnim institucijama i drugim akterima	X	X	X	X	X	Općina Ključ Centar za mentalno zdravlje Ključ	Redovne aktivnosti
4. Nedostatak edukativnih programa namijenjenih mladima o seksualnom i reproduktivnom zdravlju	4.1. Osmisliti i izraditi program aktivnosti usmjerenih ka očuvanju seksualnog i reproduktivnog zdravlja	4.1.1. Općina Ključ dodjeljuje sredstva za projekte nevladinih organizacija koji su usmjereni na educiranje mladih o seksualnom i reproduktivnom zdravlju		X	X	X	X	Općina Ključ	5.000,00 KM
		4.1.2. Kreirati javnu kampanju o zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i važnosti obavljanja redovnih ginekoloških pregleda	X	X	X	X	X	Općina Ključ Dom zdravlja Ključ Radio Ključ	Redovne aktivnosti
		4.1.3. Izraditi program edukacije mladih vezano za prevenciju spolno prenosivih infekcija i unapređenje reproduktivnog zdravlja	X	X				Općina Ključ Dom zdravlja Ključ obrazovne ustanove nevladine organizacije	Redovne aktivnosti
		4.1.4. Inicirati provedbu programa u svim obrazovnim ustanovama na području općine Ključ			X	X	X	Općina Ključ Dom zdravlja Ključ obrazovne ustanove nevladine organizacije	Redovne aktivnosti
	4.2. Uspostaviti sistem redovnog obavljanja	4.2.1. Kreirati i provoditi javnu kampanju o važnosti obavljanja prvog ginekološkog	X	X	X	X	X	Općina Ključ Dom zdravlja Ključ Radio Ključ	Redovne aktivnosti

	ginekoloških pregleda za djevojke	pregleda za sve djevojke							
		4.2.2. Osigurati besplatne ginekološke preglede za sve djevojke koje nisu obavile prvi pregled u januaru svake godine – mjesecu borbe protiv karcinoma grlića maternice	X	X	X	X	X	Općina Ključ Dom zdravlja Ključ	Redovne aktivnosti
	4.3. Povećati svijest mladih o važnosti očuvanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja	4.3.1. Inicirati osnivanje savjetovališta za mlade u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja koje će kroz različite metode (društvene mreže, web-stranica, chat, besplatni info telefon) nuditi besplatne savjete i pomoć	X	X				Općina Ključ Dom zdravlja Ključ	10.000,00 KM
		4.3.2. Organizirati stručna predavanja o različitim temama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja za učenike, roditelje i nastavno osoblje	X	X	X	X	X	Općina Ključ Dom zdravlja Ključ obrazovne ustanove nevladine organizacije	Redovne aktivnosti
		4.3.3. Organizirati posjete medicinskog osoblja srednjim školama s ciljem prenošenja informacija o tome kome i gdje se može obratiti za sva zdravstvena pitanja	X	X	X	X	X	Općina Ključ Dom zdravlja Ključ obrazovne ustanove	Redovne aktivnosti

Strateški cilj 5: Mladi imaju pristup kvalitetnim kulturnim i sportskim sadržajima te redovno učestvuju u njihovom kreiranju								
Problem	Mjera	Aktivnosti	Vrijeme provođenja					Troškovi (Ukupni troškovi)
			2022.	2023.	2024.	2025.	2026/2027.	
1. Nedovoljna zainteresiranost mladih za učešće u aktivnostima iz oblasti kulture i sporta	1.1. Kreirati plan za unapređenje učešća mladih u aktivnostima iz oblasti kulture i sporta	2.1.1. Omogućiti mladima besplatan ili povoljniji pristup kulturnim sadržajima, sportskim dvoranama i terenima		X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ 5.000,00 KM
		2.1.2. Redovno organizirati sportske i rekreativne manifestacije za mlade te time promovirati zdrave stilove života	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ 15.000,00 KM
		2.1.3. Organizirati Majske dane kulture		X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ 16.000,00 KM
		2.1.4. Kreirati kalendar sportskih i kulturnih sadržaja i manifestacija na društvenim mrežama te ga redovno ažurirati		X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ Redovne aktivnosti
	1.2. Poboljšati saradnju s nevladinim organizacijama, udruženjima, sportskim klubovima i javnim ustanovama koje provode projekte za mlade							

2. Nedostatak finansijskih sredstava i ulaganja u kulturu	2.1. Povećati iznos finansijskih ulaganja u kulturu	2.1.1. Osigurati povećanje sredstava za redovna ulaganja u kulturu		X	X	X	X	Općina Ključ	25.000,00 KM
3. Nedovoljna i neadekvatna infrastruktura za mlade iz oblasti kulture i sporta	3.1. Kreirati plan za poboljšanje zdravlja mladih kroz bavljenje sportskim aktivnostima i uključivanje većeg broja mladih u sportsko-rekreativne aktivnosti	3.1.1. Prikupiti podatke o zonama za rekreaciju i vježbu na području općine Ključ		X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		3.1.2. Izraditi mapu na osnovi prikupljenih podataka		X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		3.1.3. Redovno organizirati edukacije za mlade o dobrobiti bavljenja sportom		X	X	X	X	Općina Ključ nevladine organizacije	Redovne aktivnosti
		3.1.4. Pružiti podršku organizaciji/organizirati besplatne grupne rekreacije na otvorenim javnim površinama i sportskim dvoranama na području općine Ključ		X	X	X	X	Općina Ključ sportski klubovi	Redovne aktivnosti
4. Mladi ne učestvuju u kreiranju kulturnog, umjetničkog i sportskog sadržaja u općini Ključ	4.1. Unaprijediti sistem uključivanja mladih u kreiranje kulturnih i sportskih sadržaja	4.1.1. Općina Ključ dodjeljuje sredstva za projekte nevladinih organizacija koji su usmjereni na uključivanje mladih u kreiranje kulturnih i sportskih sadržaja		X	X	X	X	Općina Ključ	5.000,00 KM
		4.1.2. Organizirati dane otvorenih vrata institucija koje kreiraju sadržaje za mlade iz oblasti kulture i sporta	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ nevladine organizacije	Redovne aktivnosti

		4.1.3. Organizirati dijaloge s mladima s ciljem prikupljanja informacija o mladima i o tome kakve sadržaje bi željeli posjetiti te ih uključiti u njihovo kreiranje	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ nevladine organizacije	Redovne aktivnosti
	4.2. Poboľjšati saradnju s nevladinim organizacijama, udruženjima, sportskim klubovima i javnim ustanovama koje provode projekte za mlade								
5. Nedovoljna promocija kulturnog i sportskog sadržaja	5.1. Unaprijediti sistem informiranja mladih o prilikama za učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima i institucija i udruženja	5.1.1. Kreirati i provoditi informativne kampanje o važnosti učešća mladih u kulturnim i sportskim sadržajima	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ	Redovne aktivnosti
		5.1.2. Provoditi informativne kampanje putem lokalnih medija	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu i obrazovanje Ključ Radio Ključ	Redovne aktivnosti
6. Nedovoljno razvijen školski sport	6.1. Unaprijediti sistem školskog sporta na području općine Ključ	6.1.1. Kreirati stalne školske lige u više različitih sportova u svim osnovnim i srednjim školama		X	X	X	X	Općina Ključ obrazovne ustanove	2.500,00 KM
		2.2.2. Organizirati školske igre/godišnja ili polugodišnja		X	X	X	X	Općina Ključ obrazovne ustanove	2.500,00 KM

		takmičenja na nivou općine Ključ							
--	--	----------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

Strateški cilj 6: Mladi aktivno učestvuju u procesima odlučivanja, imaju neometan i njima prilagođen sistem informiranja te mnoštvo prilika za stjecanje znanja i vještina kroz neformalno obrazovanje

Problem	Mjera	Aktivnosti	Vrijeme provođenja					Nosioci provedbe	Troškovi (ukupni troškovi)
			2022.	2023.	2024.	2025.	2026/2027.		
1. Sistem informiranja nije prilagođen potrebama mladih u zajednici	1.1. Unaprijediti sistem informiranja mladih kroz već postojeće sisteme informiranja	1.1.1. Planirati i podržati radionice o medijskoj pismenosti mladih		X	X	X		Općina Ključ JU Centar za kulturu (Radio Ključ) omladinske organizacije	3.000,00
		1.1.2. Objave na društvenim mrežama prilagoditi formatima koji su zanimljivi mladima	X	X	X	X	X	Općina Ključ JU Centar za kulturu (Radio Ključ)	Redovne aktivnosti
		1.1.3. Uspostaviti emisije za mlade na Radiju Ključ	X	X	X	X	X	JU Centar za kulturu (Radio Ključ)	Redovne aktivnosti
		1.1.4. Promovirati pozitivne priče mladih iz Ključa putem Radija Ključ i web-portala	X	X	X	X	X	JU Centar za kulturu (Radio Ključ)	Redovne aktivnosti

		1.1.5. Planirati informativne kampanje o temama od interesa za mlade (barem jednom godišnje)	X	X	X	X	X	JU Centar za kulturu (Radio Ključ)	Redovne aktivnosti
2. Mladi u Ključu nemaju priliku za neformalnim vidovima obrazovanja	1.2. Uspostaviti godišnji plan i program neformalnog obrazovanja mladih u saradnji s organizacijama civilnog društva	1.2.1. Kreirati plan i program obuka za mlade koje tematski proizlaze iz Analize položaja i potreba mladih u Ključu		X	X	X	X	Općina Ključ omladinske organizacije	Redovne aktivnosti
		1.2.2. Planirati sredstva za provedbu plana i programa aktivnosti kroz budžet		X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		1.2.3. Osigurati podršku organizacijama civilnog društva za provedbu plana i programa obuka za mlade		X	X	X	X	Općina Ključ	5.000,00 KM
3. Mladi nedovoljno učestvuju u procesima odlučivanja	1.3. Uspostaviti sistem za aktivno učešće mladih u procesima odlučivanja s	1.3.1. Prilikom organizacije javnih rasprava uputiti poseban poziv ka omladinskim organizacijama	X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti

	fokusom na javne rasprave po pitanjima usvajanja budžeta, ali i drugih politika u lokalnoj zajednici	1.3.2. Objavu o održavanju javnih rasprava promovirati na društvenim mrežama, ali i dostupnim lokalnim medijima	X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		1.3.3. Aktivirati rad Komisije za obrazovanje, kulturu, sport i mlade	X	X	X	X	X	Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		1.3.4. Osigurati obuku iz oblasti prava mladih i Zakona o mladima FBiH za članove Komisije za obrazovanje, kulturu, sport i mlade	X	X	X	X	X	Vijeće mladih Općine Ključ	Redovne aktivnosti
4. Oslabljen omladinski sektor i omladinsko organiziranje	1.4. Revidirati spisak omladinskih organizacija i neformalnih grupa mladih	1.4.1. Uspostaviti spisak omladinskih organizacija i neformalnih grupa mladih u skladu sa Zakonom o mladima FBiH	X					Općina Ključ	Redovne aktivnosti

	na području zajednice	1.4.2. Raspisati javni poziv za omladinske organizacije i neformalne grupe mladih da se prijave na spisak	X	X				Općina Ključ	Redovne aktivnosti
		1.4.3. Podržati osnivanje novih omladinskih organizacija		X	X	X	X	Općina Ključ Vijeće mladih Općine Ključ omladinske organizacije	600,00 KM
		1.4.4. Redovno raspisivati javni poziv za podršku projekata za mlade		X	X	X	X	Općina Ključ	20.000,00 KM

10. RODNA ANALIZA

10.1. Zašto radimo rodnu analizu?

Ovaj dio dokumenta posvećen je rodnoj analizi, koja je urađena u svrhu boljeg razumijevanja rodnih pitanja i interesa mladih u Ključu. S obzirom na specifičnost oblasti, ona nije dio prethodno opisanih akcionih planova već je preporuka da se pored predloženih mjera radi na uspostavljanju ravnoteže i unapređenja rodno zasnovanih pitanja i potreba mladih kroz sve oblasti, programe i mehanizme od interesa i za mlade.

Prije nego što definiramo rodnu analizu, neophodno je spomenuti termin *gender mainstreaming*, koji je prihvaćen međunarodno kao strategija za postizanje rodne ravnopravnosti. *Gender mainstreaming* podrazumijeva integraciju rodne perspektive u pripreme, izradu, provedbu, monitoring provedbe i evaluaciju politika, mjera i finansijskih programa s ciljem promocije ravnopravnosti muškaraca i žena i uklanjanja diskriminacije na osnovu roda i spola. Jednostavnim jezikom rečeno, *gender mainstreaming* su mjere, koraci i procesi koje primjenjujemo pri planiranju, provođenju i monitoringu zakona, podzakonskih akata, strateških dokumenata, programa, projekata, aktivnosti i budžeta. Engleska sintagma *gender mainstreaming* obično se prevodi kao urodnjavanje, uvođenje rodne perspektive ili integriranje rodne perspektive.

Rodna analiza, kao alatka za urodnjavanje zakona i drugih pravnih propisa, politika, programa, projekata i svih drugih procesa i mjera, ne zasniva se samo na međunarodnoj praksi, nego je integrirana i u Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, posebno u članovima 8 i 24. Član 24 propisuje da sastavni dio programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima uključuje, između ostalog, analizu stanja spolova u određenoj oblasti kao i mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u određenoj oblasti.

Ustav BiH garantira visok stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda jer sadrži 15 najvažnijih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, čime se BiH obavezuje da primijeni najviše međunarodno priznate standarde ljudskih prava. Ustav Federacije BiH također pruža visok stepen zaštite ljudskih prava i daje ustavnu snagu pravima koja su zagwarantirana u međunarodnim sporazumima, nabrojanim u aneksu Ustava Federacije BiH. Dodatno, Ustav Unsko-sanskog kantona garantira najviši stepen zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda preuzimajući standarde koji su sastavni dio Ustava BiH i Ustava Federacije BiH.

10.2. Stanje ravnopravnosti spolova u općini Ključ

Ravnopravnost spolova predstavlja jednaka prava i slobode, vidljivost i zastupljenost žena i muškaraca u svim područjima javnog i privatnog života. Postizanje ravnopravnosti spolova je ključno za zaštitu osnovnih ljudskih prava, razvijanje demokratskog društva, poštivanje vladavine prava te ekonomski rast i konkurentnost.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (Bilten, Unsko-sanski kanton u brojkama, 2021), u junu mjesecu 2020. godine na području USK je bilo 266 535 stanovnika, od čega **134 435 (50,4%) osoba ženskog spola** i 132 100 (49,6%) osoba muškog spola. Prema zvaničnim podacima Agencije za statistiku BiH, općina Ključ ima 16.744 stanovnika (49,96% muškaraca i **50,04% žena**).

Oblasti za utvrđivanje stanja ravnopravnosti spolova korištene u ovom dokumentu se donekle nadovezuju na prioritete koji su prepoznati u Gender akcionom planu Bosne i Hercegovine i to:

- postojanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova;
- rad, zapošljavanje i samozapošljavanje;
- obrazovanje, nauka, kultura i sport;
- socijalna zaštita i zdravlje;
- sigurnost: sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici i
- javni život i donošenje odluka.

10.3. Postojanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova

Kada je riječ o institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova, u Unsko-sanskom kantonu djeluje Komisija za pravdu, ljudska prava, građanske slobode i jednakopravnost spolova Skupštine USK. Na području općine Ključ djeluje Komisija za ljudska prava i izbjeglice, kao stalno radno tijelo Općinskog vijeća Ključ, koja broji pet članova i razmatra pitanja ostvarivanja i zaštite sloboda i prava građana, a posebno pitanja vezana za kršenje prava i sloboda od strane općinskih službi za upravu i institucija koje vrše javna ovlaštenja. Dodatno, Komisija ukazuje na pojave i probleme u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda i predlaže Vijeću mjere u cilju njihove zaštite te promovira jednaka prava i mogućnosti za muškarce i žene.

10.4. Rad, zapošljavanje i samozapošljavanje

Ravnopravno učešće žena i muškaraca na tržištu rada jedan je od preduvjeta za postizanje ciljeva ravnopravnosti spolova. U BiH u svim različitim starosnim grupama, pa tako i u kategoriji mladih (15–30 godina), muškarci više od žena učestvuju u radnoj snazi. Prema Analizi problema i potreba mladih općine Ključ, položaj mladih žena na tržištu rada u općini Ključ je nepovoljniji u odnosu na položaj muškaraca, s obzirom na to da od ukupno nezaposlenih osoba 63,4% čine žene, u odnosu na muškarce s 36,6%. U ukupnom broja mladih osoba zaposlenih na puno radno vrijeme prevladavaju muškarci sa 63,7%, u odnosu na žene, koje čine 36,3%.

Prema podacima JU Službe za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona Bihać, u 2019. godini je na području općine Ključ registrirano 189 nezaposlenih osoba, uzrasta do 35 godina, od čega je **121 osoba bila ženskog spola**. U 2020. godini broj nezaposlenih osoba do 35 godina starosti je iznosio 249, od toga su **153 žene**, dok je u 2021. godini broj nezaposlenih osoba uzrasta do 35 godina koje su se nalazile na evidenciji nadležne službe za zapošljavanje porastao na 419. Djevojke su činile više od polovine tog broja, tačnije **229 nezaposlenih žena** se nalazilo na evidenciji službe za zapošljavanje tokom 2021. godine. Ukupno u periodu od 2019. do 2021. godine na evidenciji nadležne službe za zapošljavanje se nalazilo 857 osoba starosne dobi do 35 godina, od čega su **više od polovine (58,6%) činile žene**, i to **503 osobe su bile ženskog spola**, dok su 354 osobe bile muškog spola.

Kada je riječ o kvalifikacijskoj strukturi nezaposlenih osoba uzrasta do 35 godina, na evidenciji Biroa za zapošljavanje Ključ se u 2019. godini nalazilo 16 žena nekvalificiranih radnica (NK), 58 žena kvalificiranih radnica (KV), 39 žena sa srednjom stručnom spremom, 7 žena s visokom stručnom spremom i jedna

magistrica. U toku 2020. godine došlo je do porasta ukupnog broja nezaposlenih osoba uzrasta do 35 godina, te su na evidenciji Biroa za zapošljavanje Ključ prijavljene 23 žene nekvalificirane radnice (NK), 72 žene kvalificirane radnice, 46 žena sa srednjom stručnom spremom, 11 žena s visokom stručnom spremom, dok je broj magistrica ostao isti kao i u 2019. godini. U 2021. godini bilo je prijavljeno 29 žena nekvalificiranih radnica, 100 žena kvalificiranih radnica, 73 žene sa srednjom stručnom spremom, 21 žena s visokom stručnom spremom te šest magistrica.

JU Služba za zapošljavanje USK prepoznaje potrebu donošenja i provođenja aktivnih mjera zapošljavanja koje su između ostalog rodno osjetljive i usmjerene prema ženama kao grupi koja je dominantnija u strukturi nezaposlenih. Pored toga, provodi se niz mjera koje su usmjerene na nezaposlene i dugotrajno nezaposlene osobe kroz program sufinansiranja zapošljavanja i samozapošljavanja. Cilj je zaposliti što veći broj osoba s posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću radi jačanja njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprečavanja dugotrajne nezaposlenosti i stvaranja uvjeta za stjecanje prvog radnog iskustva, kao i samozapošljavanje (registracija/pokretanje djelatnosti).

Važno je istaći da su u programima sufinansiranja zapošljavanja i samozapošljavanja u 2021. godini posebne bile mjere Samozapošljavanje žena 2021. i Start up – Poduzetništvo za žene 2021, na kojima su isključivo pravo na apliciranje imale žene s evidencije nezaposlenih. Na osnovu navedenih mjera, priliku za samozapošljavanje i pokretanja preduzetništva dobilo je ukupno 111 žena i osnovano je 29 novih djelatnosti, čije su osnivačice/vlasnice žene s evidencije nezaposlenih.

Naziv programa/mjere	Obrađeno/ ugovoreno	Broj uposlenih osoba sa evidencije nezaposlenih	Ukupno ugovoreno sredstava
Samozapošljavanje žena 2021.	43	74	243.360,00
Poduzetništvo za žene 2021.	29	37	192.648,00
UKUPNO	72	111	436.008,00

Ilustracija 1. Izvor: Gender akcioni plan Unsko-sanskog kantona 2022–2025. god., str. 20.

10.5. Obrazovanje i nauka

Obrazovanje je jedan od najvažnijih uvjeta za postizanje ravnopravnosti spolova, a posebno u vremenu kada postoji potreba za kontinuiranim obrazovanjem i stručnim usavršavanjem nezavisno od dobi. U BiH i dalje postoje rodne razlike u obrazovanju u smislu odabira područja studiranja, kao i razlika u stopama završavanja srednjih škola, upisivanja i završavanja fakulteta.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, Unsko-sanski kanton u brojkama, u pet osnovnih škola, koliko ih djeluje na području općine Ključ, u školskoj 2021/2022. godini bilo je upisano ukupno 535 učenika, od toga su 262 učenice. U navedenim obrazovnim ustanovama angažirana je ukupno 71 osoba kao nastavno osoblje, od čega je 58 bilo žena. U školskoj 2020/2021. godini 38 učenica je završilo osnovnoškolsko školovanje, od ukupno 72 učenika. Kada je riječ o srednjoškolskom obrazovanju, u školskoj

2021/2022. godini upisana su ukupno 242 učenika, od toga 116 učenica u jednu srednju školu koja djeluje na području općine Ključ. Broj nastavnog osoblja iznosio je 29, od toga je 17 bilo žena. U školskoj 2020/2021. godini 70 učenika je završilo proces srednjoškolskog obrazovanja, od čega je 30 bilo učenica. Najveći broj učenica upisuje gimnaziju, i to od 64 upisana učenika u školskoj 2021/2022. godini, 43 su bile učenice, dok je u tehničke i srodne škole kao i stručne/strukovne škole broj upisanih učenica u istoj školskoj godini manji, i to u tehničke i srodne škole od 123 upisana učenika, 52 su bile učenice, dok je u stručne/strukovne škole od 55 upisanih učenika 21 bila učenica.

10.6. Socijalna zaštita i zdravstvo

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti FBiH reguliraju se prava na zdravstvene usluge standardnog kvaliteta i jednakog sadržaja, dok u okviru obaveznog pokrivača zdravstvenim osiguranjem žene imaju pravo na potpunu zdravstvenu zaštitu po pitanju trudnoće i materinstva, pravo na liječenje i medicinska sredstva te pravo na vještačku oplodnju. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti FBiH svim ženama državljanicama BiH garantira se pravo na besplatan porod, postporođajnu zaštitu za majku u narednih šest mjeseci i besplatnu zdravstvenu zaštitu za djecu do 18 godina.

Zdravstvena zaštita na području općine Ključ osigurava se u JU Dom zdravlja Ključ kao i u Centru za mentalno zdravlje Ključ.

Prema podacima iz Zdravstveno-statističkog godišnjaka Federacije Bosne i Hercegovine za 2020. godinu, na području Unsko-sanskog kantona realizirana su 11 334 preventivna ginekološka pregleda, od čega je 7209 pregleda u cilju ranog otkrivanja raka grlića maternice i 4125 u cilju ranog otkrivanja raka dojke. U javnom sektoru u 2020. godini na području USK ukupno su propisana 482 kontraceptivna sredstva u javnim zdravstvenim ustanovama, od čega: oralnih kontraceptivnih sredstava 411 ili 85%, intrauterinih kontraceptivnih sredstava 59 ili 12%, te 12 ili 2% svih ostalih kontraceptivnih sredstava.

Ipak, seksualno i reproduktivno zdravlje je tema o kojoj mladi nerado govore, što potvrđuju i rezultati istraživanja. Prema podacima Analize položaja i potreba mladih općine Ključ, 47,4% djevojaka u Ključu nikada nije uradilo ginekološki pregled, dok 7,2% djevojaka nije željelo da odgovori na ovo pitanje. U posljednjih 12 mjeseci 22% djevojaka je obavilo najmanje jedan ginekološki pregled, dok oko 12% mladih žena u navedenom periodu nije obavilo niti jedan ginekološki pregled.

Visoki postoci djevojaka koje ne posjećuju ginekologa i ne obavljaju redovne ginekološke preglede kao i stopa nedavanja odgovora na pitanja o reproduktivnom zdravlju kod mladih žena s područja općine Ključ ukazuju na potrebu promjene pristupa o ovim pitanjima od strane svih učesnika brige o reproduktivnom zdravlju mladih. Radi prevencije oboljenja povezanih s reproduktivnim zdravljem i seksualnom aktivnošću mladih važno je raditi na edukaciji o temama iz oblasti reproduktivnog i seksualnog zdravlja (kontracepciji, rizicima koje donosi neodgovorno spolno ponašanje, vrstama zaraznih bolesti i mjerama prevencije).

Kada je riječ o mentalnom zdravlju, usluge Centra za mentalno zdravlje Ključ je u toku 2019. godine koristilo 806 mladih osoba, uzrasta od 15 do 35 godine, od čega su **523 bile žene**. U 2020. godini 779 mladih osoba

je koristilo usluge, od čega **512 žena**, dok je u toku 2021. godine broj mladih osoba, korisnika usluga, porastao na 884, od čega **613 žena**.

10.7. Javni život i donošenje odluka

U oblasti javnog života stanje ravnopravnosti spolova se prvenstveno posmatra kroz ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca na pozicijama donošenja odluka. U cilju osiguravanja jednakog učešća žena i muškaraca u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti, Bosna i Hercegovina je 1998. godine uvela kvotu za manje zastupljeni spol kao mjeru za osiguravanje jednakog učešća. Ova kvota je definirana Izbornim zakonom i odnosi se na minimalnu zastupljenost oba spola na listama kandidata od 40% s utvrđenim rasporedom na listi za manje zastupljeni spol. Ova kvota se dosljedno provodi, međutim brojna istraživanja pokazuju da biračko tijelo svojim glasovima prednost daje osobama muškog spola.

Kada je riječ o općini Ključ, Izborni pokazatelj za 2020. godinu Centralne izborne komisije pokazuje da je od ukupno 5784 glasača koja su iskoristila pravo glasa 2881 bila žena, od toga je njih 451 bila žena do 30 godina starosti, dok je preostalih 2430 bilo žena preko 30 godina starosti.

Žene su manje zastupljeni spol na mjestima odlučivanja u politici, a posebno u zakonodavnim tijelima na svim nivoima vlasti, i tome u prilog govori činjenica da je na posljednjim lokalnim izborima održanim 2020. godine, od ukupno 25 vijećnika za Općinsko vijeće Ključ, izabrano samo pet žena.

10.8. Sigurnost: Sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici, kao jedan od najvećih izazova bosanskohercegovačkog društva, problem je koji je odnedavno izašao iz privatne u javnu sferu. Ipak, nasilje nad ženama i nasilje u porodici su i dalje jedni od najtežih oblika kršenja prava žena i načela ravnopravnosti spolova. Organizacijske jedinice Uprave policije u USK su u 2021. godini evidentirale ukupno 147 krivičnih djela nasilja u porodici i 19 prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Kada se zbroje krivična djela i prekršaji po Zakonu o zaštiti nasilja u porodici (166), bilježimo porast ovih događaja za 11 ili 7% u odnosu na 2020. godinu.¹¹

Rezultati Analize položaja i potreba mladih općine Ključ pokazali su da skoro tri četvrtine (72,5%) mladih smatra da su žene češće žrtve nasilja nego muškarci. Samo 3% mladih smatra da se nasilje češće vrši nad muškarcima, dok je mladih koji misle da je nasilje podjednako zastupljeno kod oba spola 18,3%.

10.9. Akcioni plan

Specifični cilj 1: Općina Ključ i druge institucije vlasti sarađuju i djeluju u svrhu unapređenja stanja ravnopravnosti spolova.

¹¹ Gender akcioni plan Unsko-sanskog kantona 2022–2025, str. 33.

Željeni rezultat	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti
1.1. Uspostavljeni pravni i institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova na području općine Ključ	1.1.1. Izraditi rodnu analizu za područje općine Ključ. 1.1.2. Izraditi i usvojiti gender akcioni plan Općine Ključ. 1.1.3. Uspostaviti i imenovati općinski koordinacioni odbor za praćenje, evaluaciju i izvještavanje o primjeni gender akcionog plana Općine Ključ. 1.1.4. Izraditi i usvojiti plan za praćenje, evaluaciju i izvještavanje o primjeni gender akcionog plana Općine Ključ. 1.1.5. Održavati redovne sastanke koordinacionog odbora.	Općina Ključ Općinsko vijeće Ključ
1.2. Budžet Općine Ključ sadrži procjenu utjecaja na ravnopravnost spolova (rodno odgovorno budžetiranje)	1.1.1. Izraditi analize utjecaja budžeta na krajnje korisnike u odnosu na spol. 1.1.2. Izraditi budžet u kojem su uzete u obzir potrebe muškaraca i žena te izvršena preraspodjela sredstava kako bi se ostvarili ciljevi rodne ravnopravnosti, zasnovan na rodnoj analizi. 1.1.3. Predstaviti rodne ciljeve u budžetskim dokumentima. 1.1.4. Redovno pratiti izvršenje budžeta i ostvarivanje ciljeva rodne ravnopravnosti. 1.1.5. Planirati sredstva za provedbu gender akcionog plana Općine Ključ u budžetu.	Općina Ključ Općinsko vijeće Ključ
2.1. Obrazovni sistem doprinosi ravnopravnosti spolova	2.1.1. Kontinuirano raditi na promociji učešća učenika i učenica u oblastima obrazovanja u kojima su manje zastupljeni. 2.1.2. Kontinuirano raditi na promociji ravnopravnog učešća učenika i učenica u obrazovanju u IKT i STEM oblastima. 2.1.3. Izraditi analizu utjecaja dodijeljenih stipendija za učenike i učenice u odnosu na	Općina Ključ obrazovne ustanove

	(ne)ravnopravnost spolova te po potrebi prilagoditi kriterije dodjele stipendija.	
2.2. Muškarci i žene imaju ravnopravan položaj na tržištu rada	2.2.1. Izraditi analizu utjecaja aktivnih mjera zapošljavanja na smanjenje jaza između žena i muškaraca na tržištu rada u periodu od 5 godina. 2.2.2. Unaprijediti pravni okvir za primjenu prava na naknadu za vrijeme porodijskog/roditeljskog odsustva za majke u radnom odnosu i van radnog odnosa. 2.2.3. Kontinuirano raditi na promociji aktivnih mjera namijenjenih zapošljavanju žena, posebno marginaliziranih žena.	Općina Ključ JU Služba za zapošljavanje USK – Biro za zapošljavanje Ključ
2.3. Osigurana ravnopravna zastupljenost osoba ženskog i muškog spola u institucijama vlasti na području općine Ključ, općinskim stalnim radnim tijelima i drugim tijelima	2.3.1. Izraditi analizu zastupljenosti žena na pozicijama donošenja odluka u institucijama vlasti na području općine Ključ, u općinskim stalnim radnim tijelima i drugim tijelima. 2.3.2. Izraditi i usvojiti jasne kriterije za imenovanja u stalna radna tijela i druga tijela kada je u pitanju jednako učešće žena i muškaraca.	Općina Ključ Općinsko vijeće Ključ
2.4. Unaprijeđeno seksualno i reproduktivno zdravlje	2.4.1. Vršiti edukaciju zdravstvenih radnika u oblasti pružanja rodno osjetljivih usluga i usluga iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja općoj populaciji i marginaliziranim grupama. 2.4.2. Kreirati i provoditi javne kampanje o zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i važnosti obavljanja redovnih ginekoloških pregleda. 2.4.3. Osigurati besplatne ginekološke preglede za sve djevojke koje nisu obavile prvi pregled u januaru svake godine – mjesecu borbe protiv karcinoma grlića maternice. 2.4.4. Inicirati osnivanje savjetovališta za mlade u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja koje će kroz različite metode (društvene mreže, web-stranica, chat, besplatni info telefon) nuditi besplatne savjete i pomoć.	Općina Ključ Dom zdravlja Ključ
2.5. Općina Ključ kontinuirano doprinosi	2.5.1. Izraditi program obilježavanja dana od značaja za ravnopravnost spolova.	Općina Ključ Općinsko vijeće Ključ

promociji ravnopravnosti spolova	2.5.2. Kreirati spisak organizacija civilnog društva, nevladinih organizacija i pojedinaca koji se bave ravnopravnošću spolova na području općine Ključ. 2.5.3. Organizirati tematske sjednice s civilnim društvom s ciljem definiranja prioriteta u oblasti ravnopravnosti spolova.	
-------------------------------------	--	--

11. MEHANIZMI ZA PROVEDBU STRATEGIJE PREMA MLADIMA

11.1. Monitoring i evaluacija

Evaluacija je proces, obično sistematičan i objektivan koliko je to moguće, kojim se određuju vrijednosti ili značaj aktivnosti, politike ili programa, planirane intervencije, intervencije u toku ili završene intervencije.¹²

Evaluacija Strategije prema mladima pomaže da se odgovori na pitanja o intervenciji kao što su sljedeća:

- Koji su utjecaji provedenih mjera iz Strategije?
- Provode li se mjere u skladu s planom?
- Ko i kakvu korist ima od provedenih mjera?

Monitoring je stalna funkcija koja koristi sistemsko prikupljanje podataka o određenim indikatorima da bi se menadžmentu i glavnim uključenim stranama tekuće razvojne intervencije osigurali pokazatelji stepena napretka i ostvarenja ciljeva i napretka u upotrebi dodijeljenih sredstava.¹³

Monitoring i evaluacija Strategije prema mladima trebaju se zasnivati na praćenju i vrednovanju rezultata. Sistem zasnovan na rezultatima pomaže kreatorima Strategije, onima koji su je usvojili i onima koji prate njene rezultate u odnosu na ciljnu grupu te drugim uključenim stranama da odgovore na osnovna pitanja o tome jesu li ostvareni predviđeni ishodi.

Monitoring zasnovan na rezultatima jeste stalan proces prikupljanja i analiziranja informacija zasnovanih na ključnim indikatorima te poređenje stvarnih rezultata s očekivanim rezultatima kako bi se odredilo koliko dobro se implementira Strategija. To je kontinuiran proces određivanja napretka ka eksplicitnim, kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim rezultatima praćenjem pokazatelja kretanja ka ostvarenju specifičnih, unaprijed određenih ciljeva (ishoda) upotrebom indikatora. Monitoring zasnovan na rezultatima osigurat će povratnu informaciju o napretku (ili nepostojanju napretka) osoblju i onima koji donose odluke, koji informacije mogu koristiti na različite načine kako bi poboljšali učinak.

¹² Glosar Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) / Razvojnog komiteta za pomoć (DAC) (OECD 2000, str. 21).

¹³ Isto (OECD 2002, str. 27–28).

Monitoring uključuje određivanje napretka ka ostvarenju ishoda ili utjecaja. Ishod se ne može odrediti direktno, stoga je određen set indikatora koji, kad se pravilno izmjere, osiguravaju informacije o tome jesu li ili nisu ostvareni ishodi ili željeni učinci, tj. jesu li poduzete mjere doprinijele približavanju ispunjenja vizije Strategije.

Indikator učinka jeste „varijabla koja omogućava verifikaciju promjena u razvojnoj intervenciji ili pokazuje ishode relativne onome što je planirano“¹⁴ (OECD 2002, str. 29).

Evaluacija zasnovana na rezultatima jeste procjena planiranih, tekućih ili završenih intervencija kako bi se odredili njihova relevantnost, efektivnost i efikasnost, utjecaj i održivost. Namjera je osigurati informacije koje su vjerodostojne, upotrebljive omogućavajući uključivanje naučenih lekcija u proces donošenja odluka. Evaluacija mjeru posmatra u širem pogledu, postavljajući pitanje je li napredak ka cilju ili određeni ishod uzrokovan mjerom ili postoje neka druga objašnjenja za promjene koje je odabrao sistem monitoringa. Pitanja evaluacije mogu uključivati sljedeće:

- Jesu li ishodi vjerodostojni?
- Koliko efektivno i efikasno se ostvaruju?
- Koji neočekivani efekti su uzrokovani mjerama?
- Predstavlja li mjera strategiju za rješavanje određenog skupa potreba koja je najviše isplativa i održiva?

Monitoringom i evaluacijom zasnovanom na rezultatima mogu se demonstrirati poboljšanja ili pak nedostatak poboljšanja.

Sistem monitoringa i evaluacije pružit će pravovremenu informaciju svim uključenim stranama, a prije svega Komisiji za mlade Općine Ključ, o napretku postizanja učinka strategije. On će pomoći u ranoj identifikaciji eventualne slabosti koja zahtijeva korektivne mjere. Podaci monitoringa također će osigurati informacije o netipičnim vrijednostima (područja koja rade naročito dobro ili naročito loše).

Ciljevi evaluacije se ogledaju kroz:

a) evaluaciju trenutnog stanja – cilj evaluacije trenutnog stanja može poslužiti da bismo nakon evaluacije poslije provedene aktivnosti mogli utvrditi do kakvih je promjena (po mogućnosti poboljšanja) došlo. Evaluaciju trenutnog stanja dobili smo istraživanjem koje smo proveli prije izrade strategije prema mladima;

b) evaluaciju nastalih promjena – kod evaluacije nastalih promjena analiziramo proces od početnog do novog stanja. Najčešće procjenjujemo provedene aktivnosti u odnosu na postignuti rezultat;

¹⁴ Isto (OECD 2002, str. 29).

c) evaluaciju učinkovitosti – evaluacija učinkovitosti također analizira proces, ali onaj koji nastupa nakon evaluacije provedenih aktivnosti. Ona procjenjuje je li aktivnost, pa naposljetku i cijela Strategija prema mladima, bila učinkovita, tj. šta se to u zajednici poboljšalo.

Evaluacija fokusirana na rezultate

U planovima djelovanja po oblastima navedeni su željeni rezultati koji se namjeravaju postići planiranim aktivnostima. S obzirom na to da je planiran niz aktivnosti, najbolje je evaluaciju provoditi netom nakon provođenja aktivnosti, kako bismo saznali je li aktivnost bila odgovarajuća i smatra li je ciljna grupa dobrom.

Evaluacija pojedinih aktivnosti ne treba se pretvoriti u evaluacijsko istraživanje, već treba dati odgovor na osnovna pitanja koja bi ocijenila je li aktivnost postigla željeni rezultat, tj. dovela do značajnih promjena.

Pitanja dijelimo na ona koja postavljamo korisnicima aktivnosti i na ona koja postavljamo sebi kao evaluatoru.

Evaluacija kroz korisnike aktivnosti

Pitamo li korisnike za njihovo mišljenje, aktivnosti možemo vrednovati na nekoliko načina, naprimjer:

- upitnikom;
- intervjuom;
- grupnom diskusijom i sl.

Bez obzira na to koju tehniku koristili, pogodna su nam sljedeća pitanja:

- Je li aktivnost bila prilagođena vama kao korisnicima?
- Koja je aktivnost postigla rezultat kod vas?
- Treba li aktivnost primjenjivati ubuduće i treba li nešto promijeniti?
- Je li aktivnost provedena u odgovarajućem periodu?

Odgovori na ova pitanja pomoći će nam da odgovorimo na pitanja koja postavljamo u internoj evaluaciji.

Interna evaluacija

Internom evaluacijom dopunjavamo odgovore koje smo dobili od korisnika.

Postavljamo sebi sljedeća pitanja:

- Je li aktivnost provedena onako kako je planirana?
- Jesmo li obuhvatili ciljnu grupu?
- Je li aktivnost provedena na vrijeme?
- Je li odgovorna osoba/institucija dobro obavila svoj posao?
- Je li aktivnost dovela do željenog rezultata?

- Može li aktivnost poslužiti kao dobar primjer iz prakse?

Evaluacija učinkovitosti strategije prema mladima

Za strategiju prema mladima možemo reći da je postigla učinkovitost ako su dosegnuti željeni rezultati, predviđeni u planovima djelovanja. Učinak strategije prema mladima odnosi se na specifične pokazatelje koji potvrđuju postizanje željenih rezultata iz plana djelovanja.

Primjer:

Strategijom prema mladima predviđeno je provođenje ulične kampanje za animiranje mladih da se aktivno uključe u rad lokalnih udruženja.

Željeni rezultat glasi: u lokalna udruženja uključilo se 20% novih mladih ljudi koji žele volontirati.

Ako nakon provođenja ove aktivnosti ustanovimo da je postignut željeni rezultat i da se za 20% više mladih zaista prijavilo da volontira u nekom od udruženja, pitamo se koji je učinak ostavio iza sebe ovaj rezultat. Ako evaluacijom ustanovimo da su novi članovi udruženja pokrenuli četiri aktivnosti koje na neki način unapređuju zajednicu, onda možemo govoriti o učinkovitosti aktivnosti.

Potvrdi li se učinkovitost većine aktivnosti, strategiju prema mladima ocjenjujemo učinkovitom.

12. Literatura

- Službene novine FBiH, „Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine“ („Službene novine FBiH“, br. 36/2010).
- Agencija za statistiku BiH [online]. Popis 2013. (dostupno na: <https://www.popis.gov.ba/popis2013/knjige.php?id=0>, pristupljeno: 17. 11. 2021).
- Agencija za statistiku BiH (2016). POPIS, Ekonomske karakteristike (dostupno na: https://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga7/K7_B_E.pdf, pristupljeno: 19. 7. 2021).
- CIK (2019). Izborni pokazatelj 2018. godina (dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/2019/11/Izborni_pokazatelji_2018.pdf, pristupljeno: 19. 7. 2021).
- Federalni zavod za statistiku [online]. Konačni rezultati Popisa 2013. objavljeni 1. 7. 2016. (dostupno na: <http://www.px-web.fzs.gov.ba/pxweb/bs-Latn-BA/?rxid=2bd664af-5826-4430-86c4-%20c19aa9c2aada>, pristupljeno: 17. 11. 2021).
- Federalni zavod za statistiku (2021). Unsko-sanski kanton u brojkama (dostupno na: <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2021/07/unsko-sanski-kanton.pdf>, pristupljeno: 20. 12. 2021).
- Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova (2021). Informacija o stanju kriminaliteta-sigurnosti na području Federacije BiH za period januar–decembar 2020. godine (dostupno na: <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2021/02/Informacija-za-period-januar-decembar-2020.-godine.pdf>, pristupljeno: 20. 12. 2021).
- Općina Ključ. Obrazovne ustanove (dostupno na: <http://opcina-kljuc.ba/obrazovne-ustanove/>, pristupljeno: 29. 11. 2021).
- Vlada Unsko-sanskog kantona (2021). Informacija o stanju sigurnosti učenika od vršnjačkog nasilja na području Unsko-sanskog kantona za 2020. godinu (dostupno na: https://vladausk.ba/v4/files/media/pdf/60ed35f52d5415.06392341_Informacija%20o%20stanju%20sigurnosti%20u%20c4%8denika%20od%20vr%20c5%a1nja%20c4%8dkog%20nasilja%20na%20podru%20c4%8dju%20USK%20za%202020.%20godinu.pdf, pristupljeno: 20. 12. 2021).
- Strategija razvoja općine Ključ 2021-2027. (dostupno na: <https://opcina-kljuc.ba/wp-content/uploads/2021/05/Strategija-razvoja-2021-2027-Nacrt.pdf>).